Klip, print Mannakorn klik her!

JOHAN C. SULKJÆR:

SNEJBJERG SOGN.

I.

Studsgård Kirke 100 år

I KOMMISSION:
HENRIK ERICHSENS BOGHANDEL.
HERNING 1925.

46.8
Samlingen

TRYKT I
EKSPRESTRYKKERIET
HERNING.

I. Træk af Sognets ældre Historie.

Stednavne i Sognet.

Sognenavnet Snejbjerg forekommer første Gang i Ribe Oldemoder ca. 1325 og staves her: SNETHBYERGH. Det ser noget fremmed ud, hvilket dog blot kommer af, at man dengang brugte Bogstaverne noget anderledes end nu; Udtalen af Navnet har sikkert meget nær været den samme, som høres den Dag i Dag. Man havde i ældre Tid ingen fast Stavemaade. Allerede 1425 forekommer Formen: Snedbergh; paa Peststenen og andetsteds staves det: Snebjerg; det har været udtalt med langt e, ligesom Sognenavnet: Snede (Sneh); desuden har der været en utydelig Lyd, som man ikke ret har vidst, om man skulde udtrykke med j eller med d. Saaledes ogsaa det gamle Sognenavn Vethrum, der er bleven til Vejrum. Og en lignende Vaklen i Stavemaaden er nok Skyld i, at det gamle Ord *Snediker* paa Højdansk er bleven til Snedker, medens det i mange jydske Egne ret tydelig udtales: Snejker.

Det antages, at Snejbjerg betyder »det skraa Bjerg«. En Snede er en skæv Bakkeskraaning; Ordstammen kendes fra Udtryk som: »at bære Hatten paa Sned« og »at sætte sni til«. Det maa være Partiet ved Kirken, der har givet denne Navn. Derefter er Kirkens Navn blevet til Navn paa Sognet. Foruden selve Stedet er maaske ogsaa Landsbyen (d. v. s. Bebyggelsen) ældre end Kirken og Sognet.

Sandsynligvis findes der Bosteder i Sognet, der er ældre end Snejbjerg By. Til de yngre Bebyggelser maa vel regnes Torperne, hvoraf der er 7 i Sognet. En Torp er en Nybygd eller Udflyttergaard, og Torperne her i Sognet stammer sikkert omtrent fra Tiden ved Aar 1000 —1200. Som bekendt er Ordet »Torp« i de fleste Sammensætninger blevet forkvaklet til »trup«, »rup«, »strup« eller »drup«.

Vor berømte Stednavneforsker, Prof. Johs. Steenstrup, har fastslaaet, at Forstavelsen i et Torpnavn næsten altid

er et Personnavn, som Regel vel den Mand, der har anlagt Torpen. Tanderup er saaledes opkaldt efter en Mand ved Navn Tanni; Krogstrup efter en Krog eller Krøkr. Haunstrups Grundlægger har sikkert heddet Hagen, Helstrups Helw. (I Kong Valdemars Jordebog: Hælf). Manden, som Gjødstrup har faaet Navn efter, vilde vi vel nu kalde Gyde eller Gjøde; den gamle Form er Gøtær, og oldnordisk: Gautar. Det maa jo bemærkes, at det ikke altid er let med absolut Sikkerhed at fastslaa, *hvilke* af de olddanske Personnavne vi genfinder i Stednavnet. Ved Amtrup maa vi tænke paa et Navn som Ammi eller maaske det forkortede Mandsnavn Ambi, der hidtil kun er fundet i Norsk. At Toustrup betyder Tues Torp ligger uhyre nær at tænke, især da den stedlige Udtale — Touw — i begge Tilfælde er den samme. Stednavneudvalget mener imidlertid, at Navnet skal være Thorir.

Saa har vi en Del Navne, der minder om den gamle Skov, som engang maa have opfyldt i det mindste en Del af det nordlige Snejbjerg. Vi maa her erindre, at Endelserne: *lund, holt* og *ris* ogsaa betyder Skov. Om Skoven fortæller et Sagn om, hvor længe et Egern kunde springe fra Trætop til Trætop uden at komme ud af Skoven, medens et andet Sagn ved at fortælle, at der var en sammenhængende Birkeskov fra Birk i Gjellerup til Birkmose i Timring. Det er vel nok en Overdrivelse, i hvert Fald hvad Birken angaar. Om Snærlund Krat findes mere sikre Erindringer, bortset fra Egepurren, som der jo endnu er Levninger af. Af de gamle Stednavne, som minder om Skoven, skal først nævnes Lund Mølle; dernæst Ørskov. Forstavelsen »Ør« betyder Sand eller Grus, et Navn, der jo passer ret godt med Forholdene.

I Næstholt betyder Forstavelsen maaske »nærmest«, altsaa »den nærmeste Del af Skoven«. I »Snærlund« kan der næppe gives nogen Forklaring af Ordets første Del. At Skoven har haft et endnu videre Omfang, ses af, at adskillige herhen hørende Stednavne er helt gaaet i Glemme, saaledes Hundkjær Ris, der omtales 1532, og et Navn som Sønderskov Rund, der forekommer i Snejbjergs Udskiftning 1808. I den sydlige Del af Sognet forekommer et Navn som Hvæslund, sikkert et gammelt Marknavn. »Hves« betyder Kile.

En tredie Gruppe af Navne er de, der er knyttede til Sig, Moser, Kær, Aaer og Bække. En Sig er et sidt Sted, en Lavning. Gaarden Sig i Snejbjerg, Mergelsig ved

Studsgaard og de forsvundne Navne Munksig og Præstesig ved Gjødstrup og Næstholt hører hertil. »Kær« findes i Kærsgaard, Lervadskjær, som i ældre Tid blot hed Kier, Tanderupkjær og Hundkjær. I det sidste Ord kommer Forstavelsen maaske af Dyrenavnet »Hund«. En Del Steder har Navn efter Vadesteder, som nu mest er forsvundne eller afløste af Broer, saaledes Lervad (af Ler og Vad), Langvad (det lange Vadested), Langvadbjerg, Langvadbro, det nu forsvundne Vildvad (udtales Vælwoj) over Amtrup Aa, samt Fonvad. I 1582 staves det Fornvad; den første Stavelse kan vistnok være et Plantenavn (Kæruld?). Mulig dog Navnet blot betyder »Gammelvad«. Forsvundne Navne af denne Slags er ogsaa Hundkjær Vejle (det sidste Ord betyder ogsaa Vadested) og maaske Vaskier Toft, der nævnes 1532 og 1688. (Totten ved Vadestedet). Endnu skal nævnes, at Kiesper Mose paa Generalstabskortet er blevet til Kirsebær Mose, en vistnok noget tvivlsom Udtydning. Hvis det er rigtigt, at Navnet tidligere har været udtalt »Kjæsbæk«, ligger det nærmere at tænke sig, at det er sammensat af »Kær« og »Bæk«. Bækken hedder nu Mølsted Bæk, og Navnet fortæller os med Sikkerhed, at der har ligget en Mølle ved Bækken (dog ikke i Snejbjerg Sogn).

Hermed er vi kommen ind paa de Navne, som indeholder Minder om Sognets Historie. Til dem hører Munkgaard, der har Navn af engang at have staaet under Tvis Kloster. I Matriklen 1688 kaldes den Munkebogaard. Denne Form er vel ikke saa gammel, at den har stort at sige, men muligt er det, at der har boet, om ikke egentlige Munke, saa dog Lægbrødre paa Gaarden, der har skullet forestaa Klostergodset her i Sognet. Navne som Tingedal, Galgehøj, Ryttergaarden (det nu glemte Navn paa en Gaard i Snejbjerg By), Rytterhus, Soldaterhus . . . har ogsaa et og andet at sige om svundne Tider, hvorom mere senere.

Nogle af Navnene er særlig lette at udtyde, saaledes Bjerre (tidligere: Bierregaarden), der naturligvis har Navn efter Bakkerne i Nærheden. Andre frembyder uoverstigelige Vanskeligheder, som nu Bassumgaard og Gjessinggaard, Navne, der vist er meget gamle. Det sidste Navn har været stavet Gærsomgaard eller Giøssumgaard. Der kan tænkes paa et Ord, som i ældre Dansk hedder gørsom (oldnordisk: gersemi), der betyder Skat eller Kostbarhed. Mærkelig hedensk lyder ogsaa et Navn som Momhøj (Mommose, Mombæk, Momeng). I Navnet Mommark

(paa Als) antages Forstavelsen at være Mandsnavnet Momme. Det samme kunde tænkes om Momhøj. Men det kunde ogsaa tydes som Munkehøj; paa en lignende Maade er Munkegaarde (i Vends Herreds) blevet til Mongaarde.

Ålbæk hører ogsaa til de vanskelige Navne. Maaske Forstavelsen er den samme som i Adelvej, der betyder Hovedvej (alfar Vej). Studsgaard omtales 1424 og hedder da Stusgar. Ved Navnet er den Vanskelighed, at det derefter forsvinder. Gaarden er vist blevet øde. Om det er den Ejendom, som i Lundenæs Jordebog (1480) og Eline Gøyes Jordebog kaldes Stodeben eller Stubben, tør jeg ikke sige. Derimod antager jeg, at det er den, som i 1585 kaldes Stugs Hussted. Forstavelsen er snarest et Mandsnavn: Stud, Stug eller Sture. Paa »Volsgaard« kan der næppe findes nogen bedre Forklaring end: Wolles Gaard, en Forklaring, som man i hvert Fald her almindelig tror paa.

. . . Foruden Stednavnene findes endnu de *synlige* Minder fra Oldtiden, nemlig Gravhøjene. Af dem fandtes der ved Optællingen i 1894 endnu 100, deriblandt Hjortsballehøje. Derimod hører de 5 Gravhøje paa Mombjerge ikke til Snejbjerg Sogn. Sogneskellene gaar hen over Højdedraget. Ved Snejbjerg fandtes — i Følge Trap — ved Optællingen 5 fredede Gravhøje. Ude ved Haunstrup er der fredlyst een. Af de optalte Høje var allerede dengang en Del mer eller mindre ødelagte. Af nogle var der egentlig kun Levninger eller Spor tilbage. Og i den forløbne Menneskealder er endnu en Del flere af dem gaaet til Grunde. Der burde jo værnes om dem.

Om ad Gravhøjene slyngede Oldtidens Færdselsveje sig, søgende de mest farbare Steder og sigtende efter saadanne Steder, hvor man kunde komme over Vandløbene. Adskillige af de Vejspor, som der er Rester af, betegner nok Steder, hvor der har været Færdsel helt siden Oldtiden. Men dels er Sognet saa stort, og dels (og navnlig) har Opdyrkningen i saa høj Grad slettet Spor og Høje ud, at jeg ikke drister mig til at prøve at give en samlet Fremstilling af Hovedvejene, som de har gaaet i de ældste Tider. Vi maa her nøjes med nogle Antydninger.

Om Vejkrydset nede ved Kirken har Konrad Understrup skrevet følgende:

»Samlingsstedet her er ældgammelt, velsagtens Tusinder af Aar. Her var en virkelig Korsvej. Den ene Vej kom fra Ringkøbing over Snejbjerg og Gjelleruplund ad

Horsens eller Aarhus, den anden kom fra Holstebro over Snejbjerg ad Volsgaard, hvor Vejen delte sig, idet en gik over Hjortsballehøje og Gl. Arnborg ad Vejle; den anden gik ad Velhusted og Kibæk Mølle, ad Assing Kirke og Fruergaard ved Skern Aa over Sdr. Omme og Grindsted ad Sønderjylland til. Den sidste var forsaavidt den interessanteste, som det var den gamle Drivervej ad æ Sønden med Stude, Svin og Gæs; man drev især Stude helt ned til Husum og Hamborg. Først da der kom Jernbane, holdt denne Trafik op. De to Hjortsballehøje, hvorimellem Vejlevejen gaar, er mærkelige paa denne Egn ved deres Størrelse; man træffer ikke nær saa store Høje paa Vejen, før man kommer til Jellinghøjene. Mod Hjortsballehøjene stiler ogsaa flere Veje, saa det maa antages, at her har været en ældgammel Bebyggelse. — Men altsaa, ved Snejbjerg var fra Oldtiden Skæringspunkt for de nævnte Veje, et Samlingssted for Folk viden om fra, og siden for Sognets Folk. Og her byggede man en Kirke, som er Herredets største Kirke, næstefter Gjellerups *) . . .«

Foruden de her nævnte Veje, maa vel ogsaa den *Tingvej* høre til de ældgamle Veje, der i Følge »Danske Sagn« (4. Bind) skal have ført over Snærlunddal mellem Ørre og Toustrup. Og nogle af disse Veje har sikkert krydset en anden gammel Vej, nemlig den. der førte over Amtrup Aa ved Vildvad, og som nok ogsaa senere har haft Peg efter Hjortsballehøje.

De gamle Stednavne, Gravhøjene og de Færdselsveje, hvoraf der endnu er Spor eller Minder, er, hvad der i Sognet er levnet fra Oldtiden. Adskilligt mere kunde siges herom. Men efter denne foreløbige Oversigt vil vi nu gemme andre Enkeltheder til vi kommer til Gennemgangen af Sognet.

Herregaarden.

Tanderup forekommer første Gang i et Brev fra Grev Gert (1338), hvori denne bevidner Esger Mó's Overdragelse til Ribe Domkapitel af adskilligt Gods, deriblandt en Eng i Tanderup. Brevet er skrevet paa Latin, og det Par Linier, der handler om Tanderup, ser saaledes ud:

. . . Item pratum in Thantorp ængi, scilicet 20 skaar, quod habuit Nicholao Thome.«

*) Hern. Folkebl., 1919, Nr. 38.

Den omtalte Niels Thomsen maa vel have været Tanderups Ejer, og man bemærker, at Navnets ældste Stavemaade er »Thantorp«.

Forøvrigt findes der ogsaa andre Optegnelser om Gaarden af betydelig Ælde. Saaledes giver Hertug Valdemar i 1346 Gerhardo de Borchen, Borger i Ribe, Privilegium paa en Gaard i Tanderup, Snejbjerg Sogn, og 2 Bønder samme Steds med Frihed for Inne, Stud, Kværsæde og 40 Marks Bøder. 1350 bekræfter Hertugen Skødet, som samme Mand har faaet paa Gaarden. Han kaldes nu Geryk Bork. 1403 lover Biskop Eskil, at der i Ribe Domkirke skal holdes Sjælemesse for Tage Nielsen, hans Hustru Cecilie, Peder Nielsen af Tanderup og dennes Enke Elisabet og deres Søn, Johannes. Man synes ellers at have næret mørke Anelser angaaende disse Folks Ophold i Skærsilden; thi endnu i 1471 indstifter Albert Skeel en Sjælemesse i Tøndering Kirke for sin Hustrus Slægtninge; deriblandt omtales hendes Fader Jens Frost (Frøslevgaard) og Farfader, ovennævnte Peder Nielsen af Tanderup.

1480 bliver Lars Nielsen Ejer af Tanderup. Samme Aar pantsætter Albert Skeel en Gaard, liggende i Tanderup, til Lars Nielsen for 60 Mark Penninge. I Gaarden bor en Bonde, Torsten Poulsen; desuden medfølger i Pantet et øde Byggested, vesterst i Toustrup. Der har altsaa dengang været 2 Gaarde i Tanderup, den ene en Bondegaard. Denne, som laa »vesten og norden Hovedgaarden«, er gaaet i Arv fra den omtalte Peder Nielsen til Sønnen Jens Frost, fra denne til Datteren, Else Frost, som var gift med Albert Skeel, der pantsatte den til Lars Nielsen. Den indløstes i 1528 af Niels Clemmensen, som atter maa have afstaaet den til Lars Skeel (Albert Skeels Søn), der imidlertid solgte den til Lars Nielsen 1531.

Senere maa den være lagt ind under Hovedgaarden.

Lars Nielsen var gift med en Søster til Christen Rod til Vognbjerg, af hvem han 1494 fik Knudgaard i Bølling Herred; 1500 fik han Brændgaard i Herning, 1511 stiller han en Mand til Hæren, 1523 indværger han Ørnhoved, hvis Ejer, Morten Grøn, maa have været gift med Lars Nielsens Datter.

Efter hans Død ejede Sønnen, Niels Lauridsen, Tanderup. Han har den i 1528, da han nævnes i Anledning af det omtalte Pantbrevs Overdragelse til Rs. Clemmensen. Han var ligesom Faderen Væbner, altsaa adelig; men han synes ikke meget forskellig fra de almindelige Selvejere af

Bondeslægt. Han maa svare samme Afgifter som Bønderne, og efter Grevens Fejde delte han Skæbne med disse og mistede sine Selvejerrettigheder og fik en større Afgift paalagt. 1542 faar han dog Fribrev paa sit Gods, da han har bevist ikke at have været i Ledtog med de oprørske Bønder. Han synes nu at have gjort et Forsøg paa at opnaa adelig Frihed paa Grundlag af dette Brev og vilde ikke betale Skat til Lundenæs. Men i 1546 førtes der Tingsvidne (Vidisse 1564) af en Herredstingsdom mellem Peder Jyde (Fogeden paa Lundenæs) og Niels Lauridsen, at denne skal »udgive slig gamle Skyld og Landgilde af Tanderup og noget *mere* Bøndergods, som Jordbogen udviser«; derimod skal han være fri for, hvad der er paalagt siden »Oplobbet«. Niels Laursen fik af Kancelliet tildelt forskellige Smaahverv, saaledes var han med andre Adelsmænd udnævnt til at granske Markskel for Hartvig Skram 1536, han er Ridemand paa Voldbjerg 1542, og 1536 faar han Ridebrev til forskellige Mænd, deriblandt Niels Jensen i Ørskov, at ride ved Mommose og granske, om Sandemændenes Tog skal være ved Magt eller ej.

I Trap (og i Kancelliets Brevbøger) nævnes en Fru Kirsten Pedersdatter, som skal have ejet Tanderup i 1564; i saa Fald maa Niels Lauridsen være død ved den Tid. Men i 1575 ejes Tanderup af Lars Grøn, en Søn af Morten Grøn paa Ørnhoved, og altsaa en Søstersøn af Niels Lauridsen. I Følge Adelsaarbogen (1895, S. 183) skal han ikke være regnet til Adelsstanden, hans Fader var dog Væbner. Han ejede ogsaa Tiphedegaard, som han solgte til Knud Gyldenstjerne til Vosborg 1575. 1582 solgte han Tanderup, Krogstrup og Fonvad til Malte Jensen (Sehested). Deraf svares Kongen $^1/_2$ Td. Smør og 1 Mark Leding. Det gik altsaa tilbage for Lars Grøn, saa han til sidst hverken var Herremand eller Selvejer. Han maa være død 1587, da hans Enke dette Aar fik Bekræftelsesbrev paa Stauning Kongetiende, som Lars Grøn havde erhvervet sig.

Tanderup ejedes derefter i 3 Slægtled af Slægten Sehested. De 3 Mænd, som ejede Tanderup, skrev sig for Resten slet ikke med Navnet Sehested. Landsdommer Malte Jensen ejede flere Gaarde og har ikke boet paa Tanderup; han døde 1592 og havde 10 Børn, af hvilke Thomas Maltesen blev Ejer til Bækmark og Tanderup. Han var gift med Christen Juels Enke, Anna Lunge fra Udstrup; med hende fik han Bækmark. I Snejbjerg Kirke

fandtes tidligere Thomas Maltesens fædrene og mødrene Vaaben gengivet paa de to øverste Stole. Den sidstnævnte Kirkestol findes i Herning Museum. Han har været en ret betroet Mand, hvilket ses af de mange Breve og Smaahverv, han har faaet fra Kancelliet. I 1604 faar han saaledes et »Skøvlingsbrev«. Men det mest kildne Tillidshverv fik han, da hans Svoger, Lensmanden Ulrik Sandberg, havde faaet Befaling til at fængsle den slyngelagtige Herremand paa Wig (Herningsholm). Han lagde da Vejen om ad den stærke Thomas Maltesen for at faa ham med. De har sikkert været noget fortænkte, da de kørte til Wig. Da de havde faaet Herremanden i Tale, begik Thomas Maltesen det Krigspuds — som Sigfred Reinscatt senere beklagede sig over — uden videre at smide ham op paa Vognen ligesom en anden Gris. Saa drog de af Gaarde med ham, og Skurken gensaa aldrig senere Wig. — Thomas Maltesen døde 1609, Anne Lunge var allerede død 1607. Deres eneste Søn, Chr. Thomesen, som arvede Tanderup, satte dem et Gravmæle i Flynder Kirke, hvoraf ses, at Thomas Maltesen kun opnaaede en Alder af 54 Aar. Han blev dog ikke begravet her, men blev bisat i Viborg Domkirke 19. Jan. 1609. Her har jeg forgæves søgt hans Kiste mellem de andre af Slægten Sehested; den er nok gaaet til.

Chr. Thomesen (Sehested) var født 1590, ejede Tanderup og flere Gaarde. I det danske Adels Hartkorn 1638 staar Tanderup til 38 Td., Stougaard til 40 Td. og Mindstrup til 27 Td. Hartkorn, medens hans Provsti under Fyn anslaas 663⅓ Traver. Han skriver sig mest til Tanderup, hvor han en vis Del af Tiden maa have haft Ophold. 1619 faar han ved Mageskifte med Kronen Lervadskjær, et Bol bygget op af øde. 1639 faar Hr. Chr. Thomesen til Tanderup en Selvejergaard, kaldet Volsgaard, en Gaard i Ørskov og et Bol i Toustrup, ligeledes ved Mageskifte. I 1627 overtog han Sejlstrup Len. Samme Aar svarede han Krigsskat af Tanderup: 12 Td. Mel og 12 Td. Malt. Omkring ved 1640 maa han have solgt Tanderup og skriver sig senere til Stougaard.

Chr. Thomesen (Sehested) er langt den navnkundigste af alle Tanderups Ejere. I Aarene 1600—1603 var han i Huset hos den lærde Holger Rosenkrans, blev derefter Sekretær i Kancelliet og senere Gesandt i fremmede Lande. 1630 blev han Rigets Kansler. 1620 stod hans Bryllup i Odense. 1640 blev han Kongens Kansler, og 1645 deltog

han i Fredsforhandlingerne i Brømsebro. Da Rigsraadet i 1652 skulde vælge en Rigsforstander i Stedet for den bortrejste Ulfeldt, valgte det Jochum Gersdorf med 11 Stemmer, medens 10 St. faldt paa Kansleren, Chr. Tammesen i Tanderup. Saa nær var han altsaa ved den højeste Værdighed, som en Undersaat kunde naa. Han har staaet paa Højden af sin Tids Dannelse. Selv i Privatbreve betjener han sig undertiden af det franske Sprog, saaledes i et Brev, dateret »de Calløe«, 13. Sept. 1636, hvori han indbyder sin kære Svoger, Otto Rosenkrans, til en Rævejagt. Men han var tillige en god og ædel Mand, paa hvis Minde der ikke hviler nogen Plet. Han var bekendt af alle for sin Dygtighed, Retskaffenhed og Fredsommelighed. Den 5. Aug. 1657 kallede Gud Cantzeleren Hr. Christian Thomeszen i København, om Formiddagen mod Middag. Hans Begravelse holdtes i København d. 27. Aug.

Tanderup tilhørte dernæst Ejler Qvitzou, som kun kan have haft den ganske kort; thi han døde allerede 1640, og s. A. udstedes en kgl. Befaling om Taksation af Tanderup. Taksationen skal overgives til Tyge Brahe paa Matrup paa hans Søster, Fru Anna Brahes Vegne. Hun var Ejler Ejler Qvitzous Enke. I Bircherods Dagbog faar hun det Eftermæle, at hun »var vel skøn af Byrd, men ellers i alt sit Levnets Væsen et uterligt og Skarns Kvindfolk«. — Erik Qvitzou, som var gift med en Datter af Morten Pax til Knudholm, havde derefter Gaarden. Han boede her i 1642, da han udsendte et Rykkerbrev, og i 1646, men er død 1647, da hans Enke fik udnævnt Kommission til Skiftet efter ham. Han havde da allerede mistet Tanderup, idet en ufri Mand, Jesper Hansen i Odense, havde faaet Udlæg i Gaarden. Denne maatte dog straks afstaa den til Adelsmanden Levin Bülow, da det dengang ikke var tilladt en borgerlig at have adeligt Jordegods. Bülow solgte den 1651 til Laurids Friis (vistnok ham, der 1632 skrev sig til Lindtorp, Hjerm H.), og denne solgte straks efter Gaarden til Hartvig Sachs. Efter at Tanderup saaledes i nogle Aar havde været i Handelen, fik den nu atter en fast Ejer. Hartvig Sachs var dengang en afdanket Krigsmand. 1624 var han bleven Skibsløjtnant; i Svenskekrigen 1644 havde han været Admiral over Skibe og Baade i Lillebælt. Senere havde han Lønborg Gaard i Forlening. Han døde 1652, og hans Ligbegængelse holdtes i Ringkøbing Kirke. Men hans Enke, Fru Lisbet Schade, boede paa Tanderup til sin Død 1660. I 1653

ansøger hun Kongen om, at da hendes Mand for Aar og Dag siden er død, og der ingen Børn var, og da hele hans Slægt var i Lifland, om Kongen da vil udnævne en Kommission til Skiftet. Hun meddeler, at hendes salig Mand altid havde anset sin eneste herværende Slægtning, Frederik Sass til Rybjerg, som sin sidste og eneste Arving. I 1658 havde hun Strid med Chr. Lange til Dejbjerglund og de Snejbjerg Bønder om Besættelsen af Præsteembedet i Snejbjerg. 15. April 1658 udsendtes et Kongebrev til Lensmand og Biskop om, »at da Fru Lisbet Skade for os har beklaget sig, at Sognemændene i Snejbjerg og Thøring skal have understanden sig at kalde en Præst og hende som bedste Sognemand ganske forbigangen«, skal de nu kende og dømme, om den af Bønderne kaldede bør ved Magt at blive. Da Jens Nielsen Dybek ordineredes den 1. Maj s. A., har hun ikke faaet noget ud af *det*. Hun var en Datter af Kristoffer Skade til Kærbygaard og var født 1602. I 1633 ægtede hun Hartvig Sachs. Hun døde 16. Septb. 1660. Af hendes Ligprædiken ses det, at hun paa sit Sygeleje besøgtes af Dorte Friis og Mogens Munk til Ørnhoved, der var hendes bedste Venner, og som under hendes Sygdom opholdt sig paa Munkgaard, som de ejede. Hun fik ogsaa Besøg af Fr. Sass til Rybjerg og Fru Anna Dyre til Møltrup.

Tanderup maa derefter have tilhørt dels hendes og dels hendes Mands Slægtninge; thi i 1681 skøder Admiral Chr. Bielke med Fuldmagt af sin Hustru, Sofie Bielke, og paa »hendes kierre Datter«, Jomfru Mette Sofie Schades Vegne samt Lorens Sass, Borger i København, paa sin Myndling, Nikolaus Beuchers, Vegne, Tanderup til velbaarne Mand James Gosman*), kgl. Majestæts velbestalter Major under Infanteriet. Tanderup er takseret til 59 Td. Hartkorn; det medfølgende Bøndergods udgør 86 Td. Hartkorn, deriblandt i Snejbjerg: Lervadskjær (Anders Christensen), Bjerre (Bertel Madsen), Toustrup (5 Mænd, som aarlig giver i Skyld til Tanderup: 5 Td. Rug, 3 Harbopund Smør, 1 Svin, 1 Fodernød, ialt 8 Td. Hartkorn; de andre Beboere i Toustrup staar ikke under Tanderup); udensogns Gods bl. a. Holt og V. Lind i Rind Sogn.

Fra James Gosmans Tid findes interessante Oplysninger om Tanderup i Markbogen af 1683. Gaarden led

*) Vejen fra Tanderup til Egeris skal være kaldt Jammeses Vej, maaske et Minde om James Gosman.

meget under Svenskekrigen, saa at den i de følgende Aar omtales som øde og forfalden. I 1683 boede Major Gosman paa Gaarden, der da bestod af 3 Længer, der havde været brugt til Ladegaard. Borggaarden er ganske ruineret og øde, saa der kun findes 3 Stykker gamle Mure af Husenderne og det nederste af *Kirkemuren*, Gravene under Borggaarden er næsten tilgroede, Frugt- og Urtehave i lige Maade ganske øde og fordærvede. Marken er hel skarp og næsten med Lyng og Sivier overgroet. I Gaardens ene Mark findes 2 Fiskedamme uden Værdi. Gosman solgte Tanderup til »velfornemme« Peder Poulsen og flyttede til Fredericia i 1687. Peder Poulsen havde Vanskelighed ved at faa Købesummen betalt og førte derom Sag med Majoren og dennes Frue, Helene Wales. Han kom derved i Gæld til Landsdommer Cassius, til hvem han maatte overdrage Gaarden i 1693.

I Skødet, som findes i Landsarkivet, staar, at Peder Poulsen afstaar sin Hovedgaard Tanderup, som han selv paabor, til Cassius, og at Gaarden staar i den ny Matrikel af 1688 til 16 Td. 6 Sk. 3 Fk. 2 Alb. Hartk. Tillige medfølger Bøndergodset, nemlig *Kibæk*, hvor der bor 4 Bønder, Chr. Mikkelsen, Chr. Jensen, Prindal Ibsen og Anders Pedersen, ialt 8 Td. Hartkorn. *Kibæk Mølle*, hvor Poul Michelsen bor, skylder aarlig 16 Td. Mel, *Birkebæk*, 3 Bønder, nemlig Hartvig Poulsen, Jens Lassen og Jens Mikkelsen, skylder aarlig 1 Td. Rug, 1 Skovsvin, 1 Fodernød, 1 Hardbopund Smør . . . *Fjederholt*, 2 Bønder, Thomas Nielsen, Niels Pedersen, 1 Hp. Smør, 1 Skovsvin osv. . . . *Lind*, hvor Steffen Jensen bor; endvidere *Lervadskjær*, *Bjerre* og *Toustrup*.

Cassius gav Peder Poulsen og hans Hustru, Maren Jensdatter, Brev paa Kibæk Gaard og Mølle for deres Livstid; men det gode Forhold varede ikke længe. Cassius anlagde senere Sag mod Peder Poulsen for ulovligt Skytteri, fordi hans Søn havde skudt 2 Svaner i Kibæk Mølledam, og han gjorde Forsøg paa at sætte ham fra Kibæk.

. . . Medens efterhaanden saavel Præster som Herremænd og andre i Tiden stærkt bemærkede Personer er gaaet den stedlige Befolkning i Glemme, er Navnet Cassius det eneste, som er bleven bevaret i Folkemindet.

Det hedder sig, at han skal have været en stor, svær Mand, som der stod Skræk af; man har ogsaa villet fortælle, at han var haard og streng mod sine undergivne.

Men alt dette er vagt og utydeligt, og det er ikke til at blive klog af, om der her foreligger en virkelig Tradition. Det er paa en ganske anden Maade, at Landsdommer Cassius har sat sig i en saadan Respekt, at han er bleven erindret i halvtredie Hundrede Aar, det er ved det gruelige Spøgeri og Gengangeri, som han gav sig af med, da han var død og hans Lig bisat i Snejbjerg Kirke.

Det var næsten ikke til at være paa Gaarden, saadan som han rumsterede om Natten gennem alle Værelserne, og endnu værre var det i Udhusene, hvor Kvæget sled i Bindslerne og forsøgte at rive sig løs. Dyrene kan jo ogsaa se saadanne gruelige Ting. Og nu Menneskene? Ja, om Dagen kunde man nok slaa den Slags Ting af Hovedet; men naar Natten bredte sine sorte Vinger ud over den gamle, afsides liggende Herregaard, og uhyggelige Lyde brød Stilheden, da blev Sindene tilgængelige for Uhyggen og Frygten. Det var heller ikke raadeligt at vove sig frem. Engang var dog en af Gaardens Piger bleven saa nysgerrig, at hun vilde se ham, naar han rumsterede om Natten ude i Gaarden. Hun stod da op en Nat, da hun hørte Bindehunden tude ganske forskrækkeligt og gik derud og satte sig paa Hundens Ryg, og da kunde hun se hele Stadsen. Men den Nysgerrighed fik hun dog en banket Trøje for; Spøgelset fik Øje paa hende og tumlede hende saadan, at hun maatte ligge til Sengs i lange Tider efter.

Det varede ikke længe, inden man indsaa Nødvendigheden af at faa Gespenstet manet ned. Der fortælles rigtignok, at den Præst, de havde i Snejbjerg dengang, ikke var rigtig god til at mane; men saa fik man fat paa en anden, som havde gaaet i den sorte Skole og forstod Reglerne. Han gav Ordre til, at man skulde møde om Natten med en Vogn ved Kirken; men da det maatte befrygtes, at Cassius vilde forsøge at slippe bort, maatte Kudsken være forberedt paa at køre, alt hvad Remmer og Tøj kunde holde, naar Præsten sagde til om, at det var ved Tiden. Dette skete ogsaa; men alligevel lykkedes det ikke at naa Gengangeren, før de var naaet til Krogstrup. Der blev han manet ned i Engen mellem nogle Grave og Vilde nær den Vej, som gaar fra Krogstrup til Tanderup. Men han vilde nødig ned, og Præsten maatte gaa paa Akkord med ham, at han maatte nærme sig Gaarden et Hanefjed hver Nytaarsnat. Der fortælles ellers ogsaa, at man maatte mane ham 3 Gange, inden man fik ham sat fast. Anden Gang manede man ham ned i Sorte Mose,

som laa østen for Cassius' Høj; tredie Gang i selve Højen. Først da lykkedes det at faa ham sat fast; men man maatte gaa ind paa, at han 2 Gange i Døgnet, nemlig Kl. 12 Middag og Kl. 12 Midnat, skulde have Lov til at staa paa Højen i Skikkelse af en sort Hund og se ned over Gaarden, og saa maatte Højen ikke pløjes, og intet Kreatur maatte tøjres i dens Nærhed. Den Betingelse siges endog at være bleven indført i Købekontrakterne over Gaarden. Det overholdtes længe, men Højen, der var lille og rund, er dog nu næsten forsvunden.

Cassius vaagede strængt over, at Akkorden blev overholdt, og at ingen kom Højen for nær. Engang hændte det, at en Dreng, som skulde passe Kreaturerne og ikke kendte til *det* med den Høj, kom derop, og saa syntes han, at det var en ypperlig Plads for ham; thi der kunde han se rundt om, og saa gravede han en lille Fordybning til sit Legetøj og sine Sager. Men som han nu en Middag sidder deroppe i Ro og Mag, bliver han frygtelig skræmmet ved, at der kommer en Skikkelse op lige ved ham med en rød Trøje paa. Han farer jo ned af Højen, som der var Ild i ham og render hjem for at fortælle, hvad han har set; men Manden befalede ham, at han ikke skulde komme dér mere.

Engang arbejdede en Karl med Hestene og kom da for nær til Højen. Da han hørte Klokken ringe til Middag nede paa Gaarden, skynder han sig at faa Hestene for, men bedst som han kører, vælter han. Naa, han faar Vognen op igen og kommer atter til Dulren; men den vælter straks igen. Ja, ja: han faar Vognen paa fire Hjul paany; men den vælter tredie Gang. Saa taber han Taalmodigheden og raaber: »Da skulde ogsaa . . . . . .; kan A eet kom hjem i Daw!« Det hjalp, og han kom da hjem dengang. Gl. Baltzer, som tjente paa Tanderup nogle Aar, var ikke stort heldigere; han væltede med et Læs Hø oppe ved Cassius' Høj uden nogen som helst Grund, og det netop »om æ hyww Mejda!« — Man skulde jo tro, at Cassius havde været en slem Skumpi, naar han saadan blev straffet med ikke at kunne finde Ro i Graven. Og derom fortælles der da ogsaa et eller andet. En Pige, der tjente paa Tanderup, kunde høre Cassius gaa op og ned ad Trappen, skønt der slet ingen Trappe var paa det Sted dengang, og skrabe i Kornet paa Loftet med Fingrene, og det endskønt der slet ikke var Korn deroppe, men derimod Tørv. Han havde i levende Live altid selv paataget

sig at opmaale Korn til Fattigfolk for at kunne snyde dem noget fra med uretfærdigt Maal. — En Pige, som tjente paa Tanderup, kom engang gruelig forfærdet op af Kælderen; hun havde truffet en Kvinde dernede, en bleg Dødning — naturligvis atter et af Tegnene paa Cassius skjulte Misgerninger. — I det østre Kammer i Nordfløjen fandtes til den seneste Tid en Blodplet paa Gulvet. Den kunde ikke forsvinde, selv om der blev lagt et nyt Fjæl ind. »Det var *wal* Cassius«, tilføjede gamle Ane. Den sølle Cassius! tænker man; han skulde da ogsaa have Skyld for alting! Meget tyder paa, at alle Sagnene om Gaarden og de gamle Herremænd omsider har samlet sig om Cassius' Navn.

Helt ned til den nyeste Tid har han fortsat sit Spøgeri. I Haven fandtes et Hundeleje, som aldrig vilde forsvinde. Saa var der en Laage, som ikke kunde holdes lukket, og en Rude, som altid vilde have en Revne, og Cassius selv har vist sig i Skikkelse af en Rytter eller som en sort Hund for Sognets Mænd og Kvinder. En af de nulevende fortæller, at han har set ham i begge Skikkelser. Han var saadan en Staarrisknægt, da han en Nat kom forbi Tanderup, og der mødte han en Rytter i flyvende Firspring. Det mærkelige var, at han ingenting saa, før Rytteren var lige ud för ham, og at han ingen Hovslag hørte, og Hunden, som ledsagede ham, mærkede ejheller noget, før Rytteren var lige ved ham. — Og Jens Chr. Mortensen, som er død i Aar, fortalte mig sidste Sommer, at da hans Kæreste, som senere blev hans Kone, en Aften var paa Vej hjem til Tanderup, kom hun forbi de Grave og Vilde der ved Krogstrup, og da mærkede hun, at der kom noget sort efter hende. Noget efter kom hun i Tanker om, at det kunde være hendes Skygge, og saa vendte hun sig om, og saa var det jo for saa vidt rigtigt nok, men der var *to* Skygger. Hun var meget bange, men da hun kom ud for Højen, forsvandt det Sorte over ad Højen til, og nu havde hun kun *een* Skygge. Det er en sindrig Fortælling, og med den vil vi slutte, da Læserne mulig nu kunde have Lyst til at høre noget historisk om Cassius.

De gamle Beretninger — særlig Pastor Gjestens fra 1765 — omtaler Cassius med stor Respekt, og dog er det, som om der ligger noget mellem Linierne; det er ogsaa mærkeligt, at somme Kilder nævner kun faa af Herremændene, de andre synes glemte; men Cassius' Navn skal de nok sørge for at faa med. Noget mærkeligt har der nok

været ved Manden, og, af en Herremand at være, har han ogsaa haft en noget mærkelig Løbebane.

Cassius er født i Holsten 1640. Han blev Professor eloquentiæ ved Universitetet i Lund 1668, og i 1671 blev han Generalauditør. Derefter gik han i dansk Tjeneste og blev i 1684 Lærer for Kronprinsen, den senere Frederik den Fjerde. Det er derfor nok rigtigt, hvad der staar i hans Gravskrift, at han var i Yndest hos Kongen. Han blev derefter Landsdommer i Nørre Jylland og blev udnævnt til Justitsraad. Han døde i Tanderup d. 18. April 1699 og blev begravet i Snejbjerg Kirke i »en udbygt Begravelse«, som der staar i Hoffmans Fundationer. Derom mere senere. De fleste af disse Oplysninger findes i Nyerups Litteraturleksikon, som Cassius er kommen i paa Grund af en Bog, han skal have skrevet. Det viser sig rigtignok, at det er en hel anden Mand, som har skrevet Bogen, men derfor er Oplysningerne lige gode.*)

Cassius efterlod sig 2 Døtre: Christiane Sibylle og Sofie Lucretia Cassius, samt Enken, som hed Magdalene Sibylle Ermann; hun har sikkert været tysk af Fødsel og opkaldt efter en tysk Prinsesse. Hun ejede derefter Tanderup, havde den endnu 1705 og har maaske ejet den længere. I Traps Danmark staar, at H. Bachmann til Sønderskov ejede Tanderup i 1729 og 1736; disse Aarstal er i hvert Fald ikke rigtige; thi Niels de Linde ejede Gaarden allerede i 1708. Han var en meget stor Herremand, der ejede 8 Herregaarde, nemlig Tirsbæk, Kærgaardsholm Landting, Stubbergaard, Bustrup, Bryskersborg, Tanderup og Møltrup. Han har jo ikke boet paa Tanderup, men dog skænket Gaarden nogen Interesse, idet han opbyggede en ny Ladegaard. Borggaarden blev derimod aldrig opbygget. Den skal have været meget anseelig og omgivet af brede og dybe Grave. Pastor Gjesten fortæller, at Gaarden i Cassius' Tid har haft det Uheld, at dens ganske Stuehus afbrændte, som aldrig er bleven opbygget, da de efterfølgende Ejere har behjulpet sig med nogle Værelser i Ladegaarden. Da Ladegaarden allerede var bleven øde i Svenskekrigens Tid, drejer det sig dog næppe om nogen ny Brand. Snarere viser sig her den sædvanlige Tilbøjelighed til at henlægge alt til Cassius' Tid. Det er en forbavsende Opmærksomhed denne har vakt, især i

*) Angaaende Bogen og Oplysningerne har jeg raadført mig med Kgl. Bibliotek.

Betragtning af, at han kun ejede Tanderup i 6 Aar. Niels de Lindes Adelskab var ikke af gammel Rod; hans Fader havde først været Bissekræmmer, senere blev han Herremand og adlet. Niels de Lindes Hustru, Karen Rosenkrans, var derimod af gammel Adel. Med hende fik han Landting og Tirsbæk. Men Krydsningen af det blaa Blod med Bissekræmmerens gav et uheldigt Resultat. Deres eneste Søn, Chr. de Linde, f. 1720, død 1756, var en ynkelig, halvfjollet Stakkel, der giftede sig med en køn, men letfærdig Almuespige; han døde uden Arvinger. Niels de Linde selv var derimod driftig og dygtig, udfoldede en stor Virksomhed og hørte til de mest ansete af de jydske Godsejere. Han døde 1746, 68 Aar gl.

1747 skødede Chr. de Linde Tanderup til Rudolf de Linde (Niels de Lindes Brodersøn) med det underlagte Bøndergods, nemlig *Over Amtrup*, hvoraf svares aarlig 2 Hardbopund Smør, 1 Tønde Rug og 2 Rdl., *Helstrup*, Jens Olufsen svarer 1 Hp. Smør, 1 Td. Rug, 1 Rdl.; *Toustrup*, Velædle Hr. Herredsfoged Johan Busch, 2 Bols Hartkorn: 2 Td. 2 Sk. 3 Fk., har til Dato været uden Afgift forundt. Peder Christensen, (4–2–0–2), aarlig 1 Hp. Smør, 2 Td. Rug, 2 Rigsdlr.; *Lervadskjær*, Michel Pedersen, 2 Td. Rug, 1 Rdl. 8 Sk.; *Bjerregaard*, Chr. Olufsen, 1 Hp. Smør, 1 Td. Rug; *Krogstrup*, Chr. Andersen, 3–4–2–2; aarlig 3 Td. Rug, 1 Rdl. 2 Mk.; Thue Jensen, 1–6–1–1; *Fonvad*, Jørgen Jensen, 4–2–2–0; *Snejbjerg By*, Niels Christensen, 2–7–3–0; Dynes Jakobsen, 1–6–2–0; Chr. Klitzgaard, 3–2–3–0; Laust Christensen, 3–3–2–0; Chr. Pedersen, 3–3–0–1; ovenmeldte Laust Christensen, 1–6–2–0; Enevold Nielsen, 1–6–2–0. Gadehuse uden Sædejord: Peder Jakobsen, 2 Rdl.; Sergent Hans Jørgensen: 1 Rdl. 2 Mk., Kirkehuset, hvori Herredsskriver Svend Jensens Enke bor, har Frihed, saa længe hun lever. (Hun døde 1756, 83 Aar gl.) Tillige medfølger Kirketienden med Kaldsret og Patronatsret til Snejbjerg Kirke. (De 2 Gaarde, som Laust Christensen har, maa være sammenlagt og udgør tilsammen Nørgaard.) Bøndergods ialt 65 Td. Hk. Saa kommer det udensogns Gods: I Assing: Kibæk Gd. og Kibæk Mølle; Synder Felding: Vesterborg, Klocherhøje og Klinche Bol; Arnborg: Birchbek; Rind: Mørupgaard, Fjederholt, Elmholt, Lind By; Skarrild: Lustrup, Skaugaard; Ørre: Ørregaard og Breviggaard; Hodsager: Hallingbæk; Ikast: Bøgeschou, Lille Isen, Skovdal; Bording: Nørlund; Tjørring Kirkejord, ialt 207 Td. Hk.

Rudolf Linde har kun Tanderup i 2 Aar og piller da det meste Bøndergods fra den. 1749 sælger han Resten til Hr. Laurits Nybo paa Trøstrup, nemlig: Tanderup, Volsgaard (Laurids Pedersen og Peder Troulsen), Albæk (Christen Madsen), Toustrup (Hans Nielsen og Niels Sørensen; de skal gøre Hoveri: 2 Ugedage), Peder Jensen (1 Ugedag); Lervadskær, Krogstrup (Chr. Andersen, Thue Jensen). Udensogns: Kibæk Gaard og Mølle, Mørup og Lind By. Bøndergodset er gaaet ned til 45 Td. Af Tilhørendet beholder Rudolf Linde kun en Eng, Degerholm kaldet, ved Ørnhoved. Nyboe har dog ikke haft Købesummen, 3759 Rdl., men laante i 1750 1600 Rdl. af Jens Hvas paa Tviskloster mod Pant i Tanderup. Laurits Nielsen Nyboe havde først været Købmand i Holstebro, hvor han var født 1709. Han købte senere ogsaa Ørnhoved af Anders Rasmussen. Da hans Datter, Ingeborg, var bleven gift med Laurits Buch, afstod han Tanderup til denne i 1761. Med Gaarden fulgte Volsgaard (Jens Christensen og Jeppe Nielsen); Albæk (Ib Prindalsen), Toustrup (Laurits Nielsen), 3—1—0—2, med et tilliggende Hus, som beboedes af Anders Christensen; Krogstrup (Peder Pedersen og Mikkel Christensen). Udensogns: Kibækgaard, Mørupgaard med et tilliggende Hus, ialt 39 Td. Hartk. Laurits Buch skal betale Svigerfaderen 2700 Rdlr. Laurids Nyboe flyttede til Ørnhoved, som han afstod i 1765 til Sønnen, Laurids L. Nybo, der for Resten døde som Aftægtsmand i Sahlholt i 1823 hos Sønnen, Konrad. Den gamle Laurids Nybo flyttede til Tværmose i Sunds, hvor han giftede sig 3. Gang med en Datter af Pastor Lime i Hammel. Han døde i 1775 og blev begravet i Sunds. Af hans andre Børn blev Datteren Margrete gift med Præsten i Nøvling-Sinding, Hr. Michel Lyngbeck.

Laurids Buch, som derefter ejede Tanderup i mange Aar, var en ret anset Mand. Han var tillige Landvæsenskommissær. I hans Tid skete der jo store Forandringer, Stavnsbaandets Løsning og meget andet af Betydning for en Herremand. I 1651 hørte der 35 Jordbrug under Tanderup, men kun 2 hoverigørende. Skønt det gik saa stærkt tilbage med Bøndergodset, er det imidlertid gaaet fremad med Hoveriet. Omkring 1770 fandtes der til Tanderup 8 hovfri Bønder, 10 hoverigørende og 5 Husmænd. Af Gaardens 12 Marker besaaedes aarlig de 6. Hartkornet har været ca. 60 Td. Bøndergods. I 1765 hørte til Tan-

derup: Toustrup, Krogstrup, Volsgaard og Albæk samt en Del af Lind By, Gunnerup, en Gaard i Kollund; i Assing: Kibæk Gd. og Mølle, samt et Sted kaldet Hede. I Sunds en Gaard, kaldet Tværmosehus. Men saa kom jo de store Forandringer. Bøndergodset bortsolgtes efterhaanden i Laurids Buchs Tid. I 1803 hedder det om Jorden, at den er sandig og ringe; der findes 343 Td. Ld. Ager og Eng. Men hertil kommer jo saa det langt større Areal: Hede, Mose og Kær. Paa Gaarden holdtes nævnte Aar 50 Stude, 12 Køer, 6 Heste og 60 Faar. — 1806 døde Laurids Buch; han var i Følge Kirkebogen 81 Aar gl. I de følgende Aar ejedes Gaarden af Enken og Sønnen, Niels Chr. Buch, som forgæves søgte at sælge den i 1807 og 08. Ingeborg Nyboe døde 1811. Derefter havde Sønnen, Hans Buch, Gaarden. Han havde boet i Kibæk Mølle 1808 og levede nu i Tanderup til sin Død; mærkelig nok har han i sin sidste Levetid (1816) opført et nyt Stuehus af Grundmur. Det er altsaa det Stuehus, der har staaet til vor Tid. Det bestod af et Vesterhus med 2 Fløje ud mod Øst, mod Gaardspladsen, og var straatækt. Hans Buch døde 1817, 44 Aar gammel. Hans Enke, Catrine Søndergaard, var en Datter af den rige Hosekræmmer Niels Søndergaard i Kjærsgaard. Hun blev boende paa Gaarden, til denne Aaret efter fik en ny Ejer og Beboer, nemlig Westrup, en Søn af Herremanden Morten Westrup paa Herningsholm. I Kirkebogen staar, at Madame Buch i 1818 forlod Tanderup, 33 Aar gl., og rejste til Rosted. Nogle Efterkommere af Slægten, som har boet i Sognet, skal senere omtales.

1818 kom Hr. Westrup med Familie — i Følge Kirkebogen — hertil som Ejer af Sædegaarden Tanderup. Man vil have til, at han skal have været noget letsindig, og at han omsider blev forfalden. Han holdt den dog gaaende i 7 Aar, og Tiderne var saa strenge, at det for Resten slet ikke var at vente, at han skulde klare sig. Peder Gjedsted Westrup var kun 26 Aar gl., da han kom her. Han havde tidligere været med i Kaperkrigen mod England, fortælles der. I 1825 var han fallit, og der staar i Kirkebogen, at han rejste herfra til Frederiksminde. P. G. Westrup døde som Ejer af Laulund 12. Dec. 1831.

Tanderup, som var udlagt til den ekstra Laanefond, blev ellers allerede sat til Auktion 1822 og 23. Den synes da at have tilhørt Morten Westrup, som nok har haft Papirerne paa den, men som for Resten ikke var heldigere

stillet end Sønnen. I Halds Amtsbeskrivelse fortælles, at den solgtes den 27. Oktober 1823 for 2000 Rdl. Sølv, foruden Skatter fra 1. Juli 1823. Gaarden havde endda før Krigen haft en Værdi af 14,000 Rd., og paa 1. Prioritet indestod 6000 Rdl. Nogen Overtagelse af Gaarden fandt dog ikke Sted, før den købtes af *Tvede*, som kaldes »Prøve-prokurator« og ankom til Gaarden i 1825 fra Ringkøbing tillige med sin Hustru, Mette Elisabet Levinsen. Han havde Tanderup til 1836 og fortsatte, efter at have solgt den til exam. jur. B. K. Øllgaard, sin Virksomhed som Sagfører i Hammerum Herred til 1841. I 1842 blev han Hospitals-forstander i Ribe. Tvede udfoldede i den Tid, han havde Tanderup, en betydelig Virksomhed, som han dog næppe har haft stort Udbytte af. J. C. Hald nævner ham blandt »fortrinlige Agerdyrkere«. Han forbedrede Gaardens Enge ved Grøftning og Vanding, dyrkede en halv Vang med Kartofler, nedpløjede Spergel som Grøngødning, brugte halv Staldfodring for en Del af Besætningen og indførte en forbedret Faareavl. Han havde etableret et Schäferi af spansk Race, der talte 100 Moderfaar. »Kartofler har udgjort et Hovedfoder hele Vinteren; om Sommeren i den tørreste Tid har de faaet nogle Gifter Grøntfoder daglig«. Det var jo ikke Hedefaar, saa forhaabentlig har de kunnet taale den noget saftige Kost. Han prøvede mange Ting. I 1830 har han saaledes dyrket gul Sennep paa en Td. Land, men med Udbyttet heraf var han dog ikke tilfreds. Han har naturligvis haft mange Folk til at hjælpe sig. 1833 nævnes en Forpagter Chr. Willadsen, som dengang drev Gaarden. I 1832 nævnes Avlsforvalter Jørgen Ringe paa Tanderup. Han synes, med sin Hustru, Sofie Brøl-lund, at have boet paa Krogstrup. De har senere boet i Rind Sogn. En Mejeriforpagter Sebelin døde paa Tande-rup i Tvedes Tid. Han var 46 Aar gl. og født i Holsten. Da Tvede havde solgt Tanderup, holdtes der en stor Auk-tion paa Gaarden, hvor der var strømmet en Mængde Mennesker sammen, deriblandt en Del Kæltringer. Herom kan man læse i H. P. Hansens Bog om Kæltringerne. De maa vel have syntes, at de ogsaa havde Ærinde.

B. K. Øllgaard var den betydeligste af Tanderups Ejere i dette Aarhundrede. Han var født i Varde 1811; hans Fader blev senere Præst i Snejbjerg. Som gammel Mand boede han hos Sønnen paa Tanderup. Øllgaard var agtet viden om for sin Hæderlighed, Dygtighed og lige-fremme Væsen. Han var Tiendekommissær, Forligskom-

missær og Prokurator. Den sidste Gerning passede han saa dygtigt og samvittighedsfuldt, at der var Sorg paa Egnen ved hans pludselige Død. Han var gift med sin Kusine, Christine Krarup, en Datter af Provst Krarup. En af hans Slægtninge fortæller, at han var den af Onklerne, der gav sig mest af med Børnene, og han havde udmærket Greb derpaa . . . »Paa Tanderup var der den interessante, nu ubebyggede Borggaard, der var omgivet af Grave. og man kunde se de Piller, der havde baaret Broen. Onkel hjalp os med at arrangere vore Lege. Som sædvanligt brugte vi Sten til at repræsentere Heste og Køer; men Onkel lavede Papirspenge for os, saa vi kunde handle med vore Besætninger, og det var noget helt nyt . . .«

Foruden de nævnte Bestillinger havde Øllgaard mange andre Tillidshverv, som tog megen Tid og undertiden voldte ham Bryderier. Hjælpsom var han til det yderste, kendt i vid Kreds, men ogsaa meget afholdt her i Sognet, hvor han endnu mindes af de ældste. Knud Jensen fortæller, at hans Fader aldrig havde kendt Mage til Menneske som Øllgaard. Engang var Rugen bleven saa dyr, at Husmændene til sidst ingen Udvej saa til at faa Føden, Rugen steg og steg og steg, og de spurgte, om de maatte stjæle . . . Da Øllgaard hørte dette, udbrød han: »Dether er pihnede galt«, og saa fik han ordnet det saadan, at Sogneforstanderne (han var dengang Formand) gik omkring 2 og 2 og sagde til Folk, at saa meget skulde hver levere. Men det hjalp saadan, at nu kunde de godt købe uden Forstanderskabets Mellemkomst . . . Dengang Jeppe Madsen gik fra Kjærsgaard af Armod, vilde han bygge i Ikast; for et Sted skulde han dog være; men de vilde ikke have ham i Sognet; de var bange for at faa Byrder af ham, og de rev ned, hvad han byggede. Saa søgte han i sin Nød Hjælp hos Øllgaard, og han gav ham et Brev med til Ikastboerne, og nu kunde han faa Lov til at bygge. Saadan fortæller Knud Jensen. Øllgaard døde af Tyfus 1852. Hans tidligere omtalte Slægtning — Adjunkt Hans Øllgaard Lind — skriver videre: »Der er sagt, at Bedstefader (Pastor Øllgaard) havde villet bestyre Gaarden, men Husbondens Død og de mange Sygdomstilfælde havde fremkaldt en stærk Opløsningstilstand, som hverken Morfader eller Tante kunde magte. Der var da ikke andet for, end at faa Gaarden solgt . . . «. Fru Øllgaard flyttede til Kolding, hvor 2 Sønner gik paa Latinskole. Senere flyttede hun til København, hvor det kneb med at holde de dygtige Sønner frem til Stude-

ringerne. En af dem har senere fortalt, at de alle studerede ved én og samme Tællepraas. De naaede imidlertid vidt frem; én blev Borgmester i København, en anden Professor o. s. v.

I »Ribe Amtstidende« læses Øllgaards Dødsannonce. Den er forfattet af Svogeren, Pastor Svejstrup i Rind. Rosen er dog næppe stærkere, end Øllgaard virkelig fortjente. Annoncen, der er dateret 29. Febr. 1852, anføres derfor her:

»Torsdag den 26. d. M. om Eftermiddagen Kl. 4 bortkaldte Herren Landvæsens- og Tiendekommissær, Prokurator Baltazar Krarup Øllgaard, Ejer af Tanderup, 40½ Aar gl., af 11 Dages Sygdom af en hidsig Tyfus. I en saare vid Kreds var han kendt, agtet og æret som den retskafne Mand, den virksomme, dygtige og nidkære Embedsmand og Borger. Men dertil kommer, at han var en troende Kristen, en øm og kærlig Ægtefælle, en fortræffelig Fader og Opdrager af sine 6 Børn og en omhyggelig Søn, ligesom han ogsaa var en trofast Ven. Hans Enke har endnu ikke genvundet sit Helbred efter samme Sygdom, som bortrev hendes Mand. Hans Børn er fra 6 til 14 Aar gamle, og hans 79aarige Fader, som for 10 Aar siden har mistet sin Hustru og eneste Datter, mister i ham sit sit sidste Barn. Gud alene, som har paalagt den tunge Byrde, formaar at give de efterladte Kraft til at bære den. Dette saa sørgelige Dødsfald bekendtgøres efter Anmodning af den afdødes Enke og Fader af hans mangeaarige Ven og Svoger . . «.

Øllgaards Mindesten er det ældste Gravmæle paa Snejbjerg Kirkegaard.

Ogsaa den følgende Ejer, H. F. P. Leth, lagde en ikke ringe Virksomhed for Dagen. Han var en dygtig Avlsmand, fortæller gl. Kr. Smed; han var god til at avle noget, men ikke saa god til at faa det hjem og faa noget ud af det. Især var det til Gavn for Egnen, at han tog fat paa Udstykningen; han viste sig hjælpsom mod Parcellisterne og andre Smaafolk; men han havde ondt ved at klare sig. Han blev Kammerraad ca. 1860; Aaret efter forlod han Tanderup (af Armod) og opholdt sig senere paa Constantia ved Vejle, som han ogsaa ejede. 1861 nævnes som Ejere et Konsortium, Sabro med flere; 1863: Proprietær Sabro; 1864: Proprietær Ebbensgaard. Men Leth maa dog have haft Papirerne paa Gaarden; thi Udstykningen fortsættes i hans Navn, og han underskriver sig som Ejer af Tanderup og Constantia. Ved Taksationsforretningen i 1861 fandtes paa Tanderup 10 Heste, 70 Køer, 2 Tyre, 20 Unghøveder, 40

Faar. Arealet udgjorde endnu i 1864 1020 Td. Land; der skal oprindelig have været 1600 Td. Land. Hver Td. ansloges i 1864 til 62 Kr.; det kan den ikke faas for nu. I Leths Tid kom Tolderlund til Tanderup som Forpagter; han blev jo senere en af Egnens kendte Mænd. Herningegnen var dengang lidet berømt. Der opstod en Meningsforskel mellem Tolderlund og en Postmester, hvad Vej man skulde rejse, om det var nord for Randers! — Tanderup,

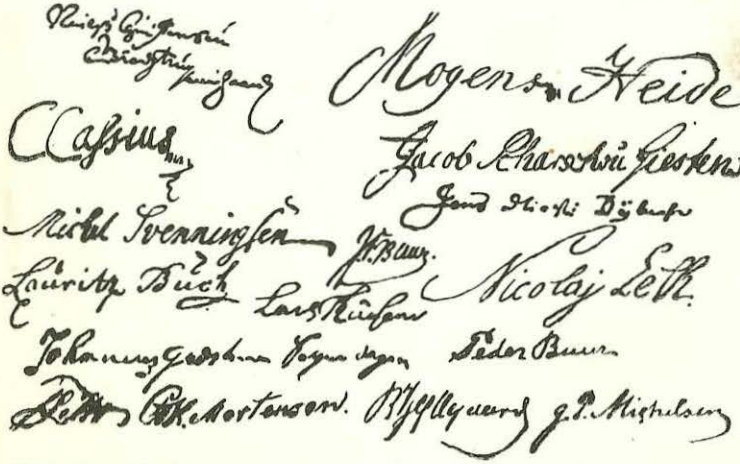

Kopisamling af Snejbjergmænds egenhændige Underskrift; Cassius' Haandskrift er taget af Landstingets Sk.- og Panteprotokol 1692—93 (Forsiden).

som var gaaet over til Auktionsretten, overdroges i 1867 til Kammerraad *Møller* i Ringkøbing, hvilket vistnok er omtrent det samme som til Kreditforeningen; i 1865 var *Dohm* bleven Forpagter paa Tanderup, og i 1869 fik han Skøde paa Gaarden, som han derefter ejede i mange Aar. »Han var og en herlig Mand«, siger Kr. Smed; »de var afholdt hernede«. Dohm var særdeles dygtig og arbejdsom; men ingen Herremand kunde klare sig i de Tider, da det større Landbrug tyngedes for stærkt af den procentvis større Gæld og det større Folkehold. Med Nybyggerne kom Dohm godt ud af det og forstod at omgaas dem. Adskillige af dem arbejdede jo en Del af Tiden paa Tanderup. »Mange af dem havde ogsaa Eng at slaa paa Part; de fik 2 af hver 10 Stakke at slaa og bjerge. Det var en Fordel ogsaa for Dohm, som fik mere Hø, fordi de slog det bedre«. »Dohm var afholdt baade af de smaa og de

store«, fortæller en udensogns Meddeler; »Kreditforeningen vilde ikke af med ham og støttede ham derfor flere Gange«. De viste vistnok ogsaa deres Paaskønnelse mod ham, da han i 1888 flyttede til Bassumgaard, som han senere ejede. A. Th. Dohm døde 1899.

Gaarden var atter gaaet over til Møller, og de følgende Aar indehavdes den af J. Nielsen, som vistnok var Forpagter; men de daarlige Tider fortsattes, og 1894 overtog Møller 3. Gang Gaarden, som efter hans Død ejedes af Enken, Etatsraadinde Møller, og Svigersønnen, Direktør M. Clausen. De solgte den i 1902 til *Jens Hansen*.

Imidlertid var Omslaget sket. Landbruget var kommet ind i en Opgangsperiode, som, trods de senere Aars voldsomme Konjunktursvingninger, maa siges at have holdt sig til Nutiden. De, der har haft Tanderup siden 1900, har vist alle klaret sig godt ved Gaarden. Omkring 1909 opgøres Besætningen paa Tanderup til 18 Heste, 140 Kreaturer, 10 Faar osv. Samtidig var Udstykningen blven fortsat, saa der nu kun var 416 Td. Land tilbage, og der var opstaaet ca. 30 ny Hjem. 1910 solgte Jens Hansen Gaarden til Lars Madsen, der atter i 1918 solgte den til Proprietær Bie og derefter flyttede til Kærsgaard. Bie havde kun Gaarden i 2 Aar, men byggede i den Tid nyt Stuehus i Stedet for det af Hans Buch byggede, der havde staaet i 101 Aar. 1920 købte Lambert Jensen Tanderup.

. . . Sagnet fortæller, at en af de gamle Herremænd en Morgen red bort fra Gaarden; men da han vendte Hesten omkring paa Bakken ovenfor, saa han Tanderup staa i Forbrand. Han skyndte sig da tilbage, rev en Haandfuld Straa ud af Taget, og lige saa mange Halmstraa, lige saa mange Aar skulde det vare, inden Gaarden brændte. Dette Varsel fandt sin Opfyldelse 24. November 1922, da Tanderup brændte, alene med Undtagelse af det nybyggede Stuehus. Dermed brændte ogsaa de sidste Levninger af den gamle Lade, som Niels de Linde havde bygget, men som ganske vist var helt ombygget i 1896. Kr. Smed fortæller, at Tømmeret til den var kommet fra Norge, og at der fulgte en Mestersvend med for at sætte det sammen. I Laden havde været en Bjælke med Indskrift, hvoraf nu kun huskes de Ord: . . . GUD FADER DEN ALMÆGTIGSTE . . .

I 1859 takseredes Tanderups Bygninger. De bestod da af Stuehuset mod Vest med 2 Fløje, Lade mod Øst, et Nordhus og et Sydhus. Fra nordre Fløj gik Mejeriet som en Tilbygning ind i Gaarden, og fra Nordhuset gik

et Faarehus ud mod Nord. Noget af Udhusene var Bindingsværk, det hele straatakt.

Efter Branden solgte Lambert Jensen Gaarden til Ringkøbing Amts Udstykningsforening; nu er der bygget 11 ny Ejendomme, alle Statshuse; desuden er Gaarden igen opbygget, og skønt det har knebet lidt at faa den gamle Have, de ny Udhuse og det af Branden levnede Stuehus til at smelte sammen til en Enhed, vil det hele dog nok komme til at tage sig ret godt ud, naar det ny Haveanlæg vokser op. —

Kr. Smed siger, at gl. Iver Holger har plantet de fleste Træer i Haven. De ser da heller ikke meget gamle ud; men syd for Stuehuset ses en Trægruppe, hvoriblandt en enkelt Eg maaler ca. 5 Alen i Omkreds. Det kunde nok være værd at vide, hvem der har plantet disse gamle Ege; de er ikke vokset op i en Snarhed.

For Tiden ejes Tanderup af Brødrene Clausen, og efter at de har tilkøbt lidt Jord, er der dog endnu henimod 100 Td. Land tilbage ved den gamle Herregaard.

Som det ses af Kirkebogen — eller for den ældre Tids vedkommende af andre Optegnelser — har der i Tidernes Løb ogsaa lejlighedsvis boet andre Folk paa Tanderup end Ejerne*) og Gaardens sædvanlige Folkebestand. Paa en saa stor Gaard har der jo altid været nogen Plads. De værste Pensionærer, som Tanderup har haft, er nok Svenskerne. I Vinding Kirkebog har Præsten Chr. Pedersen Stadil optegnet, at den 23. Juni 1658 kom Vinding og Vind Sogne til det taubiske Regiment og kontribuerede til Kaptajn Kanne, som logerede paa Tanderup. Senere maatte Sognene endnu kontribuere til 2 andre svenske Regimenter, og det sidste var det værste. Endelig til Mikkelsdag forlod de Egnen. »Gud lade dennem aldrig se Danmark mere! Amen!«.

. . . Ca. 30 m vest for Stuehuset fører en Træbro over Graven til den gamle Borggrund. Naar Danske Atlas siger, at der har været en anseelig Borggaard, faar man Indtryk af, at det passer. Grunden er omtrent 60 m i Firkant. Her skal ogsaa Ladegaarden tidligere have ligget. Det er jo ogsaa en vældig Byggegrund. Udenom ses de indre Grave, som Jens Hansen lod oprense; han vilde have anlagt dem til Fiskedamme, men fik det ikke gjort. Han lod grave en

*) Den omtalte Bachmann kan maaske have haft Part i T., men Ejer har han næppe været. Niels de Linde har vistnok arvet Gaarden 1706 efter den gl. Chr. Linde, som da maa have købt den kort før sin Død af Cassius' Enke. (Storgd. Pedersen, Ulfborg Herred).

Del paa den gamle Borgplads. Der saas en Rem (vistnok en Fodrem); mange Kampesten og Munkesten antydede Hovedbygningens Plads, og Anders Andersen, som dengang tjente paa Gaarden, siger, at det ogsaa kunde ses af Grunden, at der havde været mange »Kamre«. Uden for den indre Grav er Rester af Volden, og uden for denne ses atter Spor af en ydre Voldgrav. Dette stemmer med Traditionen, som ogsaa fortæller, at der har været en *Kirke* (Gaardkirke) ved Tanderup, hvilket jo finder Bekræftelse i Markbogen af 1683.

Vest for Gaarden ligger en Granplantage, som tager sig godt ud. Oppe mod Øst er Vandværk, som forsyner Gaarden og de ny Ejendomme. Vandmøllen staar lidt højt, og denne nu næsten udfladede Forhøjning er de sidste Rester af — Cassius' Høj.

(Den ældre Udstykning — Smedegaard, Tanderup Huse og Kæret — er et Kapitel for sig.)

De gamle Gaarde.

1. I Kong Valdemars Jordebog nævnes saa godt som intet om Hammerum Herred. Senere i Tiden hørte imidlertid en Del af Gaardene under Slottet Lundenæs i Skern, hvor den kgl. Lensmand boede. I Lundenæs Jordbog fra 1498 ~~1840~~ findes følgende om Gaarde i »Snebiærre Soghen« og de Afgifter, som svaredes af dem:

Troels i *Haffuenstrop:* 1 Øre Rug, 6 Grot Leding, 1 Skovsvin, 1 Skovvogn. Las Nielsen i *Tanderup:* 1/2 Td. Smør, 1 Mark til Leding. Niels Køffmann i *Nestholt:* 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg, 5 1/2 Skilling og en Penning til Leding, 1 Skovsvin, 1/2 Skovvogn. I *Ørskoff:* [1]) Jens Lassen 1/2 Øræ Rug, 1/2 Øræ Byg, 6 Grot til Leding og 6 Penning, 1 Skovsvin, 1/2 Skovvogn. [2]) Yver Marthensen: 1 Ørte Rug, 3 Skill. til Leding, 1 Skovsvin, 1/2 Skovvogn. [3]) Thames Nielsen: 1 Ørte Rug, 3 Sk. Leding, 1 Skovsvin, 1/2 Skovvogn. *Amtrop:* Jep Hvid: 1 Pd. Smør (ca. 15 kg), 8 Grot til Leding, 1 Skovsvin, 1/2 Skovvogn; desuden: 3 øde Byggesteder: 1 hedder *Gærsomgaard,* 1 hedder *Stodeben,* og det tredie i *Toffstrup.* De skylder 3 Øre Korn. Endvidere 1 øde Krongods i *Leerwad,* 2 Ørte Havre. (Leding er en Slags Krigsskat, der svaredes af Selvejere. 1 Skovsvin er 1 Svin, opfedet i Skoven af Olden, som faldt ned fra Træerne. — Naar Skovene forsvandt, maatte man jo yde 1 hjemmefedet Svin i Stedet. Men Skoven har nok været

endnu i 1498 1480. 1 Øre = 3 Ørte; 1 Ørte omtrent = 1 Tønde. Da Penge var sjældne, tog man Skatten i Naturalier efter Reglen: alt kan bruges! I den søndre Del af Sognet gives Smør; der har nok Kvægavlen været det vigtigste. I Lervad har Havre været godt. I Følge Storgaard Pedersen er 1 Skovvogn: raat tilhugget Tømmer til 1 Vogn; i Følge en anden Forf. er det: 1 Kørsel med Brænde eller Tømmer; jeg har spurgt Storgd. P., og han holder paa sit — naturligvis. *Jeg* tør ikke tage Parti.)

Fra en lidt senere Tid stammer Optegnelserne i Eline Gøyes Jordebog. Hun var en Datter af Mogens Gøye (som bragte Kr. d. Anden Opsigelsesbrevet) og gift med Oluf Krognos. Hun ejede; i *Tanderup* en Gaard (vistnok Bondegaarden). Der bor Wisti, som skal svare: 2 Ørte Rug, 1 Ørte Byg, 12 Sk. Gæsteri, 1 Skovsvin og 1 Skovvogn; 1 Gaard i Toustrup samme Ydelse, og 3 Gaarde i Ørskov, hvori bor Niels Christensen, Niels Jensen og Søwren Fisker (yder hver $1^1/_2$ Ørte Rug, $1^1/_2$ Ørte Byg osv.). Hun har følgende Skøder eller »Breve paa Godset: Ørskov (1490). Først et Brev, at Thomas Krabbe af Herping giver Fuldmagt angaaende Indløsning af 1 Gaard, der ligger hos Ørskov, 1 øde Gaards Eje (ɔ: Mark), som hedder Stubben og 1 Gaards Eje, som hedder Giørsumgaard. Heraf ses, at disse Gaarde, som formodentlig er bleven øde under den sorte Død, endnu ikke er opbyggede. Stubben betyder enten »Stumpen«, eller det betyder Særeje; maaske er det Studsgaard Jord, her omtales. Andetsteds staves det »Stobeen«. Navnet er vistnok blevet skrevet ulæseligt engang, hvorefter senere Skrivere har faaet det forkert i Halsen. Derefter har Eline Gøye et Brev af 1506 paa de 2 andre Gaarde i Ørskov samt Giørsumgaardsted. Hun har faaet dem af Niels Clemmensen, og »Brevet« er det Skøde, som denne har faaet af Christen Krabbe af Damsgaard (i Fering). Desuden har hun de tidligere omtalte Pantebreve til Lars Nielsen (se Tanderup!).

Foruden i Jordebøger kan man i Skøder og Optegnelser om Retssager finde de gamle Gaarde nævnte. Særlig Interesse har det jo at se, hvor langt de kan spores tilbage i Tiden. Derimod er det af mindre Interesse at se Beboernes Navne. Om Manden i Bassumgaard i 1547 hed Gravers Jepsen eller Jep Graversen (hvad han for Resten hed), kan jo snart gøre os lige meget. Her skal da gengives saadanne Optegnelser, ordnede efter Tidsfølgen:

Fra 1455 findes et Pergaments Skøde, til Hammerum

Herreds Ting udgivet, at nogle Bønder har solgt og tilskødet hinanden indbyrdes, hvad Lod og Del de kunde have i de Gaarde i *Amtrup.*

1490: Et Sandemandsbrev af Hammerum Herreds Ting, at de svor Kronen et Byggested til i Weersle og hver tredie Ager og Eng udi Weersle Mark . . . (maaske: Hvæslund.)

1497: En Papirs Laughævd paa Hammerum Herreds Ting udgivet, hvori Slotsfoged Thomas Hansen paa Lundenæs har inddraget paa Kronens Vegne nogle Aasteder (ubebyggede), nemlig Lierwod og 1 Byggested øster i Thoustrup.

1532 faar Svend Smed i Næstholt Tingsvidne om Markskellet; heri nævnes Gjødstrop, Helstrop, Hundekier m. m.

1532 møder 3 Mænd hos Kongen for at faa ham til at dømme i en Ejendomstrætte mellem dem og Tvis Kloster, og de fik en Stævning med til Abbed Anders, at han skal møde hos Kongen og godtgøre sit Krav paa Hundkjær og Bassumgaard. Kongen maa have fundet Klosterets Ret klar nok; thi i de følgende Aar ligger disse Ejendomme under Klosteret.

1534 har der været en Trætte paaført i Snejbjerg Kirke. Det maa have udartet; thi Oluf Andersen udi Snejbjerg stævner Fogeden Peder Jyde paa Lundenæs, fordi denne greb ham udi hans Hus og bandt ham uden al Skyld og Brøde og satte ham udi Stok og Jern. Samme Aar indstævnes Vidner, deriblandt Jens Nielsen i Albæk og Gregers Nielsen i Albæk. Det sidste er overstreget i Kopibogen, saa Sagen er nok bleven ordnet i Mindelighed. Men det, som interesserer os, er jo, at her nævnes vistnok for første Gang *Albæk,* og der ses dengang at have boet 2 Bønder der.

1539. Et Pergaments Brev, hvori meddeles, at Niels Langhe i Kiergaardt, Niels Lauridsen til Tanderup, Jens Madsen i Ambtrop, med flere Lodsejere, har dem forligt og selv gjort Markskel, mellem Weien Mark og Huerslund Hussted Mark, mellem Huerslund Mark og Amtrup Mark, mellem Amtrup Mark og Mørdrup Mark . . og sat Skelsten.

1544 er Sandemændene i Hammerum Herred nederfældig gjort for kgl. Majestæt, fordi de, som det menes med Urette, har svoret en Kvinde fri for Hærværk. Blandt de i Fare værende Sandemænd er Niels Jensen i Ørskoff, Jens Madsen i Amtrofft og Michel Clemmensen i Wolsgordt. Sandemændene risikerede baade Bøder og at blive fradømt deres halve Boslod. Alligevel interesserer der os mere, at her nævnes første Gang *Volsgaard.*

1547 tilskødes Oluf Munk til Volstrup, Lensmand paa Skivehus, Tvis Kloster med tilhørende Gods, som ved Reformationen var bleven taget af Kongen. Deriblandt: 1 Gaard i Snejbjerg By, hvori Niels Skræder bor, svarer 2 Ørte Rug; Hundkjær, svarer 3 »Pund« Smør og 1 Svin (altsaa ogsaa Kvægavl som Hovednæring); Munchgaard, 2 Ørte Rug, 2 Ørte Byg, 1 Svin; Jeppe i Tovestrup leverer $2^1/_2$ »Pund« Smør; Bassumgaard, 2 Ørte Rug, 2 Ørte Byg, 1 *Skovvogn* og 1 Svin. Desuden giver Gaardene andre Smaating i Skat, saasom Lam, Gæs, 1 Par Høns og lidt Penge.

1553: Et Tingsvidne af Ham. Herreds Ting, hvori 6 Synsmænd har hjemlet og vidnet om nogle Sten i Amtrup Enge, som var borttaget (af nogle skarns Mennesker), og fra samme Aar et andet Tingsvidne, at nogle Mænd har været paa de samme Enge og der sat Skelsten igen, hvor de andre var borttagne.

1585 gør Peder Gyldenstjerne paa Tim et meget stort Mageskifte med Kronen, hvorved han blandt andet faar i Snejbjerg Sogn i Ofver Amtrup 1 Gaard, der ogsaa giver Skyld (svarer Skat) af 2 Byggesteder, kaldet Hvorslund Hussted og Gjessumgaard; i Neder Amtrup 1 Gaard; i Hafvenstrup 1 Gaard med 1 øde Byggested, kaldet Dallund Hussted.

1590 har Ribe Kapitel en Gaard i Snejbjerg By. 1661 overdrog Kronen hele Lundenæs Len til et Hamborgerfirma, som havde mange Penge tilgode for Leverancer, nemlig Peter von Ufeln og salig Dominikus og Johan v. Ufelns Arvinger. Deriblandt i Snejbjerg Sogn: den jordegne Helgaard Næstholt; 2 ligeledes jordegne Halvbol i Helstrup, samt 4 Bol Fæstegods. (For Selvejergaardenes Vedkommende solgtes kun Retten til at hæve de kgl. Skatter og Afgifter. Denne Ret kaldtes »Herligheden«. De enevældige Konger nøjedes nemlig ikke med at tage Æggene, men solgte ogsaa tit Hønsene.

2. *Matriklen af 1688* er den ældste samlede Oversigt over Sognet. I følgende noget sammentrængte Gengivelse er først anført et Nr., som ikke findes i Matriklen, men som dog *kan* ses brugt, som et Slags Matrikelsnummer. Derpaa følger Beboerens Navn, saa Hartkornet og til sidst Ejerens Navn i Parantes. Undertiden er det forkortet til den Herregaard, som Gaarden ligger under.

Tanderup. 16—6—3—2. (Major Gosman). *Præstegaarden.* 6—2. (tilhører kgl. Majestæt). *Volsgaard.* 6—4—2—1.

(Selvejergaard). *Bierregaard.* 1–2–1–2. (under Tanderup). *Næstholt.* 5–5–2–2. (Selvejergd.) *Munchebogaard.* 4–7–2–2 (Fru Ellen Dyre, Ørnhoved). *Store Ørskov.* 1. Søren Andersen og Bertel Bertelsen. 5–5–0–1, og 2. Bertel Pedersen og Peder Bertelsen. 6–0–1–2. (begge tilhørende Storkansler Alefeldt paa Herningsholm). *Lund Mølle,* Jens Dinesen. 2–7. (under Herningsholm). *Lervadskier,* Anders Christensen. 2–4–0–2. (tilhører Major Gosman med flere). *Gersumgaard,* Christen Lauridsen (tilhører Friederich von Redder). Hartkornet er: 4–1–2–1. *Krogstrup,* Niels Poulsen og Christen Poulsen. 5–3–0–1. (tilhører Chr. Nielsen i Holstebro). *Kiersgaard,* Niels Andersen. 5–1–4–1. (under Ørnhoved). *Hundkier,* Peder Pedersen. 3 Td. Hk. (Fru Sofie Lunov paa Ørnhoved. Hun maa have boet der. Erik Lunov var Ørnhoveds forrige Ejer). *Studsgaard.* 4–2–1–2. (ejes af Sigvard Friis paa Trinderup. Han var en Søn af Tanderups tidligere Ejer, Laurids Friis, og ejede bl. a. ogsaa Mørupgaard). Paa Studsgaard bor 2 Bønder: Jens Nielsen og Peder Christensen. *Hauenstrup,* 4 Bønder: Tønis Michelsen, Christen Michelsen, Mads Jensen og Jens Jensen. 10–7–1–2. (Selvejergaard). *Foenvadgaard,* Christen Nielsen og Jens Olufsen. 4–1–0–2. (tilhører Amtsforvalter Rs. Andersen i Ringkøbing, som ejede Søgaard paa Holmsland. Endnu 1702 ligger Foenvad under Søgaard). *Bassumgaard,* Christen Christensen og Anders Christensten. 7–5–2–0. (under Herningsholm).

Toustrup By. 1. Chr. Pedersens Enke. 1–0–0–2. 2. Jens Christensen. 4–4–0–1. (begge under Tanderup). 3. Jep Nielsen. 2–5–0–2. (under Ørnhoved). 4. Peder Christensen. 1–1–2–2 (ligesom Krogstrup: Borgmesteren i Holstebro).

Hellestrup. 1. Jakob Christensen. 2–6–2–0 (Herningsholm). 2. Fire Bønder, nemlig Chr. Berg, Chr. Nielsen, Chr. Christensen og Chr. Nielsen Randeriis. 2–7–2–2. (Selvejergaard). 3. Oluf Jepsen, 2–5–1–0 (Jørgen Poulsen i Assens). Nr. 1 er Vester Helstrup, senere delt i 2; Nr. 2 er N. Helstrup (Okkels Birk), og Nr. 3 er S. Helstrup, ogsaa delt senere.

Lille Ørskov, Jens Hansen, 3–5–0–1 (Herningsholm). *N. Amtrup,* Jesper Jensen, 4–5–2–1. (Fru Sofie Amalie Parsberg, vistnok i Pallesbjerg). *Over Amtrup.* 1. Niels Andersen. 4–2–2–1. (tilhører Baron Iver Høg, Høgholm). 2. Peder Olufsen. 4–4–2–0. (Sofie Amalie Parsberg). 1702 bor Niels Andersen i Neder Amtrup, som da tilhører

Christen Linde, Volstrup. *Albechgaard*, 3 Bønder. 4–2–1–2. (under Volstrup). 1702 kaldes Albæk en Selvejergd.

Snebierg. 1. Anders Nielsens Enke (tilhører Snejbjerg Kirke, 2–2–1–1). – 2. Knud Jensen. 1–0–0–2. (tilhører Fru Cathrine Margrete Sandberg). 3. Niels Hansen. 0–7–2–1. (tilhører Dr. Niels Bendsen i Aalborg). 4. Michel Thygesen. 1–7–0–0 og 5. Wisti Truelsen. 0–7–1–1. (begge tilhørende Tanderup). 6. Christen Pedersen. 0–7–3–0. (Ørnhoved). 7. Jens Knudsen. 1 Td. Hk. (Ørnhoved). 8. Jens Michelsen. 0–5–1–2. (tilhører Kirken). 9. Peder Christensen. 1–6–2–2. (Kongen). 10. Laurids Olufsen, 1–6–1–1. (Kongen). 11. Thomas Christensen. 2–3–3–2 (Lundenæs). 12. Chr. Pedersen. 1–7–2–2. (Kongen). 13. Jens Andersen. 2–0–3–2. (Ørnhoved). 14. Niels Jensen. 2–2–0–1. (Lundenæs). 15. Peder Pedersen. 1–0–1–0 (Borgmester P. Hansen udi Svendborg). 16. Christen Christensen. 1–1–1–0. (Kirken). 17. Jens Nielsen. 2–3–0–2. (Lundenæs). 18. Søren Jensen. 0–6–2–2. (Kongen). 19. Anders Paaske. 2–4–3–1. (Kirken). 20. Ole Andersen. 3–2–3–0, hertil hører en Ager i Ørskou. (Kirken). 21. Poul Tønisens øde Bol. 2–6–2–0. (Kirken). 22. Et øde Bol, forhen Anders Iversen, Degn, og Niels Korshøj, Husmand, 0–5–3–0. (Kongen).

. . . Ved Enevældens Indførelse udlagdes nogle af Kronens Gaarde til Ryttergods, dette udgjorde i 1702 i Snejbjerg 5 Td. 3 Sk. 1 Album Hk.

Hvad Præsterne skrev.

1. I Aaret 1638 indsendte Præsterne i Ribe Stift efter Regeringens Ordre en Beretning til den lærde *Ole Worm*. Indberetningerne skulde især handle om Gravhøje, Runesten og andre gamle Sager; men der kunde ogsaa medtages andre Ting af Interesse. O. Worm vilde bruge Stoffet til sit store Værk »Monumenta Danica«, som udkom i 1643, og hvori han behandler Oldtidsminderne. Beretningen fra Snejbjerg, som er indsendt af Præsten Niels Christensen, Gjødstrup, er noget mager; men da den er det første Tilløb til en Sognebeskrivelse, bør den dog læses med Interesse. Den gengives her, tillæmpet efter Nutidens Skrivemaade:

Findes i Snejbierg Sogn $15^1/_2$ Gaarde. Bole: 22. – En Aa, kaldet Amtrup Aa, kommer af Sydvest og løber udi Nordøst. En stor Høj, liggende mellem Amptrup og Sneibierre, kaldes Thiishøj, og en Høj paa Amptrup Mark

kaldes Skoldbiere. Paa Krogstrup Mark en Høj, kaldet Grønbiere Høj. Imellem Albeck, Haffuenstrup og Foenvad Mark ligger en stor Bjerge, kaldet Solskouff Bjerge, og to Høje, kaldet Helligkilde Høje, og paa Sneibiere Mark 2 Høje, kaldet Kaarshøje, og en stor Dal vestenfor, kaldet Smellunddal (Snærlunddal). Paa Ørskouff Mark 2 Høje, kaldet Siøklithøje, og 2, kaldet Raaehøje. Paa Helstrup Mark en Høj, kaldet Allisberhøj. Endnu en Gaard, kaldet Giødstrup, i nævnte Sogn, som Præsten bor udi, og en Sø, kaldet Giødstrup Sø, østenfor.«

(Nogle af de her nævnte Høje findes endnu paa Generalstabskortet, medens andre er gaaet i Glemme og forsvundne. Thiishøj er maaske opkaldt efter den Gud Tiir eller Tyr. Af de »døende« Navne erindrer dog Thomas Helstrup og Ole Nielsen (Foenvad) endnu Grønbjerg og Alesbjerg. Grønbjerg paa Niels Frederiksens Mark, omtrent 50 Favn nord for Gaarden, har været græsbevokset, deraf Navnet. Alesbjerg var en stor, rund Høj, som var bleven flad, »fordi der altid var pløjet over den«. Ca. 15 Favn i Tværmaal; laa en lille 100 Favn norden og østen Okkels Birks Gaard. Har sikkert engang faaet Navn efter en Mand, som hed Ale. Det er ubetydeligt, hvad der nu kan ses af den. Korshøje har vel Navn af, at der paa en af dem har staaet et Kors, som i den katolske Tid skulde vise lægedomssøgende Vej til Helligkilden. Af Beretningerne fra Aulum og Ørre ses det, at man dengang har regnet Herningsholm Aa for den rigtige Storaa. Det burde ændres paa Generalstabskortet.)

Foruden ovennævnte har Niels Christensen Gjødstrup i 1649 givet en lille Beretning om Præstegaarden. Det nævnes heri, at der ikke kan avles Boghvede; derimod mener han, at der kan avles 8 à 10 Td. Rug, 3 Td. Byg, 4 Td. Havre samt 40 Læs Hø, »naar det ikke borttages af Vandfloden«. Ved Præstegaarden ligger en lille Vandmølle, som dog ikke er videre værd, og til Gaarden hører en ganske ringe Udmark til Fædrift, Tørvegryft og Lyngslet; men da det er ganske utilstrækkeligt, skal man leje og hente det meste andre Steder.

En langt udførligere Beretning om Præsteembedet har Provst Dybeck indført i Herredsbogen i 1690. Heraf gengives det væsentligste:

Tiendeydere er 32 Bøndergaarde, hvoraf der er givet Tiende, 32 Td. Korn, Rug og Byg. Kvægtiende kan gemenlig blive 9 à 10 Lam, 1 à 2 Kalve; Penge for Føller

1 Mk. eller noget mere. Offer til hver af de 3 store Højtider bekommes gemenlig af Bønderne, foruden Sædegaardene, 10 eller 12 Slettedaler (à 4 Mk.). Ellers til S. Hans Dag, Jul eller Paaske har det ikke været sædvanligt at give Præsten noget, uden her er nogle faa, som giver hver en Snes Æg. Præstegaarden er Kongens og bestaar af 5 smaa Huse, som til fornøden Værelse (Beboelse) samt til Avlingens og Kvægets Ophold kan være fornødne. Præstegaarden ligger nemlig for sig selv, har sin Agermark tilsammen og i sær (ɔ: udenfor Fællesskab), undtagen en Ager liggende udi Ørskov Maek i den Fald, som kaldes Søklit.

Derefter kommer en Fortegnelse over Engene, som her for Kortheds Skyld er sammenarbejdet med Matrikelfortegnelsen fra 1688:

4 Stk. Eng udi Næstholt Mark, som er: Hindholm, Ribis Vig, 1 Stk. ved Næstholt Aalegaarde og 1 Stk. ved Tværbæk. Udi Hundkjær Mark 1 liden Stk. i den øster Ende paa Munkvig. Udi Bassumgaard Mk. en liden Stk., kaldet Tved. Udi Skibild Mark en Stk., kaldet liden Pouls Skifte. Et Stk. vesten til Tornborg (1 Stk. V. for *Tjørring Bro.)* 1 Stk. i Aalegaardsvig. I Ørskov: Trindeng og Stoveeng. 1 Stk. i Trælund Mark. 1 Stk. mellem begge Sivibæk. 1 Stk. i Præsthauge samt 1 St. nordvest og 1 St. sønden til Gaarden. Beregnes til 8 Læs godt og 16 Læs ondt Hø. ». . . Bygningen er sat for 100 Rigsdaler, og ikke den synes at være synderlig mere værd. Paa Marken er ingen Huse. *Anneksgaarden* kaldes V. Sivibæk, udi hvilken og ingen har nogen Part eller Rettighed uden alene kgl. Majestæt. Deraf har Præsten udi forrige Tider faaet 6 Hardbopund Smør og et *Skovtræ* i Landgilde; men paa en 38 Aars Tid er ingen Landgilde faaet deraf; thi Bonden, som boede derpaa, blev forarmet og maatte omsider af Armod slet (ɔ: helt) forlade Gaarden. Ingen har igen udi lang Tid villet antage den, førend omsider en ved Navn Chr. Christensen tog den Anno 1681 og besad den i 3 Aar« (saa gik han ogsaa derfra af Armod). Saa lader Provst Dybek selv Avlingen drive, svarer Skatterne og holder Bygningerne og Husene ved Magt og har fornøden Beboelse til en Bonde — om nogen vilde den antage. Agermarken dertil, som er sandig og skarp, ligger en Del for sig selv i Fald og en Del i Fællesskab med Ø. Sivibæk. Engene er disse: 1 Flade sønden til Gaarden, 1 Skifte østen udi Sigkjær, 2 Skifter i Hol-

ting, 1 i Havningkrog (maaske der staar »Herningkrog«); endnu 2 Skifter i Ørnhoved Mark.

Af Tanderup ofres til hver Højtid 3 Slettedaler og gives aarlig til Præsten 2 Td. Rug. Af Ørnhoved ofres 1 Slettedaler og gives aarlig til Præsten 2 Td. Rug.

»Ildebrand til Præstegaarden er ikkun kummerlig; thi Heden er ringe og skarp; men dog har man hidindtil haft fornøden Ildebrand deraf; men nu lader Bonden, som bor i Næstholt, sig formærke, at han (efter nogle gamle Breve, som han nu fremviser) vil tilegne sig en stor Del af Præstegaardens Mark; *han afbrænder Heden og bryder op med Ploug* langt ind udi Præstegaardens Mark*), og dersom hans Anslag og Forsæt kan faa Fremgang, da vil det blive meget slet for Præstegaarden; thi Ildebrand og Fædrift vil ganske gaa bort.«

Der gives ingen Pension af Kaldet. Tiendeyderne er for en stor Del forarmede, og det i Synderlighed for den Misvækst som i forgangne Aaringer har været i denne Egn, saa man ikke mer faar sin fulde Tiende.

Hospitaler og offentlige Skoler findes ikke i Sognet.

Sluttelig klager Provsten over, at Embedets gamle Papirer for en Del er bortkomne:

»Her findes vel nogle gamle Breve og Dokumenter om Præstegaardens Mark, men som jeg formener af forrige Tiders Aktis, da skal udi Hr. Niels Christensens Tid, som var Præst før og efter Reformationen, ikke alene en Del af Dokumenterne, men endogsa en Del af Marken være fravendt Præstegaarden, hvilket har foraarsaget hans Efterfølger, som var Hr. Niels Jensen, stor Vidtløftighed og Besværing og maaske vil endnu foraarsage det, i Synderlighed med den Selvejerbonde i Næstholt, som saa dristeligen angriber og tilegner sig Præstegaardens Mark.«

— — Den Selvejerbonde har Provst Dybeck altsaa ikke kunnet lide; men i Tingbogen for 1689 omtales Folkene i Næstholt derimod med stor Respekt som »ærlig agtbare og meget forstandig Mand Michel Pedersen og hans kierre Hustru, ærlig, dyderig og meget gudfrygtige Matrone, Mette Svenningsdatter«. Det er ellers en Fornøjelse at læse den gamle Provstes klare og kraftige Sprog. Saa skriver han desuden en meget kunstfærdig og karakteristisk Skrift; der er Temperament baade i Skriften og i Stilen.

*) Det er morsomt at læse om Hedeopdyrkning i 1690.

Af Indberetninger fra Præsterne skal dernæst nævnes den, som Hr. Jakob Scharreschow Giesten i Aaret 1766 indsendte til Rektor Bloch i Ribe. Den indeholder ikke faa interessante Oplysninger; den fylder omtrent 12 tætskrevne Sider og er meget velskrevet. Noget af dens Indhold vil blive gengivet andensteds i Bogen, hvor Stoffet med Rette hører hjemme. Af Resten anføres her det vigtigste:

1. *De Kirker*, jeg uværdig er Præst i, kaldes Sneiberg og Thiørring . . . Hvad Skikkelsen angaar, da er Snejbjerg Kirke en anseelig, stor Kirke, vel holdt i Stand baade forinden og -uden, smukt ziret og malet, og kan billig regnes for en af de smukkeste Landsbykirker her i Egnen; den har en meget smuk Altertavle og Prædikestol, Sølvkalk og Disk og en lovlig stor Taarn. Tjørring Kirke er og i god Stand, men indentil er den dog temmelig uanseelig; thi baade er den liden og ej orneret med Malen som Sneiberg Kirke; dens Altertavle og Prædikestol er ej nær saa smukke som i Snejberg, ligesom og dens Kalk og Disk er af Tin . . . Der er ingen Ejendom til Kirkerne uden deres Fortog, hvorpaa der i Snejberg staar 2 Huse, nemlig Degneboligen og et andet Hus, som Kirkepatronen (Rudolf Linde) faar Husleje af, og paa Thiørring Kirkes Fortog staar et Skolehus, hvor Skoleholderen altid bor. (Kirkerne) haver ingen Inskriptioner, foruden een, som er udhugget paa en Sten ved Sneiberg Kirkes Sydside med disse Ord: Anno 1602 døde af Sneiberg Sogn 209 Mennesker af Pest. A. P. S. — Og Folk kalder denne Pest *Bold-Døden*, og maa der da i Sognet være bleven faa tilbage, da Kommunikanternes Tal ej beløber sig til i det højeste mere end 200. Paa en anden Sten straks nedenfor er udhugne 2 runde Figurer i en liden Tvebaks Størrelse, og vil gamle Folk fortælle, at et Skillingsbrød ej var større i *Krigens* Tid, og at det skulde være derfor indhugget, at Efterkommerne skulde vide, hvad dyr Tid og Bedrøvelse, deres Forfædre havde udstaaet.

2. *Præstegaarden* Giødstrup har Hartkorn 6 Td. 2 Skpr. Som (der) fortælles, har den haft sælsomme *Fata;* thi før dette Sted blev Præstegaard, skal Præsterne have boet i Haunstrup, en Mil sydvest for Snejbjerg Kirke, og der fortælles, at en Præsts 3 Døtre, da de engang gaar til Sneiberg Kirke, blev af Røvere, som opholdt sig i en Dal, Snærlunddal kaldet, hvor og i de Tider, ja længe efter, var en stor Skov, overfaldne og myrdede. Saaledes for-

tælles Historien; imidlertid er det vist, at der paa Vejen, som gaar til bemeldte Haunstrup, er nogle dybe Huller, som kaldes Røver-Stuerne. Skov har der og været; thi der er endnu en Del smaa Ege- og Bøgebusker, og sandt er det, at der i Sneiberg Kirke ligger store Egebjælker, som er hugne i samme Skov. Præsternes Bopæl skal siden en Tid lang have været i Sneiberg By, indtil det endelig blev forflyttet 1½ Fjerdingvej nord for Snejberg Kirke. Dette Sted, Giødstrup, siges tilforn at have været Ladegaard til et Slot eller Herregaard, Tornborg kaldet, der har lagt paa hin Side eller øster for Gjødstrup Sø og været en temmelig god Fæstning efter de Tiders Befæstningsmaade; Ruiner af Bygningen, saasom Mursten og Træ, er der mange af, og det er kendeligt for alle, at der har været en Fæstning; thi der staar 3 Randvolde og 3 Randgrave omkring Stedet, at jeg ej skal tale om, at det i *Landkortene* findes anført som Fæstning. Fra Ladegaarden, som nu er Præstegaard, skal have været en Gang til Slottet, som skal være sunket, og har . . . Egnens Folk, men og andre, som har fisket i Søen, sagt, at de kunde optræde Broen under deres Fødder. (Herefter følger en lille Krønike om, hvorledes en snedig Snejbjergpræst paa en snild Maade befriede Embedet for Gæsteriafgift.)

3. I Snejberg Sogn er ikkuns een By, Sneiberg kaldet. Det øvrige af Sognet bestaar af saakaldte »Gaarde«, hvorpaa findes 1, 2, 3 og højst 4 Mænd. (Af »Antikviteter« findes ikke andre end det anførte om Tornborg Slot og Fæstning. Ejheller Inskriptioner paa Stene. Af Høje er der vel nogle, som har Navn, saasom Hjortsballehøje, store og lille Tothøj; men Pastor Gjesten mener ikke, at der er noget mærkeligt at fortælle om dem.)

4. *Sognenes Næring.* Sognenes bedste Næring bestaar i Strømpefabriken (ɔ: Uldbindingen). Vel kan avles noget Rug og undertiden, naar Aarsgrøden er god, lidt Byg og Boghvede; thi Havre faas lidet eller intet af. Men faa eller ingen avler Korn til egen Fornødenhed, at jo de fleste maa tilkøbe sig deres Ophold for en Part af Aaret, og var det plat umuligt, at Bønderne kunde subsistere, dersom ej Strømpehandelen var i desto bedre Drift og Flom.

I begge Sogne er kun een Sø, som kaldes Giødstrup Sø, hvori Præsten har Rettighed til at fiske for sin Grund, som udgør dog den halve Part af Søen. Der kan fiskes Gedder, en Art Fisk, som kaldes Flirer, og nogle faa

Aborrer. Dog er samme Fiskeri af liden Betydning, at det langt fra ej kan betale sig at holde Fiskegarn i Stand; thi baade er det en kort Tid, der kan fiskes, nemlig fra Foraarets Begyndelse, naar Folk kan taale at vade, og indtil Maj Maaneds Udgang, da Grøden i Søen bliver saa stærk, at ingen kan trække sine Vaad, saa gaar der og saa faa Fisk til Land, at intet deraf engang kan tørres, endsige til andre afhændes. Den største Herlighed ved Giødstrup Præstegaard er en Aalegaarde, som er slagen i Sømunden, hvor om Efteraaret, naar Vandene bliver store, kan fanges Aal, som i Størrelse ligner Fjordaal, men har bedre Smag. Det Aar har været, som sker, naar tørre Aaringer indfalder, at slet ingen er gaaet til; thi til at fange Aal der behøves store Vande, vaadt Vejrlig, mørke Nætter og østlig Vind. Fejler nogen af Delene, faar man ingen. Naar det er allerbedst, kan dog ej faas flere end til Indsaltning.

5. *Mineralier* har aldrig været her i Sognene at opdage før ved afvigte Martins Tider, da min Nabo, Michel Svenningsen i Næstholt, lod eftersøge og fandt Lim paa sin Mark, hvilket straks blev forsøgt, dels med Skevand, dels med Eddike, og befundet af samme Bonitet som andensteds, hvor det har tilbragt mange stor Nytte og Fordel.

Endelig har *Pastor Leth* i Embedsbogen indført en Indberetning, som nærmest er en Afskrift af forskellige Dokumenter vedrørende Præstegaarden.

a. *Landmaalingsmatriklen 1688.* Heri nævnes Gaardens Marker, som grænser med den østre Kant til Ørskou Mark og Gødstrup Sø, med den søndre Kant til Ørskou Mark, mod Nord til Aaen, mod Vest til Hundkier og Næstholt Marker. *Langagre*, i Vest og Øst, grænser øster til Ørskou Markskels Hederen, vester til Næstholt, sønder til Ørskou Markskels Hede, nord til *Moeshøj Agre.* Disse strækker sig i Sønder og Nør, grænser mod Nord til Søagre, vester til Heden. *Sø Agre* ligger mellem Moeshøj Agre og Søen. *Trindtoft* Agre ligger Øster til Lerpøt Hede, Vester til den Sig ved Næstholt Mark, Sønder til Fædrifts Heden, Nord til Vester Ager Dige. *Vesteragre* gaar mod Øst til Præstegaarden og Haugaarden og gaar mod Vest til nævnte Sig. De ligger nord for Trindtoft Agre og ligger i Grønjord.

Saa er der Agrene i *Ørskou Mark*, ligger mellem Ørskou *Gadedige* og Helstrup Mark. Agrene udi *Næstholt*

Mark ligger Østen Gaarden og Øster til Sig, gaar mod Vest til Gaarden og Næstholt Hede, mod Nord til Aaen.

Til Præstegaarden er ingen Skov eller Gærdsel; ingen Tørveskær eller Lyngslet. Fiskeri har Præstegaarden noget af, bestaaende af Gedder, Aborrer og Skaller, som fiskes i Søen. Til Gaarden ligger en liden Mølle, nord for Gaarden, men den er ganske øde og ubrugelig, og kan ikke sættes i Stand uden stor Bekostning, saasom Stedet ligger sidt, og der ej af Naturen er noget højt Vandfald, men lige højt oven og neden Møllen. Kvægdriften (Overdriften) er en hel skarp Hede, som kun agtes til 2 Høvders ond Græsning. Paa de hvilende Agre er Græsningen takseret til 2 Heste og 6 Nød. Paa Mosebunden er Høet besværligt at bjerge, saasom Bunden er saa forraadnet, at ingen kan køre derpaa, og ofte borttages den største Del af Vandflod.

b. *Anneksgaarden.* Derefter er indført Landstingsdommen af 1725, hvorved Annekspræstegaarden V. Sivibæk paa Grund af Restancer er hjemfalden til kgl. Majestæt. Præsten Mogens Heide og hans Efterfølgere beholder kun Rettighed, saavidt Tienden og Offer angaar.

c. *Opdæmningen til Møllen.* Herom er indført en meget interessant Landstingsdom, hvori det hedder:

Eftersom Ø. Sivibæks Beboer har Aar 1480 solgt og afstanden til Præsten i Gjødstrup, Hr. Jeppe, fri Støvning i Sømunden, een Kvarter højt, og hvorimod Præsten igen haver afstanden til Sivibæks Beboer, Jep Pedersen, en Del af de to Præstegaardsenge, som ligger næst østen Sivibæk efter forsskrevne Mageskiftebrevs videre Indhold, saa og et gammelt Laughævdsbrev Aar 1540, hvorved Sognepræsten Hr. Jeppe har ladet indværge Præstegaardens Grund med Dam og Damsbund og fri Støvning . . . . hvorefter en anden Sognepræst, Hr. Niels Christensen, $^{17}/_{6}$ 1643 har gjort lovlig Forbud til Tinge, at Ø. Sivibæks Beboere ikke maatte have nogen *Brugelighed med Flæg og Sivier* eller andet at ophugge, afskære eller bortføre østen, norden eller vesten Tornborg, som er opstøvet udi Søen til Giødstrup Mølle, som af gammel Tid var købt og betalt til Præstegaarden, og Tingsvidnerne, som den 23. September 1643 er forhvervede, forklarer, at hvad Flæg og Sibber og anden Afgrøde, som er groet paa samme omtvistede Steder, har altid ulastet og ukjært (ɔ: upaaklaget) været brugt til Præstegaarden, hvilke Tingsvidner befindes 1657 paa Hjemtinget at have været produceret, læst og paaskrevet . . .

da, som Ø. Sivibæks Beboere har faaet Vederlag for den omtvistede Opstøvning i Søen . . . da bør den med al sin Avling Præstegaarden at tilhøre.

Her standser vi foreløbig. Det er et stort Bidrag, Præsterne gennem disse Beretninger har ydet til Sognets Historie, og saa har vi endda gemt nogle interessante Ting til de følgende Afsnit. Ogsaa Sagnene er vi taknemmelige for. Vi skal supplere dem og, hvor det lader sig gøre, prøve at taksere deres Værdi, efterhaanden som vi naar frem til de paagældende Lokaliteter.

2. *Bispevisitats.* De forskellige Indberetninger fra Præsterne er i Almindelighed Svar paa bestemt formulerede Spørgsmaal. De omhandler derfor kun mere udvortes Sager, der kan være af betydelig kulturel Interesse; men det mere aandelige Liv beskæftiger de sig ikke med. Et ret værdifuldt Tillæg til Præsteindberetningerne udgør derfor de smaa Bemærkninger, som Biskopperne har optegnet i deres Visitatsbøger. Meget er der ikke opbevaret fra den ældre Tid (inden Aar 1800); men hvad f. Eks. *Brorson* har noteret i sin Bog, naar han har været til Visitats her i Sognet, vil dog læses med Interesse. Han har været her tre Gange. Den første Gang skriver han saaledes:

»1747, den 5. Maj, visiterede jeg i Snejbjerg. Sognepræsten, Hr. Otto Lassen, catechiserede skikkelig over den første Post i Catekismen. Ungdommen svarede vel, og Menigheden var bevægelig.«

Anden Gang hedder det:

»1752, den 8. Septb., visiterede jeg i Snejbjerg Kirke. Sognepræsten, Hr. Johan Joachim Kock, catechiserede skikkelig over den 4. Post i Catekisme. Børnene svarede vel. Degnen, som sidste Visitats var bleven admonitus (ɔ: paamindet), havde efter Sognepræstens Vidnesbyrd forbedret sig, og intet blev klaget.«

1758 var Brorson tredie Gang i Snejbjerg og noterer: »I Snejbjerg Kirke den 23. Maj: Sognepræsten, Hr. Jacob Scharschou Giesten holdt en smuk Catechisation over de fornemste Stykker i Catechisme, særdeles Igjenfødelsen. Angaaende Degnen Thomas Møller forklarede Præsten, at han holder Skole, og hans Forhold nu er skikkelig, og at han har levet ædruelig i nogle Aar. En anden Skoleholder, navnlig (ɔ: ved Navn) Christen Olesen Kjær blev berømt for hans Flid og Skikkelighed (ɔ: Duelighed; skikkelig = duelig). Ungdommen svarede vel, og intet blev klaget.«

Den 20. Aug. 1775 har Biskop Bloch visiteret Snejbjerg Kirke og noterer i *Kirkebogen* kort og godt, at han er »med Ungdommen i begge Menigheder velfornøjet.«

Derimod er Biskop Middelbo noget mere knarvorn i 1790:

»Den 21. Juli visiterede jeg i Sneiberg Hovedsogn, hvor og Annexet var forsamlet. Sognepræsten, Hr. Nic. Peter de Leth, en stille, from og retsindig Mand, prædikede og viste Ungdoms Tid som den bedste til Dyd og Guds Kundskab. Catechiserer temmelig godt. Degnen, som er tillige Skoleholder i Hovedsognet, fandt jeg ikke, som jeg ønskede i Henseende til Ungdommens Undervisning, men lovede alvorlig Flid og Forbedring herefter. Skoleholderen i Annexet, en flittig og stræbsom Mand efter sin Indsigt, lærte Børnene godt at stave og læse tydelig; chatekiserer saa nogenledes. Der var ingen Klage i Menighederne. Ungdommen var ellers saa nogenledes.«

Herredstinget.

I gamle Dage holdtes Tinget under aaben Himmel, tit i Nærheden af en af de gamle Gravhøje. Tingstedet bestod af nogle Sten, som var gravet ned i Jorden, saa de dannede en Firkant, hvorpaa var lagt nogle Planker (»Stokke«) til Sæde for Fogeden, Skriveren og de 8 Stokkemænd, som gjorde Tjeneste som Tingsvidner eller Bisiddere. »Midt paa denne Plads mellem de 4 Stokke laa en stor Sten, hvorpaa Tyvene skulde sidde, naar de skulde dømmes, hvilke Sten desaarsag kaldes Tyvesten.« Paa Tinghøjen, eller en anden nærliggende Høj, stod Galgen som Rettens nødvendige Tilbehør. Det var Kravet om fuld Offentlighed i Retsplejen, der var Skyld i, at Tinget holdtes under aaben Himmel. Først henad Aar 1700 blev der her i Jylland, paa Regeringens Befaling, bygget Tinghuse. I Hammerum Herred kom Tinghuset dog først over 100 Aar senere. Saa længe holdtes dog ikke Ting i fri Luft. Allerede inden 1800 ved vi, at det holdtes paa den Gaard, hvor Herredsfogden boede. Hvor længe dette har varet, vides ikke; men af den Skildring, som Herredsfogeden C. Thestrup i Aaret 1747 gav af de gamle Tingsteder, ses det, at han for sit Vedkommende har betragtet Tingene under aaben Himmel som noget, der allerede dengang hørte den svundne Tid til. Anden Steds fra ved vi, at man, hvor ikke Tinghus eller andet passende Lokale fand-

tes, kunde benytte f. Eks. *en Lade* til at holde Ting i, og ved Betragtning af Tingbøgerne fra 1700erne med deres ret udførlige og tit ypperlige Referater af Forhørene, er jeg kommen til den Opfattelse, at de næppe kan være ført saaledes under de ubekvemme Forhold paa fri Mark. Saa jeg er tilbøjelig til at tro, at ogsaa Hammerum Herreds Ting har faaet Tag over Hoveder i Begyndelsen af 1700erne.

Herredsfogeden var en Selvejerbonde, der udnævntes af Lensmanden. Efter Enevældens Indførelse udnævntes han af Kongen, og en Fæstebonde kunde da ogsaa bruges. Strengt taget behøvede Herredsfogden ikke at kunne skrive; thi det besørgede Skriveren, indtil begge Bestillinger omsider forenedes i een Person. Det kan dog skønnes, at Bestillingen som »kgl. Majestæts Herredsfoged« efterhaanden blev meget anset. 1736 indførtes juridisk Eksamen, og i de følgende 100 Aar gik Fogedbestillingen efterhaanden over til de uddannede Jurister. Bønderne var da allerede forlængst gaaet ud af Spillet.

Herredets ældste Tingsted har været i Hammerum, hvoraf Tinget har faaet Navn. Senere holdtes det i lange Tider i Snejbjerg, og da det atter flyttedes bort herfra (formodentlig tilbage til Gjellerup), vakte det Misfornøjelse hos en Del af Befolkningen, der førte Klage derover. I Aaret 1646 udgik da et kgl. Brev om, at »da Herredstinget fra Snejbjerg Sogn, hvor det af Arilds Tid har ligget, for nogen Tid siden er forflyttet og bortført paa et andet ubelejligt Sted, som formenes ikke midt i Herredet, men til en Afside, at være, saa at mange af Herredsfolkene om Vinteren undertiden for Is og Sne ikke kan komme over til Tingstedet, skal der udfindes en anden bekvem Plads til det, midt i Herredet.«

Som Følge af dette Kongebud kom Tinget atter tilbage til Snejbjerg, hvor det blev til Aar 1757 eller maaske lidt længere.

Den første Herredsfoged, jeg har kunnet finde boende i Snejbjerg Sogn, er *Sinder Ibsen* i Amtrup, som omtales i 1549, da han tillige med Jens Mathiesen i Amtrup o. fl. a. skal undersøge Markskellet til nogle Byggesteder. Efter Tingets Tilbagevenden til Snejbjerg nævnes følgende Herredsfogeder:

Peder Jensen, nævnes 1670, bor i Langelund.

Knud Jacobsen *Barfod* (boende vist i Gjellerup); han kaldes udygtig. (1672).

Knud Pedersen (Søltoft) boede i Haunstrup, 1687. Han havde i 1702 hele Haunstrup, som dengang laa under Sindinggaard. Han døde vistnok 1706, og hans Enke boede senere i Snejbjerg Kirkehus. Der bor endnu adskillige Efterkommere af ham andensteds. De bærer Navnet Søltoft.

Chr. Jacobsen *Qvorstrup*, 1706—08. Bosted ukendt.

Carl *Christophersen*, Lund (Gelleruplund?), 1708.

Hans Madsen *Østergaard* (1722—30) boede i Toustrup.

Lars Siversen *Svanholm* (1730—40) boede ligeledes i Toustrup, hvor han endnu var i 1734; men snart efter flyttede han til Bundgaard i Tulstrup; havde Barn i Kirke i Ikast 1736; døde 1740, kun 34 Aar gl., saa han maa saare tidlig være bleven Herredsfoged. I Skiftet efter ham siges, at salig Herredsfogden var en Fæstebonde. Da det mulig kunde interessere Læseren at vide, hvorledes Herredsfogeden saa ud i Tøjet, har jeg noteret den salig Mands Gangklæder:

»En blaa Kjole med gule Metalknapper i; grøn Vest og Bukser med ditto Knapper; en gl. Bukskinds Underklædning, Vest og Bukser; en Hat; 2 Parykker.« — Som man ser: straks en Bestræbelse, om end beskeden, i Retning af dommerligt Ansnit! — Lovbogen og Forordningsbogen har Svanholm testamenteret sin Efterfølger, som han haaber bliver Sr Johan Busch. Hans Enke hedder Christine Marie Ecman.

Johan *Busch* (1741—56) var en Degnesøn fra Fjellerup; han er den sidste Herredsfoged, der boede i Toustrup, hvor han døde; han ligger, som adskillige af de foran nævnte Herredsfogeder, paa Snejbjerg Kirkegaard.

Ebbe Claus *Lüster* (1756—68) boede paa Kier (d. v. s. Lervadskjær); han havde i 1757 Barn i Kirke i Snejbjerg; senere nævnes han ikke i Kirkebogen og er nok kort efter fraflyttet Sognet. Hans Efterfølger, H. D. Linnet, var Ejer af Nr. Karstoft. Den næste igen var den kendte Caspar Møller paa Højris. Som man ser, fulgte Tingstedet simpelthen mod Herredsfogeden, indtil Tinget kom til at ligge fast i Herning. Saaledes kom Snejbjerg let af med sit gamle Tingsted.

Af Herredsskrivere nævnes: *Søren Christensen* (1669); han blev, til Trods for at han kaldes udygtig, Aaret efter tillige Skriver i Ginding Herred; *Peder Eriksen* (1687); dennes Efterfølger var *Svend Jensen* (1707—21), som boede i Snejbjerg Kirkehus; om ham mere senere. Hans Rein-

holt *Fischer* (1731—1732). Jens *Minsted* (1732—42). Han døde før sin Fader, om hvem det hedder i Mandtallet 1643, at han var Sognets eneste Selvejerbonde. Denne Angivelse kan dog næppe kaldes helt rigtig; men Selvejerne skulde svare dobbelt Skat. Om Jens Minsteds Enke hedder det, at hun boede hos Degnen, Thomas Møller, i stor Armod; forhaabentlig er hun bleven fri for Skat. Efter Jens Minsteds Død blev Johan Busch tillige Herredsskriver, og senere har Bestillingerne været forenede. I 1785 ophævedes desuden Herningsholm Birketing og lagdes ind under Herredstinget. Begge Ting holdtes altid om Lørdagen.

Det kunde jo være rart at vide, *hvor* i Snejbjerg Herredstinget holdtes. Det eneste sikre Vink herom giver Markbogen 1683. Deri angives nemlig en af Markerne i Snejbjerg By med Navnet *Gamle Tingagre.* Der er ingen Tvivl om, at Tinget i ældre Tid har været holdt her, men det fremgaar jo ogsaa med Sikkerhed af Navnet, at allerede i 1683 er Tingstedet flyttet andensteds hen. Gl. Tingagre siges at ligge mellem Viborg Landevej og Snejbjerg Vesterhede, som dengang maa have gaaet nær vesten om Byen. Mærkeligt er det at træffe Navnet »Viborg Landevej« i 1683. Men det maa jo være Vejen over Gjødstrup, der menes. Her for Cassius af Sted over Tjørring Bro, naar han skulde til Viborg, og her maa Bøndervognene have sneglet af Sted ad Daugbjerg til, naar der skulde hentes Kalk til Reparation af Kirken.

Sagnet ved at fortælle om, at Tinget ogsaa senere skal have været i Snejbjerg By; det skal have været holdt paa de noget højtliggende Agre nord for Spandbjerg. Østerfra er kommen en *Tingvej* og gaaet over Kjærsgaard Mark; det erindres endnu, at Bækken østerpaa hedder *Tingvaad,* og for ca. 50 Aar siden har Kirsten Marie Frederiksdatter i Albæk fortalt Evald Tang Kristensen om den gamle Tingvej fra *Toustrup* til Romvig, der gik igennem Snærlunddal. (Danske Sagn 4.) — For Resten er jeg tilbøjelig til at tro, at man i Tingbogen har haft den Skik at skrive de Stokkemænds Navne sidst, der boede ved Tingstedet. Saaledes nævnes i Begyndelsen af 1700erne vistnok altid Manden i Gallehus sidst; senere kommer Toustrupmænd sidst. Men da Interessen for at følge Tingforhandlingerne synes at have tabt sig, hedder det senest om »de 8 Mænd«: »alle af Snejbjerg By«.

Nogen »Tinghøj« har vi ikke her i Sognet; derimod

en »Tingedal«; den findes omtrent ved Skellet mellem Haunstrup og Albæk; den har vel blot faaet Navnet, fordi Tingvejen har gaaet gennem den. Foruden Galgehøj forekommer Navnet Gallehus (i Tingbogen f. Eks. 1729, i Kirkebogen 1757) og Gallerund, som laa paa Ørskov Mark og omtales ved Udskiftningen 1810. Her har vel været rejst Galger; men kun om Galgehøj er der opbevaret noget, nemlig om den sidste Henrettelse, der har fundet Sted her i Sognet. Herom fortæller H. P. Hansen i sin Bog om Natmændsfolk og Kæltringer bl. a. følgende:

»Overleveringen melder: Engang blev en Hestetyv greben i Hammerum Herred og dømt til at hænges. Hestens Ejer bad godt for Tyven; men Herredsfogeden, der boede i Toustrup, var en streng Mand, og Dommen blev fuldbyrdet paa æ Gallihyw, hvor Toustrup, Munkgaard, Stangager og Blidals Jorder støder sammen (de 2 sidste Ejendomme eksisterede dog ikke dengang). Før Hængningen fandt Sted, lovede Manden i Mørup Tyven at tage denne ned og begrave ham i viet Jord; men Synderen blev hængende saa længe, at Hovedet slap af ham. Imidlertid havde Mørupmanden ingen Ro paa sig om Natten, før han fik Liget gravet ned paa Rind Kirkegaard. Min nu afdøde Hjemmelsmands Moder mindedes en gammel Kone, Karen Balters, hvis Fader havde været med til at slaa Kreds om Højen; der var stimlet en Mængde Mennesker til for at se paa Henrettelsen.«

Det er interessant, at det saaledes er lykkedes at knytte Traditionens Traad tilbage til en Tid, der maa forekomme os underlig fjern. Forøvrigt er det ogsaa lykkedes H. P. Hansen at finde Sagens Akter. Det fremgaar heraf, at Manden hed Jens Pedersen Lyk, og at han den 7. Marts 1735 blev dømt til Døden paa Hammerum Herreds Ting, fordi han havde stjaalet 2 Bæster, den ene en sort Hoppe. Desuden var han brudt ud af Arresten i Lemvig. I Dommen hedder det, at han skal hænges paa et belejligt Sted i Snejbjerg Sogn inden 15 Dage efter Dommens Forkyndelse. Herredsfoged Svanholm skal sørge for Galgens Oprettelse og Bøddelens Komme i rette Tid. Den sølle Tyv skal gemmes i Jern og Baand i *Herredsfogedens Arrestkammer* saa længe . . .

En Kriminalhistorie af mindre dyster Art findes i Tingbogen for 1728:

Den 10. Oktbr. 1727 om Aftenen kom Sergent Ganz ind i Chr. Klidsgaards Hus i Snejbjerg By, hvor der var

nogle forsamlede »og bandt paa deres Hoser«, som de forklarer. Sergenten begærede et Glas Mjød, som han ogsaa fik. Kort efter kom Jens Jepsen derind. Der var Fjendskab mellem de to. Jens havde slaget Sergentens Ænder til Skade og været hadslig imod hans Creaturer. Til Gengæld havde Sergenten »ladet læse Remser« foran Jens'es Dør. Det varede ikke længe, inden de kom i Klammeri. Jens kaldte Sergenten sin Avindsmand, og Sergenten rippede op i Historien med Ænderne. Han sagde ogsaa, at Jens Jepsens Fader var et Skarn, og Jens selv en Natmand; thi han gik om Natten. Men Jens mente ikke, han havde været Natmand for *ham*, hvilket dog Ganz fandt meget naturligt, da han ikke havde noget Sk..hus. (Det hørte nemlig til Natmændenes Bestilling at tage sig af Renovationen.) — Efter et meget kraftigt Gensvar paa den hæslige Beskyldning for Natmanderi tabte Sergenten Besindelsen. Først kastede han Mjøden i Hovedet paa Jens og raabte: »I er et Skarn og en Kæltringknægt!« Derpaa tog han en Stol og vilde slaget Jens Jepsen med; men Chr. Klidsgaard tog Stolen fra ham. Saa løb Ganz efter Jens og slog ham med Næven paa venstre Kind, saa han baade blev blodig og ræssen. Derpaa kom de paa Gulvet med hinanden; først var Jens øverst; men saa kom Sergenten øverst. Jens Jepsen raabte til Chr. Klidsgaard, om han vilde redde ham, eller om han vilde lade ham myrde derinde. De fik dem saa ud fra Kakkelovnen, hvor de var tumlet hen, og skilte dem ad. Dog løb Sergenten tredie Gang efter Jens og sparkede ham; men de fik Jens ud af Huset, og Sergenten satte sig ved Bordet.

Sergenten forsvarer sig ihærdigt for Retten: Hvorfor var der saa mange Mennesker i Klidsgaard, naar de dog ikke forhindrede Slagsmaalet? De maatte jo dog kunne se, at han var overmaadig beskænket! Desuden havde Jens Jepsen drillet ham længe, og det maatte ogsaa være en Undskyldning, at Chr. Klidsgaard holder Krohus med Brændevin, Øl og Mjød, saa Stedet maa betegnes som et offentligt Værtshus.

Herom forhøres et Vidne, som dog ikke ved, hvad Stedet skal kaldes. Undertiden havde de Mjød og Brændevin at sælge og undertiden intet.

Den Historie slap Ganz dog heldigt fra; der var jo heller ikke sket stor Skade. Værre var det, da han i 1730 sammen med en anden Sergent kom i Slagsmaal med en Bysvend i Viborg og dennes Svoger, Mikkel Hestegjelder.

De to Krigsmænd blev taget op som døde og havde nær sat Livet til.

Endnu et Par Udpluk af Tingbogen:

$^{13}/_{10}$ 1721 mødte Mads Christensen af Nørlund i Ikast Sogn og begærede at faa Betaling for de 6 Ulveunger, som han havde forevist paa Tinget, og som blev ophængt *her norden for Krogstrup* sidste 24. Juni. Retten forlangte, at han først skulde godtgøre, at Ulvene virkelig var taget i Hammerum Herred. (De fik to Rdlr. for hver. — At dømme efter Markbogen synes Sognet i 1683 formelig at have vrimlet af Ulve.)

Noget af det, der hyppigst forekommer i Tingbøgerne, er Efterlysninger efter bortrømte Bondekarle. Saaledes lader Rudolf de Linde 11. Jan. 1749 ved sin Fuldmægtig, Gert Jørgensen paa Tanderup, efterlyse sin forrendte Bondekarl, Ole Pedersen, som den 1. December bortrømte fra Albæk i Snejbjerg. — Karlens Moder, Peder Olesens Hustru i Bjerre, mødte og beklagede hendes Søns Bortgang, som Gud kender og ved var baade mod hendes og Faderens Vilje og Vidskab, bad derfor ydmygst, at Retten vilde tage i Betragtning hans Ungdoms Daarlighed, hendes Graad og Skrig, og ikke lade hans Person og Navn, dem og ham til Beskæmmelse, forskertses uden højeste Nødvendighed. Det gjorde ogsaa Indtryk paa Gert Jørgensen, som gik ind paa at nøjes med at faa Tingsvidne paa en Lysningsseddel, som af Præsten kunde oplæses 3 Gange i Snejbjerg Kirke, og at Karlen blev fri for Rømningsdom i et Fjerdingaar. Saa stod det altsaa til ham selv, om han vilde vende tilbage saa betids, at han kunde undgaa baade Efterlysning og Dom.

. . . Saavel i Tingbogen som i Kirkebogen optræder der ret rigeligt med Sergenter og Underofficerer, hvilket tyder paa, at Militæret har haft en noget større Øvelsesplads herude end den sædvanlige ved Kirkerne. Det var jo heller ikke saa sært, da Tingstedet var her. I det hele taget maa de noget over 100 Aar, da Tinget anden Gang var kommet til Snejbjerg, paa en Maade kaldes Sognets Glansperiode. Snejbjerg var da Hammerum Herreds Midtpunkt.

Men ude i Øst laa Herningsholm endnu ved det ny Aarhundredes Begyndelse som Egnens største Herregaard, omringet af sine store Afbyggergaarde: Holtbjerg, Nørholm, Laulund. . . Paa en af disse Gaarde kom Herredsfogeden Jørgen Chr. Landt til at bo i 1825. To Aar efter byggedes Herredets første Tinghus paa Laulund Mark. Dermed

var Herning uigenkaldelig bleven Herredets Tyngdepunkt, og saavel Snejbjerg som Gjellerup og Ikast gaaet bag af Dansen i Konkurrencen.

Fællesdriften.

I gamle Dage, da Bønderne drev Jorden i Fællesskab, maatte man have en Vedtægt at gaa efter. Den kaldes en *Vide* eller en Bylov. Den holdt sig ikke strængt til sit egentlige Formaal, men tog sig ogsaa lidt af Moralen — Banden og Sværgen frabedes f. Eks. — og gjorde smaa Svinkeærinder ind paa den personlige Friheds Omraade, naar denne mentes at stride mod de fælles Interesser.

Naar man læser Snejbjerg Vide fra 1678, stiger der op for én som et Drømmebillede af den gamle og glemte Snejbjerg By, som den laa der med Gaardene spredt lidt ud, med Hegn og Led udad mod Bymarken og indad mod Gadejorden. Gaden var nemlig ikke som nu en Streg langs Landevejen, men en hel Mark mellem Gaardene. Her kunde en Fattigmand, naar Bymændene gav Tilladelse, faa Lov til at opkline et »Gadehus«. Her samledes Hyrderne med deres Kvæg og Faar, som skulde drives ud paa de fælles Græsgange, og her samledes Bymændene til Grandestævne. »Gaden« var hegnet rundt med Diger mellem Gaardene og Led over Vejene.

De fleste af Videns Bestemmelser handlede om Hegn og Markfred: »For det første, hvo som ikke har sin Dige-lukke færdig ud til Snejbjerg Gade 8 Dage før Voldborgsdag, den skal bøde til vor Vide 4 Skilling«. »Dernæst skal Eng og Korn være i Hegn 8 Dage før Voldborgsdag«. Saa følger Bøder for Øg, Kvæg, Faar og Svin, som gaar i Eng og Korn. For 4 Gæs betales 1 Skilling.

»Ligeledes skal hver Mands Svin holdes vel ringet, og hvis Svin, som findes uringet og vrøder paa Eng eller Korn, skal bøde hver Gang 1 Sk. for hvert Svin. Inderster eller Gadehusmænd maa ikke »søge« deres Køer eller andet Fæmon ved nogen deres Agerender. En fælles Byhyrde for Kvæget haves ikke, derimod en fælles Faarehyrde, og ingen maa lade sine Faar vogte særskilt, »undtagen de er saa sølle, at de ikke kan følge Hjorden«. Man maa passe paa de tøjrede Øg med Føller, at ingen tyrer dem for nær paa nogen deres Diger eller slaar dem løse i Hegnetiden, saa de rier eller klør nogen deres Diger ned.

Ingen maa pløje til Brod nærmere end en halv Skaft

(1/2 m). Den, der pløjer bort af anden Mands Jord, skal lægge det fra sig efter 4 uvildige Mænds Tykke, samt bøde 8 Skilling. Hvad Gadejorden angaar maa ingen grave nærmere til nogen Mands Dige end som 8 Skaft. Ligeledes maa ingen grave paa den Jordsmaal paa Gaden uden for Kirkeporten, som Menigheden med Brudskaren, Ligskarerne, og ellers hver Kirkedag skal forsamles paa. Hvo, som understaar sig at grave paa Gaden, Grønjord eller Fælle, skal bøde for hver Soj eller Fladtørv en Skilling. Gæs og Ænder skal være aldeles afskaffet paa Gadejorden, og naar de findes, skal betales 1 Skilling.

Den skrappeste Bestemmelse er følgende:

»Og skal der ingen holde nogen til Huse eller have i sit Brød, enten Karls eller Kvindes Personer, som kan have Ord for, at de er tyvagtige, oprøriske, bagtalerske, rebellerske, Skændegæster, eller og saadanne Folk, som kommer ondt eller Trætte af Sted mellem Granderne. Naar nogen derpaa klager, skal den Mand, som saadanne Skarnsfolk har i sin Gaard, skille sig straks af med dem. Heller ikke maa de have dem gaaende og arbejde for sig. Hvo derimod gør, skal bøde til vores Vide, hver Gang der klages, 10 Skilling danske.

Bestemmelsen er som sagt skrap; men man kan ikke lade være at sympatisere med den Myndighed, hvormed Snejbjergmændene vaager over, at Skarnsfolk vil de ikke taale i Byen. Det er Fatter selv, der taler!

Viden af 1678 er atter bekræftet af Bønderne 1705; senere læst paa Hammerum Herreds Ting 15. Aug. 1716. »Testerer: Svend Jensen«.

. . . Af Markbogen ses det, at Snejbjerg Bys Agerjord i 1683 har bestaaet af 23 Skifter. Der staar rigtignok 21; men tæller man efter, bliver der 23. I Byen findes der 22 Bol, iblandt dem kun een eneste Halvgaard. Skifterne hedder: Synderbyagre, Lang Reffagre, Stangagre, Vrangelagrene, Stenbjergsagre, Vingerne, Lille Kaarsagre, Lange Kaarsagre, Damisagrene (?), Gammelmarkagre, Hverreldamagre, Tishøj Agre, Langvadbjergagre, Steeltoftagre, Seer Jord, Nordre Kirkeagre, Digagre, Gl. Tingagre, Meldbrødagre, Stordysagre, Nørre Meldbrød, Ørskovbjergager, og Vester Digagre. Med Undtagelse af Seer Jord (Særjorden), som bestaar af et gammelt Indelukke og hører til Halvgaarden, er de andre Skifter delt ud mellem Lodejerne, saa Jorden synes spredt i en syndig Forvirring. Denne Fordeling af Jorden viser jo med stor Tydelighed, at der har været fuldt udviklet

Fællesdrift, ogsaa hvad Agermarken angaar. En Gennemgang af Sognets andre Gaarde og »Byer« viser ligeledes, at der omtrent har været af Fællesskab og Fællesdrift, hvad der kunde være. Fællesskabets Aand har hvilet over det hele i en saadan Grad, at den aabenbart har haft Befolkningens Tilslutning, men det maa jo ogsaa huskes, at den er en ældre Kulturform, en Slags *Orden*, maaske af lavere Rang, men dog en Orden, som har bidraget til at holde Arbejdet gaaende og Ploven i Furen. Saa er det jo Eftertidens Sag at kritisere og fordømme.

Dog ikke helt alene! Allerede en Menneskealder før Udskiftningen begynder hos de fremskredne Misfornøjelsen med Fællesskabet at ytre sig. 1744 møder saaledes Jens Kjærsgaard paa Tinge og begærer Dom over de Snejbjerg Bymænd for den Skade, deres Kreaturer har gjort paa hans Eng. Bymændene er alle skønt enige om, at den Skade kender de intet til. Degnen Thomas Møller møder, som han siger, kun af Føjelighed mod Retten og Villighed mod sine Sognemænd; men paa Grund af denne overvættes store Uskyldighed og Ædelhed vil han da ogsaa have Erstatning for Tingrejser (!) og Tidsspilde. Sagen udsættes paa 8 Dage.

. . . 25. Juni møder Dynes Møll for Retten. Han er meget spydig over for Jens Kjærsgaard, som han skoser for, at han nok vil spille Herremand, der bilder sig ind, at han kan have sin Ejendom i Hegn som en Sædegaard, skønt han siger sig »at være en Fæstebonde saavel som vi andre«, og dog hele Snejbjerg By har fælles Drift, baade med Græsgang og Vanden! Desuden kan godtgøres, at Jens Kærsgaards Faar og Kreaturer saavel i Hegns som i Uhegns Tider driver baade paa vores Mark og Eng, saa det er at fornemme som Jens Kærsgaard var Husbonde for hele Snejbjerg By; men maaske han har en Lov for sig selv? . . . .

Derpaa fremstaar Chr. Jespersen, ligeledes af Snejbjerg By, som formener, at Jens Kjærsgaard har Lyst til Proces imod sine Naboer, fordi det er falden vel ud for ham hidtil; han ved ikke af, at hans Kreaturer har gjort Jens nogen Skade, og er saadant ikke afhjemlet ved nogen Ed. Dersom han ikke er fornøjet med den Vogten og Hegning, som de andre har gjort baade Høst og Vaar, da maa han selv hegne med Skovl og Spade eller med Lægter og Træ. Begge de indstævnte vil have Jens Kjærsgaard mulkteret for »hans syndig nidske og avindssyge Proces«, dels for »at betage ham disse

Griller«, dels for den Tidsspilde og Pengespilde, han har foraarsaget dem nu i den travle Tid . . . .

Hertil erklærer Jens Kærsgaard, at han ingenlunde forbød Snejbjerg Mænd at vande deres Bæster og Kreaturer ved Ø. og V. Tingvaad, og hvad Skade de har gjort af *Vanvare* fortryder han heller ikke paa, men hvad Skade, som er gjort langs om med Bækken mellem Vandstederne, vil han ved Dom have dem tilfunden at erstatte, og efterdags i Hegnstid have sin Eng hegnet og utrækket af Kreaturer, saasom den er blød og kan ingen Trækken taale. De ved ogsaa godt, hvorfor han har ladet dem stævne, da der er gaaet Ord af, at de skal have befalet deres Hyrder at drive og vogte deres Køer i og ved hans Eng. For at vise, at han ikke er sindet til Vidtløftighed, begærer han intet for den Skade, som er sket, men vil han i Fremtiden være fri for saadan Fædrift, saasom han ingen Fædrift haver med Snejbjerg Bymænd i Hegnstid . . .

Retten tager Betænkningstid i 8 Dage. Spørgsmaalet om den skete Skade gives der endnu Opsættelse med. Derimod kendes straks for Ret, at da »deres Forfædre har haft fri Vanding for deres Kreaturer alle Tider i Store og Lille Tingvaad, saa bør de og fremdeles have Vandfrihed, dog saaledes at de ikke forsætlig tilføjer Jens Kjærsgaards Eng Skade, men samme, som anden blød Engbund udi Hegnstid, freder og hegner lige med andre deres Naboer« . .

— — Om *Agermarkens* Udskiftning findes der intet for Snejbjerg Bys Vedkommende i Landvæsenskommissionens Protokoller i Amtsarkivet, ejheller findes noget Kort i Matrikelsarkivet i København angaaende denne Forretning. Jeg finder det derfor rimeligt at slutte mig til den Formodning, som Konrad Understrup fremsætter, nemlig at Bønderne tit selv har lavet denne Udskiftning. Jeg er dog tilbøjelig til at tro, at den har været indført i Tingbogen. Der skulde dog gerne være noget skrevet om det, synes jeg. Men da der er et Hul paa ca. 40 Aar i Tingbøgerne, netop for det Tidsrum, da Udskiftningen ventelig har fundet Sted, har jeg ment at maatte give videre Søgen op. (Der gik jo meget til Grunde ved Højris' Brand.)

Udskiftningen af *de store Arealer*, Hede og Forte, tog sin Begyndelse i 1802 med en Fastsættelse af Udskellet mellem Snejbjerg By (med Helstrup og Fonvad m. m.) og de tilgrænsende Ejerlav. Denne »Skeldispute«, som lededes af Landinspektør Hyldgaard, var ret vanskelig, da det tit intet Skel fandtes, og man ejheller kunde enes om Skel-

sætning. Omsider blev man dog færdig, men ikke alle Bønderne vilde underskrive. 1808 toges der saa fat paa den indbyrdes Udskiftning mellem de 40 Lodsejere, som hver skulde have en Indlod nærmest deres Agermark og en Udlod længere borte — saavidt mulig. Dog blev der endnu noget Fællesskab tilbage, saaledes Klynemosen norden Albæk Knop, som udlægges til fælles Klynekastning for samtlige Lodsejere. Den kaldtes senere Fællesmosen. (Den Jord har nu Jens Haunstrup.) Albæk Knop har nok været et Skelmærke i Heden, sat op af Jord; den er vist gaaet væk, da den ny Landevej kom. — Der bliver ogsaa f. Eks. en fælles Sandgrav og en fælles Lergrav tilbage; sidstnævnte kaldes »æ Fællesplet«; den ses tæt Nord for Landevejen. Ogsaa Vejene laves der noget om ved. *Skolen* betænkes med 4 Td. Land ind til Ørskov Skel. Til fælles Limkastning for samtlige Helstrup Beboere, undtagen Niels Viborg, udlægges 1 Td. Land omkring Limgraven i Sønderskov Rund. Degnen, Hr. Gjesten, faar et Fortog for hans Eng ved Langvad *Bro* sønden Vasen; af Heden sønden samme Bro udlægges 1 Td. Land til Damjord til Broen og Vasen.

Præsten, Hr. Fabricius, var imidlertid straks bleven bange for, at han skulde gaa tomhændet bort fra Skiftet, saa meget des mere, som han naturligvis ingen som helst Ret havde til at fremstille sig mellem Fællesboets Arvinger. I 1803 sender han en Indberetning til Kommissionen om Præstegaardens Mangel paa Tørvegrøft og Lyngslet. Fra umindelige Tider har Præstegaarden haft godvillig Tilladelse*) til at grave Tørv paa den fælles Hede. Han beder derfor ydmygst om, at der maa ved Udskiftningen gives Præstegaarden Bjergningsret til 40 Læs Tørv.

(Her kan straks bemærkes, at Præsten omsider fik Bjergningsret paa Haunstrup Hede. Da der i Tidens Løb blev Uenighed om denne Bjergning, gav man i Stedet for Præsten ca. 40 Td. Land derude, den saakaldte »Præstens Hede« (Matr.-Nr. 5, Haunstrup), som for en 40 Aar siden blev frasolgt Embedet igen. Jorden tilhører nu Jens Poulsgaard og Jens Chr. Madsen.)

Det var dog ikke Præsten alene, man saaledes betænkte. Der er bygget 2 Huse paa det fælles Fang hen mod Neuling Mark. Det er snarest, hvad man i Amerika vilde kalde

*) Denne ærlige, men uheldige Vending har en velvillig Haand ændret til »Rettighed«.

en Slags »Squatters«. Ogsaa de tillægges et Stykke Hede til Brændsel til Fornødenhed. Tanken er den, at Brændsel skal de dog have! Men naar man saa føler sig *forpligtet* overfor dem, saa hører denne Følelse Fællestiden til, og ikke Udskiftningstiden; der er altsaa tilsyneladende Tale om en Inkonsekvens — men de 2 Husmænd fik deres Tørvegrøft!

Om Udskiftningen andetsteds i Sognet vil der blive Lejlighed til nogle smaa Bemærkninger i et senere Afsnit; men om Virkningerne og de gavnlige Følger af den ny Ordning skriver Pastor Fabricius ca. 1810 følgende:

»Udskiftningen har haft Sted overalt i disse 2 Sogne, og siden denne har Jorddyrkningen vundet meget . . . Utallige var de Forhindringer, der under Fællesskabet modsatte sig Bondens Vel, utallige er derimod de Fordele, som Udskiftningen medførte. Mange Jordstykker, liggende ved Udsiderne af Markerne, begroede med Lyng, er bragt under Ploven. Mange Stykker Mosejord, forhen utilgængelige formedelst Sumper og Moradser, er nu udgrøftede, og efter at det skadelige Vand er afledet, afgiver de nu godt og meget Hø. Jordprodukterne er anseelig forøgede. Iver og Fyrighed besjæler Agerdyrkeren, siden han ved, at hans Ager og Englod skal blive hans varige Ejendom. Den ene kappes nu med den anden i at inddige, indgrøfte og indhegne sin Ejendom; thi han glæder sig ved den Tanke, at det skal komme Familien og Børnene til Nytte efter hans Død«.

Snejbjerg i 1787.

Folketællingslisten fra 1787 giver det bedst mulige Indtryk af Snejbjerg Sogn paa et interessant Tidspunkt, nemlig Aaret før Stavnsbaandets Løsning. Saaledes som den gengives her, i lidt sammentrængt Skikkelse, viser den ikke blot samtlige Beboelser i Sognet; men ogsaa, hvad Folk levede af. Den giver Bidrag til Forstaaelsen af økonomiske og sædelige Forhold, og med Opmærksomhed lader der sig læse meget ud af den. Mærkeligt er det at se, hvorledes de økonomiske Hensyn tydelig har spillet en større Rolle ved Giftermaal end nu om Dage. En Enke maatte i Regelen have en Mand igen til at styre Gaarden, og en Karl maatte tit tage en Enke for at »komme ind«. Hvad Præsten og Degnen angaar, maatte de gerne gifte sig med Formandens Enke, eller under formildende Omstændigheder

Datteren, hvis en saadan fandtes. Naar intet andet er nævnt, menes altid 1ste Ægteskab. Det staar paa Listen, men er jo overflødigt stadig at gentage. Med Udtrykket »Ekstraskat« eller »ekstraskatsfattig« menes: for fattig til at betale Ekstraskat. Denne *Kopskat* betaltes godsvis. Listen er forfattet af Præsten.

Volsgaard, 2 Familier.

1. Jens Thuesen, Gaardbeboer, 60 Aar; Johanne Madsdatter, 56; Mette J., Datter, 17; Tjenestefolk: Anders Nielsen, 64, og Mette Sørensd., 48, Husfolk og Daglejer fra Ikast.

2. Jep Nielsen, Hosbonde, 65 Aar; Maren Andersd., 58; tre Døttre: Maren, 25; Mette, 23; Karen, 15 Aar.

Studsgaard.

Lars Thygesen (Gaardmd.), 60; Anne Marie Jensdatter, 53. Et Plejebarn: Zidsel Tomasd., 9; Tjenestefolk: Niels Pedersen, 40; Zidsel Nielsd., 25; Jens Michelsen, 16 Aar.

Gjessumgaard.

Chr. Pedersen, Gaardbeboer, 42; Maren Lauridsd., 39. Børn: Peder Christensen, 10; Laust (erindres som »gl. Laust i Gjessgd.«), 7; Mette Margrete, 5; Jens, 1. Tjenestepige: Mette Katrine Chr., 32 Aar.

Neder Amtrup.

Chr. Ollesen, Gaardb., 37; Anne Olufsdatter, 25; Oluf Jespersen, 70, og Marie Christensd., 61, Konens Forældre. Børn: Johanne Margr. Strømfeld, et Plejebarn, 9 Aar. Tjenestefolk: Mads Jensen, 22; Lars Jensen, 20; Kirsten Pedersd., 27; Karen Michelsd., 28, gift, Manden tjener i et andet Sogn.

Over Amtrup, 2 Familier.

1. Christen Holmgd., Gaardbeboer, 45; Ane Margr. Stauning, 31; Børn: Maren Kirstine, 4; Else, 2 Aar. Tjenestepige Christiane Jensd., 26; Christen Ollesen, 27, Inderst og Smed.

2. Niels Andersen, Gaardb., 36, 2det Ægteskab; Marie Elisab. Falch, 28; Anders Amtrup, 68; hans Fader; Børn af 1. Ægteskab; Anne Marie, 5; af 2. Ægteskab: Marie, 1; et Plejebarn: Christ. Madsen, 11; Tjenestefolk: Zidsel Andersen, 25; Jacob Pedersen, 23.

Toustrup By, 4 Familier.

1. Ole Jensen, Boelsbeboer og Landsbyskreder, 63; Dorte Pedersd., 54; Børn: Mariane, 27; Jens Ollesen, 12; Gjertrud Cicilia, 7. Chr. Christensen, 50, ugift, Daglejer.

2. Peder Michelsen, Gaardboer, 42; Ingeborre, 40; Børn: Laust, 11; Karen Kristensd., Tjenestepige, 23; Mariane, Siverzes uægte Barn, 6 Aar.

3. Clemend. Michels., Bonde og 2½ Skp. Beboer, 62, gift 4de Gang; Sofie Christensd., 42; Kirstine Marie, Barn af sidste Ægteskab, 2 Aar.

4. Morten Pedersen, 43, Gaardboer; Anne Jensdatter, 29; Børn: Anne Mortensd., 3; Marie Sofie, 1; Tjenestefolk: Peder Troelsen, 20; Kirsten Jensd., 26; Mette Andersd., 13; Maren Andersd., 94, Enke, Inderste, nyder Almisse, ekstraskatsfattig og tigger; Maren Pedersdatter, hender Datter, 40(?), ligeledes.

Tanderup.

Laurids Buch, 56, Ejer af Sædegaarden Tanderup, ukomplet; Ingeborg Nyboe, 43; Børn: Susanne, 24; Sara, 22; Hans, 17; Lauritz, 15; Niels Christan, 13; Tjenestefolk: Mourits Michelsen, 24; Niels Jensen, 24; Niels Nielsen, 34; Anders Mich., 22; Anders Svendsen, 19; Chr. Hansen, 14; Christ. Sørensen, 12; Mette Pedersd., 26; Karen Christensen, 25; Margrethe Hansd., 27; Else Hansd., 30; ialt 18 Personer.

Krogstrup, 3 Familier.

1. Jørgen Mathiesen, Gaardbeboer, 42; Mette Knudsd., 46, gift 2den Gang; Børn: Knud, af 1. Ægteskab; Peder Jørgensen, af 2. Ægteskab, 4 Aar; Mathis, 1; Tjenestefolk: Maren Christensdatter, 40, og Anne Madsd., 8 Aar. (Store Krogstrup.)

2. Chr. Lauridsen, Boelsbeboer, 40; Zidsel Pedersdatter, 46; Børn: Mette Johanne, 13; Appelone, 5. (L. Krogstrup.)

3. Michel Kjær, 72, gift 2. Gang; Mette Christensd., 52; Peder Michelsen, 10, deres Søn.

Albech.

Peder Michelsen, Gaardboer, 40; Maren Olufsd., 34; Børn: Michel, 10; Oluf, 8; Mariane, 6; Marie, 3; Hans Chr., 1. Tjenestefolk: Chr. Pedersen, 27, Soldat; Michel Sørensen, 20; Ane Kirstine Jensd., 22; Gertrud Jacobsd., 20; Pernille Jensd. 13.

Haunstrup, 4 Familier.

1. Jens Jensen, 43, Gaardboer; Anne Kirstine Jacobsd., 38; Børn: Jens Jensen, 11; Jacob, 4; Maren, 13; Karen, 7; Catr. Marie, 2; Maren Jensdatter, 27, Tjenestepige; Kirsten, 22, do., Ove Christ., 20, Tjenestekarl.

2. Simon Pedersen, Gaardbeboer, gift 3. Gang, 43; Anne Tomasd., 32; Børn: Peder, 18; Thomas, 7; Jens Chr., 1. Karen Thomasd., 52, første Kones Syster, vandfør; Karen Thomasdatter, Tjenestepige, 23 Aar.

3. Peder Mikkelsen, Gaardbeboer, 63; Anna Jensd., 64; Børn: Karen Pedersdatter, 18; Anne Marie, 16; Tjenestepige Mette Mathisd., 12; Inger, 52, Tjenestepige og Inderst, fattig.

4. Chr. Raabjerg, 60, Bonde, har opbrudt af Heden, gift 3. Gang; Kirsten Christensd., 50. Inger, Tjenestepige, 14.

Foenvad.

Jens Foenvad, 60, gift 2. Gang; Mette Madsdatter, 55; Appelone, Datter, 31; Kirsten Pedersd., Tjenestepige, 40; Maren Olesdatter, 8, Plejebarn.

Synder Helstrup, 2 Familier.

1. Ole Jensen, Bonde og Tømmermand., 54; Margrete Jensdatter, 40; Børn: Appelone, 11, Ædel, 9.

2. Niels Randeriis, 30, Husmand og Soldat, gaar for et andet Lægd; Anne Christensdatter., 28, ekstraskatsfattig, ellers Tigger; Lisbeth, Datter, 3 Aar.

Nør Helstrup, 5 Familier.

1. Engelbrecht Henriksen, 45, Bonde og Feldbereder; Mette Jensdatter, 28; Anne Pedersdatter, hendes uden for Ægteskab, Marie Kristine, deres Datter, Kirstine Marie, do., 1 Aar; Maren, Plejebarn, 15 Aar; Jens Chrensen, 60, og Johanne Jensdatter, 50; Konens Forældre; hun er taabelig og ekstraskatsf.; Anne Catrine,, 24; Konens Syster, ligeledes taabelig.

2. Erich Mathiesen, Husmand og Feldberedersvend, 50; Kirsten Jensdatter, 33; Maren Lauritsd., 70, Huskone, Enke, nyder Almisse, ekstraskatsfattig til Strøgodset.

3. Anders Chrensen, 33, gift 2. Gang, Bonde, $1^1/_2$ Sk. Hartkorn, og Skreder; Inger, Konen, 40 Aar; Christen Andersen, Søn af 2. Ægteskab, 2; Karen Andersd., Man-

dens Faster, 79, ugift, faar Almisse, ekstraskatsf. til Bassumgaard.

4. Peder Møller, 31, Bonde, 1 Td. Hartkorn; Mette, Kone, 29; Jens Pedersen, Søn, 9; Mikkel, Plejebarn, 4.

5. Søren Jensen, 60, nyder Almisse; Anne Villadsdatter, Kone, 78, gift 2. Gang, ekstrf., Tigger; Maren Øgaard, 60, Enke, ligeledes.

Hundkjær.

Dynes Jensen, Gaardbeboer, 41; Maren Jensd., 35; Børn: Niels Dynesen, af 2det Ægteskab, 6; Zidsel, 9; Ane Johanne, 1; Else Christensdatter, Tjenestepige, 32.

Næstholt, *2* Familier.

1. Michel Svenningsen, 64, Aftægtsmd.; Bodild Christensdatter, 61; Kirstine Marie, deres Datter, 13 Aar, lam og svagelig.

2. Christen Buur, Gaardbeboer, 60; Ane Catrine Lundsgaard, 45; Børn: Peder, 19; Ane Marie, 16; Else, 3; Tjenestefolk: Niels, 43; Appelone, 27; Bodild, 23; Stephan, 20.

Giødstrup Præstegaard.

Nicolaj Peter de Leth, 47, Sognepræst; Christiane Margr. Scou, gift 2den Gang, hans Hustru, 53; Marie Elisabet Giesten, Datter af 1. Ægteskab, 23. Tjenestefolk: Svenning Michelsen, 33; Knud Pedersen, 29; Johanne, 28; Mette, 30; Jens Christian, 16.

Ørskou By, 6 Familier.

1. Mads Fastrup, Gaardbeboer, 39; Ane Dorthe, Konen, 43; Johanne Jensd., 67, Enke. 4 Tjenestefolk.

2. Peder Nielsen, Husmand, Extrask., fattig, tigger, 45 Aar; Maren, Konen, 32; Else, Mandens Moder, Enke, Almisselem, ligger ved Sengen. Børn: 7 og 2 Aar gamle.

3. Niels Knudsen, Gaardbeboer, 44; Kirsten, Konen, er 68 Aar. En Tjenestepige og en Dreng.

4. Chr. Kragelund, 33; Ingeborg, Konen, er 42 Aar. Børn: Ane Marie, Datter, 8; Ane Kirstine, 4; Christine, 2; en Tjenestepige, 22; Otto, Husbondens Broder, 28, svagelig; Christen Kragelund, gift, Soldat, Konen tjener i et andet Sogn.

5. Jens Kragelund, 64; Anne Sivertsdatter, 55; Husfolk og Almisselemmer.

6. Baltzar Nielsen, 37; Marie Lisbeth Fransdatter, 27; Børn: Frans, 4, og Maren, 3 Aar. De tigger, da Sognet ikke kan føde dem alle.

Bassumgaard, 4 Familier.

1. Thue Larsen, 74, gift 2. Gang; Elle Eriksdatter, 61; Aftægtsfolk.
2. Lars Thusen, Gaardbeboer, 41, Enkemand. Børn; Thue 11, Otto 5, Maren 12, 2 Tjenestefolk.
3. Jens Thuesen, Gaardbeboer, 37; Ane Marie Pedersdatter, 28; Børn: Thue 3, Kirsten 10, Mette, 8 Aar. 2 Tjenestefolk og 2 ekstraskatsfattige Huspiger, 58 og 52 Aar gl. (formodentlig Strømpebindere).
4. Peder Gravesen, 50, Husmand, har lidt opbrudt Jord; Konen, Kirsten, er gift 2. Gang og 68 Aar.

Lundmølle.

Jørgen Jensen, Gaardbeboer, 47; Konen, Maren, er 35 Aar, gift 2den Gang. 3 Børn: Else 8, af første Ægteskab, Appelone og Niels, 5 og 3, af 2. Ægteskab. Karen, ugift »Tjenestekvinde« (ɔ: faaet et Barn), 38; Maren Assersdatter, 55, Indsidder, Enke, Tigger.

Lervadskjær.

Jens Madsen, 39; Kirsten *Tiæsdatter*, 48; Karen, Tjenestepige, 23; Maren, Pige, 8; Mette Gosdal, 60, Huspige, svag, ekstraskatsfattig.

Kiersgaard.

Niels Søndergaard, Gaardbeboer og Hosekræmmer, Enkemand, 52; Børn: Christen, 11; Morten, 8; Catrine, 12; Tjenestefolk: Ole Villadsen, 44; Niels Madsen, 30; Ane Marie, 31; Kirsten, 29; Maren, 34; Karen Christensdatter, Hyrde, 42; Niels Jakobsen, Hyrdedreng, 14. De usædvanlig gamle Tjenestefolk betyder snarest, at det har været et sjældent godt Sted.

Munkgaard.

Niels Mikkelsen, 27, ugift Gaardbeboer; Michel Nielsen, 68, og Lene Andersdatter, 56, hans Forældre; Kristine, 29, og Else, 15, hans Søstre.

Bjerre, 2 Familier.

1. Niels Bjerre, Boelsbeboer, 45; Maren Jensdatter, 28;

Konens Stifmoder, Johanne, 56, Enke, er hos dem. Lisbet, Tjenestepige, 18 Aar.

2. Søren Poulsen, 56, og Karen, hans Kone, 50, Husfolk; han tjener.

Snejbjerg By, 26 Familier.

1. Johannes Giesten, Degnen, 45; Karen Thomædatter Møller, 51, hans Kone; Zidsel Pedersdatter Berda, hans Svigermoder, 85, Enke; 2 Tjenestepiger.

2. Henrik Østergaard, Gaardbeboer, 64; Zidsel Pedersdatter, 50. Hans Børn af 1. Ægteskab: Christen, 24; Inger, 16; Christen (Nr. 2), 10 Aar.

3. Jens Stefansen, 52; Mette Pedersdatter, 48. Husfolk, svagelige, Extraskat og tigger. Johanne Andersdatter, Enke, Indsidder, Almisselem, 80 Aar.

4. Zidsel Dynesdatter, Enke, 66, Gaardbeboer Dynes Christiansen, 32, syg og svagelig; Jochum, 21; hendes Børn. Catrine, Tjenestepige, 33.

5. Frederik Christensen, 27, Beboer af 1 Td. Hk. og Smed; Johanne, Konen, 37; Datteren, Ane, 4 Aar.

6. Søren Knudsen, 1 Td. Hartkorn og Smed, 30; Else, hans Kone, 30; Ane Sørensdatter, hans Moder, 63, Extrsk. og sygelig; Mette, hans Syster, 32; Børn: Peder, 3; Ane Marie, 1; Margrethe Mølsted, Skoleholderens Enke, Inderste, 52; Hans Pedersen, hendes ægte Søn, 11; Peder Sørensen Schov, hendes uægte Søn, 5 Aar.

7. Peder Klitsgaard, 48, Husmand, tjener, ekstraskatsf. til Møltrup; Ellen, hans Kone, 58; Jytte Madsdatter, 70, Enke, Indsidder og Almisselem.

8. Mette Schouborg, 58, Enke, kan intet fortjene.

9. Jens Sørensen, Gaardbeboer, 38; Kirsten, hans Kone, 38; Børn: Søren, 5; Anne Kirstine, 2; Margrethe, 10; Søren Jensen, Enkemand, Mandens Fader, er hos dem; Mariane Jensdatter, Tjenestepige, 16 Aar.

10. Chr. Enevoldsen, 61; Karen Lauridsd., 66; Manden gift 2. Gang, Husfolk, nylig gaaet fra Stedet.

11. Chr. Knudsen, Gaardbeboer, 3. Ægteskab, 49; Johanne, hans Kone, 28; Børn af 2. Ægteskab: Knud, 9; Anne, 10; Mette, 8; Christen, 5; af 3. Ægteskab: Jens, 2; Knud, 1; Maren, 3 Aar. En Tjenestekarl.

12. Anders Chrensen, Gaardbeboer, 66; Birthe, hans Kone, 66; Anna, deres Datter, 40, ugift; Chr. Nielsen, 10, hendes uægte Barn. Anna Michelsd., 60, Huspige og ekstraf.; Ellen Jensdatter, 65, Almisselem.

13. Iver Eriksen, Gaardbeboer, 50; Mette, hans Kone, 30; Jens Christensen, 71, og Hustru, 65, er hos Datteren og er Almisselem. Børn: Erik Jensen, 9; Jens, 7; Anne Kirstine, 5; Anne Catrine, 2 Aar.

14. Morten Amtrup, 58; hans Kone, 69 Aar, Almisselemmer og ekstraskatsfattige til Møltrup; Maren Mortensdatter, deres Datter, er hos dem at varte dem.

15. Chr. Krogstrup, Husmand, ekstraf., 68; Anne, hans Kone, 67; Apelone Mathisd., 52, Daglejer, ekstraf.

16. Thomas Ollesen, 28; Maren, hans Kone, 30; Husfolk, meget fattige, han er Soldat; Søren, 1 Aar; Karen Munkgaard, 60, Enke, Huskone, ekstraf.; Christen Nielsen, 8, Datters uægte Barn.

17. Anders Korshøj, 1 Td. Hartkorn og Tømmermand, 61; Maren, hans Kone, 60; Dynes, Søn, 18.

18. Chr. Mikkelsen, 28, og Kone, 32, Husfolk, han tjener. 2 Børn, 3 og 1 Aar.

19. Svenning Svenningsen, 60; Konen, Anna, 55; Svenning, Søn, 26, syg og sengeliggende; Kirsten, 20, Datter, ekstraskatsfattig.

20. Maren Jensdatter, 29, ugift, nylig fæsteledig Gaard, men drives af hende og hendes to Brødre, Jens og Thue, Tvillinger, 27 Aar. Mette Jensdatter, Syster, 19; Sofie Strømfeld, Plejebarn, 10; Else, 33, en ugift Huspige.

21. Jens Michelsen, Gaardbeboer, 35. Konen, Maren, er 45, gift 2den Gang. Af første Ægteskab: Jacob, 9; Peder, 6; Karen, en Tjenestepige, 19 Aar.

22. Jacob Pedersen, lidt Jord og med Mellemrum Skreder, 50; Maren, hans Kone, 47; Børn: Johanne, 14; Peder, 5.

23. Christen Skiern, Gaardbeboer, 30; Christiane, hans Kone, 40; Jens Christensen, Søn, 2 Aar; Bodild, Tjenestepige, 28; Maren, Hyrdepige, 11; Lisbet Olufsdatter, 36, Huspige og Væverske.

24. Peder Helstrup, Husmand, nyder Almisse, 48; Johanne, hans Kone, 54. Børn: Lars, 10; Karen, 6.

25. Mette Østergaard, 60, Enke, fattig og tigger; Mariane, 2 Aar, hendes Datters uægte Barn.

26. Karen Michelsdatter, 61, Enke, fattig, tigger; Maren Haue, 51, ugift, blind, Almisselem; Zidsel Mortensdatter, ugift, ekstraskatsfattig til Møltrup.

. . . . *Præstens Efterskrift:* »Formedelst Vidtløftighed har ej kunnet vedtegnes ved hver hans Næringsvej an-

gaaende, men nu meldes, at mangfoldige Husfolk (ej at melde om Husarme, som ej kan forlade Bo og Ko) maa i denne dyre Tid nære sig med at betle, og dog udgør Almissekorn i begge mine Sogne 30 Td. Korn. Husfolk og fattige kan ej faa at arbejde, da Beboerne nærer sig med de faste Tjenestefolk for Brødet at spare, og i denne Egn, hvor der bindes uldne Strømper, er Uldet formedelst Udførsel saa dyrt, at det er bevisligt, at for eet Pund Uld at arbejde i 3 Par smaa Strømper er ej udkommet uden 7 Skilling for at karte, spinde, tvinde, vinde og binde, to og blokke. — Drenge og Piger paa 16 Aar (især naar de præpareres til Confirmation og nogen Tid gaar fra Husfaderens Arbejde) maa nære sig med liden Løn, 2 Rdlr., eller maaske 4 Mark til — det er Aarsag, at mangen én ved Forfattelse af Ekstraskats Mandtalslister søger at fortie dem, om de kan. I denne dyre Tid maa saadanne lide meget. For Resten er den almindelige Næringsvej Avlingsdrift og Strømpebinden.«

Efter Stavnsbaandets Løsning.

I 1812 udkom 7. Bind af Begtrups store Værk om Agerdyrkningen i Danmark. De ikke ubetydelige Afsnit, som handler om denne Egn, skyldes især Pastor Fabricius i Gjødstrup. Vi faar her adskilligt at vide om Tilstanden i Sognet i den første Tid, efter at den ny Tid var oprundet for Landbruget. Siden 1788 havde ikke blot en væsentlig Del af Udskiftningen fundet Sted, men ogsaa Udparcelleringen af Smaaejendomme havde taget Fart, og Fabricius synger en af de sædvanlige Klagesange over denne Bevægelse:

»I mine 2 Sogne er 15 Gaarde udparcellerede. Jeg tvivler om, at det er gavnligt, saa længe Parcellerne indrettes paa nærværende Fod. Vistnok forøges derved Folkemængden . . . en Del Jorder er optagne til Dyrkning . . . men paa den Maade, som dette Uvæsen i lang Tid blev drevet, saa Parcellerne kunde være saa smaa som muligt . . . bliver det uden Tvivl snart skadeligt, saavel for dem, som lider Nød i deres smaa Ejendomme, som og for Distrikterne . . . der maa antage sig dem til Forsørgelse, naar Ulykkes Tilfælde møder dem. Snart sættes de fra Ejendommen formedelst trykkende Gæld, snart har de store Skarer af Børn, der lider Sult og Nøgenhed, snart styrter Sygdom slig Familie i stor Elendighed, snart holdes Faderen en Tid lang inde ved Regimentet, og straks er den hele

Familie tiggefærdig . . . Den Karl, der intet har i Eje, køber sig en liden Parcel, enten fordi han ikke længere gider arbejde for andre, eller og fordi han har indgaaet Ægteskabsforbindelse med en Kvindesperson, som han skal skaffe Husveje . . . Efter nogle Aars Forløb opsiges Købesummen, og kan intet faas til Laans, da Pantet er for ringe . . . Det lidet, hvormed han begyndte, anvendes straks paa Bygning og Bohave, og i en Hast har han intet mellem Hænderne. De ringeste og slettest dyrkede Udmarker erholder han fra Gaarden, og disse ofte begroede med Lyng og . . . slet behandlede med Gødning. Han maa derfor i de første Aar købe alt, eller det meste, af Kornet til Føden. Eng faar han lidet eller intet af . . . Pløjearbejdet, Gødningens Udførsel, Tørvs Hjembringelse bringer ham desuden store Vanskeligheder; thi han kan neppe for Betaling faa Arbejdet gjort, da Gaardfolkene har nok med sig selv at gøre . . . Kommer nu desuden mange Børn til, saa maa Parcellisten stræbe af yderste Kræfter, og endda bliver han ruineret . . .

Saadan er Skildringen af Parceller med smaa Jordlodder her i Sognene. Forhen var Tiggeriet en Tilflugt i Nødens Tid; men nu siden Reglementet for Fattigvæsenet med Rette har sat Grænser for dette, saa falder de entledigede fra Parcellen, svage og afkræftede ved Nøden, ofte med mange Børn, paa Distriktets Forsørgelse . . . Jeg taler i denne Sag af Erfaring; thi i mine smaa Sogne gives 30 Parcellister, næsten alle yderlig fattige . . . Restancer har de næsten idelig paa Amtsstuerne, Tienden kan sjælden og ikke uden stor Vanskelighed erholdes af dem; thi Tiendenyderne har ingen Ret til Inddrivelse, før Nytaar er kommen, og da har Parcellisterne fortæret deres Avl. Børnene løber ofte omkring med Hungeren malet paa deres Ansigter, et rædsomt Syn!«

Saavidt Fabricius. Dette er jo en sand Jeremiade! Som Menneskeven ynkes han over Parcellisterne og deres Børn. Som Fattigforstander er han bekymret for »Distriktet«. Som Forstandsmenneske ærgrer han sig over, at Fattigfolk saadan farer hen og gifter sig. Og som Præst er han naturligvis misfornøjet med ikke at kunne faa sin Tiende. Men hvad skal man da gøre?

Derom fremsætter han følgende Forslag: 1) At ingen Parcel maa være ringere end 2 Td. Hartkorn. 2) At Englodder ikke maa frasælges Parcellerne. 3) At hver Parcel efter Taksering fik sin Anpart af Eng til sine 2 Td. Hartkorn.

Alt sammen godt og vel — tænker man — man synes blot, at Kravene næsten er for store. Det kunde føre til, at Udstykningen gik rent i Staa; og hvad skal man saa gøre med Overskudsbefolkningen? Som man ser: et gammelt Spørgsmaal, der nu over 100 Aar efter atter er ved at blive nyt!

Men vi maa vende tilbage til 1810, stille os paa Datidens Standpunkt og spejde efter Fremskridt. Lad os f. Eks. høre, hvad Fabricius siger om *Kartoffelavlen:*

Kartoflen begynder i de sidste 6 Aar at dyrkes, dog ikke i betydelig Mængde. Nogle enkelte har forsøgt at lægge dem i Marken og med temmelig god Fordel. Jeg har selv i dette Foraar lagt 12 Skæpper i Marken paa et Stykke Jord, næppe 1/2 Td. Land, og efter denne Udsæd avlede jeg 24 Tønder. Ageren dertil var pløjet 3 Gange, overharvet, efter at Kartoflerne var nogle Tommer høje, siden vel rensede ved Hypning. Aaret forud var den lille Ager fra Grønjord optaget til Dyrkning, pløjet 2 Gange, vel gødet med Kvæggødning og besaaet med 3 1/2 Sk. Byg, der gav 5 Traver Byg og siden udtærsket 3 Td. — Kartofler som 2. Kærv uden Gødning gav et langt anseeligere Udbytte . . . Bonden begynder nu ogsaa at indse dette og fatter Lyst til denne saa nyttige og ypperlige Avl, der kan værne for Hungersnød. Jeg harvede min Kartoffelager særdeles vel for at udrense de fremvoksende Agerkaal; siden blev næsten Halvparten af dem hyppede, men de øvrige ikke; dog fandt jeg ingen Forskel . . . Kartofler anvendes her i Egnen til Spise for Mennesker paa mange Maader. Kartoffelmel og Rugmel, det halve af hver Slags, har været brugt i enkelte Husholdninger. Som Føde for Svin, Kalkuner og Ænder er de anvendte af mig . . . For at bevare dem Vinteren over, har jeg i adskillige Aar ladet grave lange, skraa Huler ind i gamle, sammengroede Diger, bedækket Bunden med tørt Halm, og belagt dette igen med et tykt Lag tør Jord og Indgangen med et stort Lag Grønsvær, og stedse har disse overgemte Kartofler ved Foraarets Komme været ubeskadigede.«

. . . Endnu 2—3 Menneskealdre efter Fabricius' Tid var *Studen* Hedehusmandens trofaste Hjælper. For Resten var den allerede ved Aar 1800 ved at komme i Miskredit; den lastes for sin Langsomhed, sin uheldige Tilbøjelighed til at bisse og sit stridige Sind. Men Fabricius tager den ivrigt i Forsvar:

»Stude var af mange Grunde at foretrække for Heste

til Avlsbruget. Opdrættet eller Indkøbet er lettere, Føden mindre kostbar; efter adskillige Aars Forløb beholder de endnu Prisen, ja ofte bliver de solgt til højere Priser, end Indkøbet var. Desuden bespares Smedearbejdet meget. Alligevel er Bonden ikke for Brugen af Stude«. Fabricius mener, at de fleste Indvendinger bortfalder, naar Tiden passes med Omhyggelighed: »Jeg har set Kolonister paa Alheden pløje med 4 Stude. Det er gaaet hurtigt fra Haanden, og de har lige saa tidligt faaet deres Vintersæd lagt som denne Egns Beboere med Heste. Den hele Forhindring hidrører fra den i Bondestanden sædvanlige Lyst til at holde ved Forfædres Sædvaner og tankeløse at vedblive ved det, som Fader og Farfader ansaa for det rigtigste. Indgroede Fordomme lader sig ikke uden lang Tids Forløb udrydde. Det er disse, som hindrer Oplysningens Fremme . . Stude bruger nogle enkelte i Ploven, men sjældent ene. De lader 2 Stude slæbes bag efter 2 Heste. Det er en saare urimelig Skik. Hestene vil fort, Studene er sendrægtige og holder sig tilbage. De første lider ilde Medfart, og de sidste ikke mindre. Bedre et helt Sæt af Stude, eller et lige af Heste. Denne Blanding af Dyr af forskellig Natur er aldeles fornuftstridig.«

Saaledes kæmper Fabricius for Studedriften og ser i Modviljen mod den det rene Bagstræb. Det lyder underligt i vore Dage, men har for Resten vistnok været rigtigt nok.

. . . For øvrigt har Fattigdom præget Sognet. Selv Gaardene er ringe og svarer for megen Skat. Kornet er slet, og Rugavlen har i de senere Aar helt svigtet.

»Til Bevis derfor tjener Præstegaardens Mark, bestaaende af kold og ufrugtbar Jord, der undertiden frembringer Byg og Havre til Fornødenhed, men sjælden eller aldrig lykkes Rugen.«

Avlingen har været: Rug, 1803: Saaet $10^1/_2$ Td., avlet 14 Td.; 1804: Saaet 10 Td., avlet $12^1/_2$ Td.; 1805: Saaet $9^1/_2$ Td., avlet $11^1/_2$ Td. — Byg: 1803: Saaet 3 Td., avlet 15 Td.; Havre: 1803: Saaet 9 Td., avlet 22 Td. osv.

Intet Under, at de fleste i Snejbjerg nu saar lidet af Rug!

»I Bassumgaard, som er en Selvejergaard, svares 12 Td. Hartkorn, men der kan ikke græsses eller fodres mere end 7 Køer, 6 Stude og 20 Faar . . Derimod har Egnen Overflødighed af Hede og Mose, som bruges til Ildebrændsel, Ungstudes og Faars Græsning. »Dog har flere slet intet til Ildebrand og Fædrift, saasom min Præstegaard.«

»Bønderne her i Herredet har i mange Aar været

Selvejere, deres Velstand tiltog i en lang Række af Aar, de vandt ved Kornhandelen, Kreaturernes Salg, der afgik til høje Priser til Holsten og Sjælland. Men siden 1799 er Velstanden aftaget . . . Armod tager til, Studehandelen er standset og fremmede Artikler i høje Priser . . . .«

Strømpebindingen ser Fabricius, som adskillige andre af hans Kaldsfæller, skævt til:

»Uagtet hin Næringsvej er vigtig for denne fattige Egn og kan beskytte mange Familier mod Hungersnød, kan man dog med Grund sige, at den har fremvirket mange skadelige Følger: Forsømmelse i Agerdyrkningen, altfor tidlige og umodne Ægteskaber ved den raske og overilede Tanke: derved at kunne ernære Hustru og Familie. Endvidere for mange Aftenselskaber af de unge i Spindestuerne, hvor de vel kommer sammen for at kappes i deres ædle Strømpekunst, men hvor der ofte kan forefalde Scener, fornærmelige for Sædeligheden og Samtaler, gældende de fraværende, lige meget Venner eller Fjender. (Han mener: Sladder!). Desuden kan tilføjes, at Folkeklassen, især af Kvindekønnet, lettelig ved Bindearbejdet forfalder til Blødagtighed; thi unge og gamle sidde ofte hele Dagen igennem ligesom fastnaglede til Kakkelovnen eller Arnestedet, og derved bliver saa vante til Varmen, at de siden har ondt ved at fordøje Kulden, hvorfor de fleste Piger er lidet duelige til Udtjeneste . .«

. . . Omtrent en Snes Aar efter Fabricius' Tid indsamledes Stoffet til J. C. Halds Beskrivelse af Ringkøbing Amt, som udkom 1833. Ogsaa denne Bog giver adskillige Oplysninger om Snejbjerg Sogn, og en Sammenligning mellem de 2 Beretninger giver Billedet af en langsomt fremadskridende Udvikling. At det er gaaet noget langsomt fremad, finder sin Forklaring i det mellemliggende Tidsrum, som er præget af Krigen, Pengekrisen og den almindelige Fattigdom.

»Snejbjerg Sogn har næsten ingen Eng. Ellers vilde det være Herredets bedste Sogn; thi Agermarkerne har et temmelig dybt, muldrigt og lerblandet Jordsmon. De udgør en nogenlunde jævn Flade, som, især paa en Aarstid, naar disse Marker pranger med rige Sædafgrøder og yppig Græsvækst, frembyder en behagelig Kontrast til de tilgrænsende Heder. Enkelte i Sognet køber Hø fra Nabosognene; men for Resten hjælper man sig med Agerhøet«. Af Indsande findes i Sognet *Hjortsballe* Sande. Landet hæver sig højest i den vestlige Del af Sognet. *Gødstrup*

Sø angives til omtrent 1/2 Mil i Omfang. Søen er altid sund og fiskerig paa Dybet, der angives til 14—16 Alen, hvoraf dog Halvdelen er Mudder. I Søen er en Holm, kaldet Taarnborg, som for henved 100 Aar siden var en omflydt Ø, hvorimod den nu er landfast.

Det var nu lidt Geografi; saa fortæller Hald om Udparcelleringen, at den er drevet temmelig vidt her paa Egnen, især i Aarene 1807—15, men det var ikke gaaet saa godt; man gjorde det til Spekulation . . og da Regeringen i 1819 gav en Forordning, som medførte en betydelig Standsning i Udstykningen, saa omgik Folk den paa forskellig Maade, f. Eks. ved Oprettelse af Fæstehuse (mange Landbrug i Snejbjerg er oprindelig bleven til som Fæstehuse). Dertil kom, at Befolkningen steg, hvorved Antallet af jordløse Huse forøgedes, hvad der gjorde Armoden endnu værre. Det var altsaa, hvad der kom ud af Statsindgreb for 100 Aar siden.

Angaaende Landbruget fortæller Hald bl. a.:

Mergling bruges ikke meget paa Indmarksjord. Bonden nærer den Tro, at Mergelen skader hans Agermark, i det mindste hans Rugavl.

Opdyrkningen af Hede er endnu i sin Begyndelse. Blandt de større Gaarde, hvor raa Jords Opdyrkning mest er foretaget, nævnes Tanderup. Desuden er Parcellisterne begyndt at dyrke Hede op, tit midt i Heden, hvor de har opklinet en Hytte; men saa skal der dog helst høre en Stump Eng til Stedet, for at Beboerne straks kan holde en Ko og nogle Faar. Enkelte Gaardmænd dyrker *Hedemose*, saaledes Niels Amtrup (N. Amtrup). Han har opdyrket et ikke ubetydeligt Stykke, omtrent 1/4 Mil sønden for sin Gaard; nogle Husmænd er bosatte paa en Del deraf. Resten af Afgrøden hjembringes til Gaarden. Opdyrkningen er foretaget baade ved Forbrænding og Mergel, som haves paa den opbrudte Lod (Begyndelsen til Grønbæk).

Der foretages planmæssig *Engvanding* ved Tanderup. Her og paa de andre, større Gaarde haves Sluser eller Stigborer, og Vandledningsgrøfterne plejer at være større her end hos Bønderne, hvorved fremkommer et bedre Resultat.

Kartoffelavlen er begyndt at brede sig, men er er endnu i det smaa: en lille Kartoffelager hjemme ved Gaarden. Dog dyrker man dem i Tanderup i *Marken*. Turnips og Kaalrabi kendte man nok for 100 Aar siden, men dem dyrker ikke engang Herremanden, da man ikke har Jordkældere til dem, og de jo ikke kan opbevares ude i Batterier, saaledes som Kartoflerne!

Paa en Gaard holdtes dengang gerne et Par Heste og for Resten Stude. Hvor der var store udyrkede Strækninger, var Faareavlen vigtigere end Kvægavlen. I Snejbjerg By holdtes paa en Gaard med 5 Td. Hartkorn kun 10—12 Faar, medens der paa Volsgaard og Studsgaard holdtes op mod 100 Faar. Et magert, levende Hedefaar kunde veje mellem 2 og 3 Lispund. Prisen her paa et Lam med Uld var i Efteraaret 1826: 3—4 Mark. For god renvadsket Uld betaltes i 1828: 48 Sk. pr. Pd.

Om Binæringerne fortæller Hald, at der i Snejbjerg Sogn fandtes adskillige ret planmæssigt anlagte Bønderhaver paa et Par Sk. Land og med frugtbærende Træer. Lidt Handel var der. Der var kommen et Marked i Snejbjerg, men foreløbig mindre besøgt. I 1832 var der i Snejbjerg 6 Teglovne, i nogle brændtes og lidt Kalk. I Sognet lavedes en Smule Jydepotter. Med Uldbindingen er det stadig daarligt. »En dygtig Binder har i de sidste Vintre ikke haft mere end 6, højst 8 Sk., i Arbejdsfortjeneste paa hvert Pd. Uld for Kartning, Spindning, Bindning og Vaskning; ja, mange Bindere har maattet nøjes med mindre og tyede derfor til Fattigvæsenet«.

Vi kan sammenholde Halds Oplysninger med Folketællingslisterne fra 1834 og 1840. I 1834 er der 5 nævnt som Ejere af »Teglværk«, nemlig: Jens Kølbæk i O. Amtrup, Laust i Gjessumgaard, Kirsten Madsdatter i Kjærsgaard, Chr. Madsen (Medom) i Albæk og Chr. Jensen Birk (Kr. Hauge) i Foenvad. 1840 nævnes en Pottemand, Fr. Jensen; han boede i Snærlundhus. I 1834 er der en Del Familier, samt mange gamle eller enlige Personer, der lever alene eller »især« af Strømpebind. Nogle faar tillige Fattighjælp, andre har lidt Avling.

. . . Trods det tiltalende, der paa mange Maader var ved den gammeldags Husflid, som en Del af Befolkningen endnu længe efter hængte ved med fortvivlet Kærlighed, maa man give de gamle kloge Præster Medhold, naar de peger paa den Skade, den gjorde, ved at drage Opmærksomheden bort fra Hovedsagen: Landbruget. Uldbindingen var — som al den øvrige Hjemmeflid — en dødsdømt Haandtering; det var fra Landbruget, Redningen skulde komme.

For 100 Aar siden laa Heden sort og øde rundt om Gaardene. Lyngen kiggede ind ad de skæve Gaardsled. I Sig og Lavninger silrede Vandet langsomt af Sted, medens Kærulden blomstrede. Men i de lerklinede Hytter voksede den Slægt op, som skulde føre Aarhundredets Strid og

opdyrke Sognet. Fattigfolk ynglede endnu som Israels Børn i Ægypten, saa Præster og Sogneforstandere gruede derved. Og medens de — som fordum Farao — spekulerede paa, hvorledes de skulde sætte Bom for Udviklingen, gik denne imidlertid sin Gang, og der skete det, der *skulde* ske!

II. Kirke og Skole.

Kirken.

Snejbjerg Kirke hører til de gamle Kampestenskirker fra Middelalderen. De Forsøg, man har gjort paa ud fra visse Enkeltheder ved Kirkernes Bygning nærmere at bestemme deres Alder, har næppe kunnet føre til noget sikkert Resultat; men naar man antager, at Kirken er opført ved Aar 1200, slaar det næppe ret meget fejl til nogen af Siderne. Muligt, ja vel endog sandsynligt, er det, at der tidligere har ligget en Trækirke paa samme Sted.

I Traps »Danmark« faar Kirken følgende Beskrivelse:

»Kirken bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod N.; Skib og Kor, med fladt Loft, er fra romansk Tid af Granitkvadre paa profileret Sokkel; Vestpartiet er maaske senere tilføjet. Begge Døre ses tilmurede; 2 Vinduer og en lille Lysaabning i Vestmuren (tilmuret) er bevarede. I den senere Middelalder (altsaa en 2—300 Aar efter Kirkens Bygning) opførtes Taarnet, hvis hvælvede Underrum har Rundbue ind til Skibet, af Granitkvadre (vistnok fra en nedbrudt Kirke) og Munkesten paa Sokkel, og Vaabenhuset, af Granitkvadre og Munkesten. Senere er Murene delvis ommurede (saaledes 1853, med Spidsgavle af Mursten). Ved Korets Nordside synes der at have staaet et Sakristi. Ansélig, udskaaren Altertavle i senere Renæssancestil med Malerier fra ældre og nyere Tid. Romansk Granitdøbefont. Prædikestol fra samme Tid som Altertavlen. Et Epitafium med et Maleri af Jakobs Drøm er ophængt i Skibet . . . .«

I Sydmuren, lidt neden for Peststenen, findes en af de tidligere omtalte Forhøjninger, som antages at forestille et Brød (man har for Resten ogsaa gættet paa, at det skulde være en Afbildning af en Pestbyld), og en lignende, men mindre, Bugle findes paa Nordmuren, ikke langt Øst for Vaabenhuset. Mærkeligt nok synes Beskrivelsen fra 1766 ikke ret at passe paa dem, men muligt, at der har været flere. — Midt i den nu atter tilmurede Syddør findes en

Sten med et temmelig medtaget »Mandehovede«. Stenen skal i ca. 50 Aar have ligget i en Kobaas i Klidsgaard, men førtes saa tilbage til Kirken, hvor den skønnedes at høre hjemme. Jens Krensen (Hundkjær), som tidligere har været Kirkeværge, fortæller, at engang ved en Reparation af Kirken blev der nogle Sten tilovers, som blev udlignede efter Hartkornet. I Hundkjær fandtes saaledes en Del, deriblandt nogle Figursten. Længere Øst paa findes et meget kønnere, skægget Mandehovede. Man kan naturligvis faa at høre, at det skal være Cassius!

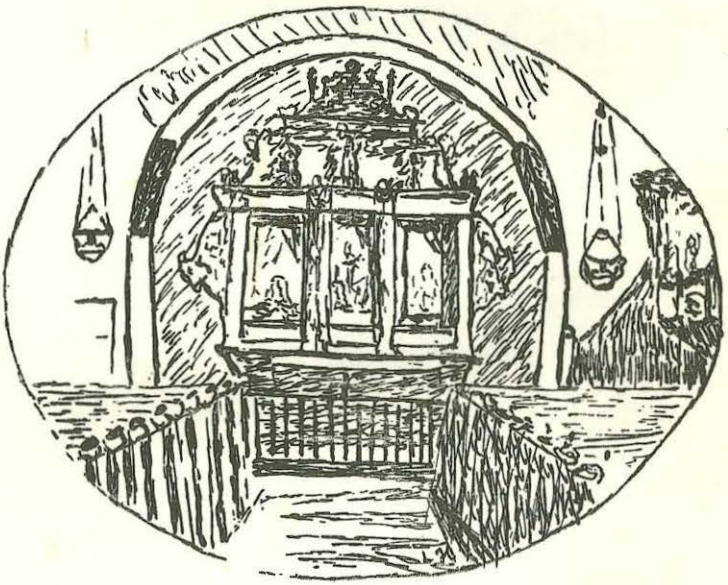

Lysaabningen maa oprindelig have siddet i Koret. Lærer Jakobsen fortæller, at de spedalske i Middelalden stod her og hørte Gudstjenesten; noget lignende omtaler Mackeprang i sin Bog om de danske Kirker (de fik den hellige Hostie rakt ud gennen Aabningen). Der findes dog ogsaa flere andre Forklaringer paa disse smaa Vinduer, og nogen hel sikker Tydning haves ikke.

Paa Korets Nordside findes en Aabning i Kampestensmuren, som er udfyldt med Mursten og overdraget med Cement, der er afstreget saaledes, at det noget kan ligne Granitkvadrene. Her har altsaa Sakristiet staaet, som

senere (formodentlig 1699) er omdannet til Ligkapel. Den første, som blev begravet deri, var Cassius, og derom fortæller Pastor Gjesten saaledes (1766):

»Den første Kirkeejer, man ved af at sige, var Hr. Justitsraad Cassius, hvis Ligkiste staar i Snejbjerg Kirke i en aaben Begravelse, der er en Udbygning ved Kirkens østre Ende. Paa Kisten er følgende Inskription at læse: »Den højædle og velbaarne Herre, Christian Cassius udi Tanderup, fordum kgl. Majestæt til Danmarks og Norges højtbetroede Justits- og Kancelliraad, samt Landsdommer over Nørre Jylland, som blev født den 10. Juli 1640 og døde Anno 1699, den 18. April.

Her hviler sig til Dommedag — en Mand, som hver berømte — en Herre, som i mangen Sag — retfærdeligen dømte — en Mand, som Nordens Arve-Sol — med Naade-straaler kiendte — en Mand, som paa Landsdommer-Stol — Laudabilem fortjente — en Cassius af ædel Slægt — hvis Sjæl er uden Vanske — men Navnet udi stor Respekt forbliver hos de Danske.«

(Nordens Arve-Sol = Kr. d. Femte; Laudabilem = Karakteren »rosværdig«; Vanske = Mangel.)

I Timring Kirkebog staar: 1779, den 13. November døde velbaarne Fru Sofie Hedevig de Linde, f. Lütticow; blev bisat i Timring Kirke den 2. Dec. og derfra ført til Snejbjerg Kirke. I samme Kirkebog ses, at Præsten i 1783 har begravet et Barn fra Møltrup, og den 19. Aug. 1787 har han kastet Jord paa liden Junker Jens, 8 Uger 3 Dage gl. — Formodentlig er disses Kister ogsaa ført til Ligkapellet i Snejbjerg. For ca. et halvt Hundrede Aar siden har Kirsten Marie Frederiksdatter fortalt E. Tang Kristensen følgende (Danske Sagn 3.):

»Der var bygget en Udbygning til Nord ved den østre Ende af Snejbjerg Kirke; de kaldte den en Sakhus. Men den blev forfalden og er forlængst revet ned. Derinde stod 3 gamle Lig og 4 Børn fra Møltrup af Lindefamilien. Familien var flyttet fra Gaarden, og Kisterne kom da ud paa Kirkegaarden. Der blev lige gravet et Hul saa stort, at de kunde sætte Kisterne derned hværén.«

Denne ypperlige Optegnelse passer godt med, hvad der ellers kan findes om Kapellet, og er rimeligvis fuldstændig korrekt. Det ses ogsaa heraf, at det dog ikke er saa forfærdelig længe siden, at Ligkapellet er gaaet i Glemme her i Sognet. Morsomt er det, at man har faaet Navnet »Sakristi« forkvaklet til »Sakhus«.

22.—6.—1920 fandtes en Begravelse foran Alteret i Snejbjerg Kirke; 1 m 15 cm under Korgulvet fandtes Begravelsens Bund. Der var muret 2 Rækker Sten i Bunden til at sætte Kister paa. Der fandtes 2 Skeletter af voksne, det ene med dobbelt Tandrække i Overmunden, desuden et mindre Skelet, ligeledes med dobbelt Tandrække. H. P. Hansen, som har meddelt dette, har desuden vist mig de Stumper af Kistebeslag, som fandtes i Graven. Herpaa læstes Inskriptionerne:

(ÅN)E WESTENIES. F. 1650.
S. BERTE K(AESS. F.) 16 . . .
S. BERTE. KASSES. M. 1650.

Desuden fandtes Rester af Vaabner; ved sidstnævnte Navn: *Lillievaaben* (det fædrene Vaaben), og det mødrene Vaaben: Brudstykke af et *Spær*. Kaasmærket er rød Sparre i Sølv (Sparre = Spænd). Om Lillievaabnet mener H. P. Hansen: vistnok en Forveksling!

Af »Stamtavle over danske Adelsslægter, 1.« (ved A. Thiset), ses, at Laurids Friis' første Hustru var Birte Kaas Ottesdatter af Sparre-Kaas'erne, og at hun endnu levede i 1648, da hun nævnes som næste Arving efter Jomfru Ane Vestenie. Her har vi jo begge Navnene; men saa er der endnu den Vanskelighed, at Laurids Friis først fik Tanderup i 1651, og at han straks efter igen afhændede den. Men det er jo muligt, at han dog har boet nogen Tid paa Tanderup inden Skødets Udstedelse, maaske endog flere Aar. Da Ane Westenie maa være død 1648, skulde hendes Kiste i modsat Fald være flyttet hertil andetsteds fra. Bøndergods i Sognet og Omegnen ejede L. Friis og hans Søn endnu mange Aar efter.

I Kirkeregnskaberne for 1676 staar: For et begrafuen i alter gulfuet som var ved fall oc Ingen sig deved vilde Kiende for den at upfylde med Jord oc til Mure 2 Mk.

»Ved fall« betyder enten »ved Knæfaldet« eller ogsaa, at det var brøstfældigt. Selv om der kun var hengaaet 26 Aar siden ovennævnte Begravelses Indretning, er det vel den, som er bleven opfyldt og tilmuret, da ingen vilde paatage sig Udgifterne ved dens Vedligeholdelse.

. . . Siden Beskrivelsen i »Traps Danmark« er forfattet, er der sket flere Forandringer med Kirkens Indre. Her skal dog kun anføres, hvad der er nødvendigt til Supplering af Kirkesynsprotokollerne. Døbefonten, der antagelig er lige saa gammel som Kirken, er restaureret (hvortil bl. a. er anvendt Cement) og forsynet med en Fod, bestaaende

af 2 Plader, hvoraf den øverste er fundet under Korgulvet. Paa Fodens 4 Hjørner ses en Slags »Helleristning«, forestillende 4 ens, godt skæggede Mandeaasyn. Altertavle og Prædikestol stammer antagelig fra ca. Aar 1600. Paa sidstnævnte ses de 4 Evangelister m. m. Morsomt er et Billede af Himmelfarten, som Kunstneren kun har antydet med et Par Fodsaaler — en paa en Maade rigtig, men ret barok Idé. I Nichen i Nordmuren har formodentlig i den katolske Tid staaet et Helgenbillede. Epitafiets Ramme maa være ommalet siden 1862, og Inskriptionen forkortet. Der staar nu kun: »Her er jo Guds Hus og Himlens Port«. De 3 Tavler med Præsterækker hænger nu paa Nordmuren. Den ældste er opsat af Mogens Hejde, som fortæller, at han har skænket det Rækværk af Jern, som staar foran Alteret i Snejbjerg Kirke, at han har opsat Tavlen i 1701, og at han fremdeles lever med sin Hustru, Maren Christensdatter, saa længe det behager Gud. Rækværket stod endnu i 1862, men er vist snart efter taget bort, men findes til Dels endnu, idet det er anvendt i den nordre og søndre Stætte, som Gitter og Laage ved Indgangen til Kirkegaarden. Sidst nævnte Sted kan man endnu med Besvær læse noget af Inskriptionen: Magnus Heide Svendsen og Maren Christensd. . . .

Til Kirker hører Kalk og Disk af Sølv. Paa førstnævnte staar: »Denne Kalck lod Jesper Jenzen giøre til Sneberrig Kierck. og Disk. Anno 1685. Omlavet 1875«. Desuden et mindre Sæt af Sølv til Hjemmeberettelser.

I Taarnet hænger Klokken, som har en god Klang. Den staar paa den: »Omstøbt i Randers 1839. Af P. P. Meilstrup«. Desuden bærer den en Slyngning om den øverste Kant. Omstøbningen har været haardt tiltrængt.

2. *Kirkens Historie.* Den ældste opbevarede Kirkeregnskabsbog er fra 1630. Heri findes først en Fortegnelse over Kirkens visse Indkomst, nemlig [1]) Jordskyld, som udgør den aarlige Afgift eller Landgilde, som svares af de Kirken tilhørende Ejendomme; [2]) Korntienden; [3]) Kvægtienden, som dog ikke regnes til de visse Indkomster i 1630; den kunde nemlig variere. Tiendekornet udgør 16 Ørte Rug, 6 Ørte Byg. Jordskylden: Af Klidsgaard, som Anders Madsen bor i: 3 Ørte Rug. Af Maj Hussted (kaldes ogsaa Mae eller Maae Hussted), som Hr. Niels i Gjødstrup bruger, 1 Ørte Rug. Af Jep Smeds Gaard, 2 Ørte. Af Peder Clemmensens Gaard, som Anders Madsen bor paa, 2 Ørte Rug. Af et Bol, hvor Peder Jensen bor, 1 Ørte Rug. Af store og lille Draaager i Ørskov, 2 Sk. Rug.

Af en Ager i Toustrup Mark, som løber i Øster og Vester, svares 2 Skilling 2 Album.

I Jørgen Rosenkrans' Jordebog af 1655, nævnes mærkelig nok kun: I Snejbjerg Sogn og By: Anders Jensen, Munkgaarde, 1 Bol; Hr. Niels udi Gjødstrup, 1/2 Bols Eje (kaldet Mae Hussted). — Kvægtiende anføres i 1630 saaledes: 10 Lam, 12 Skilling; 1 Kalv, 1 1/2 Sk.; 2 Køer, 6 Sk.; Tiende Penninger, 1/2 Mk. Senere opføres Følpenge.

Dernæst skal anføres 2 Fortegnelser over Kirkens Inventar: Den ene er fra 1655 og ser saaledes ud:

1 Kalk og Disk af Sølv, 1 gl. rødblomstret Messehagel, 1 Alterklæde, 1 Par Messinglysestager, 1 gl. Kiste, bruges til at forvare Alterklæderne udi, 1 gl. ubrugelig Gradual, 1 gl. Salmebog, 1 Ligbaare af Eg, 1 do. af Fyr, 1 Klokke, hængendes i Taarnet, 1 anden liden Bedeklokke, hængendes i Koret.

I 1683 ser Inventarielisten saaledes ud: Kristian den Fjerdes Bibel i Kvart, 1 gl. Alterbog, 1 Kalk og Disk af Tin, 1 Messesærk, 1 Lærreds Alterklæde, 1 Par Messinglysestager, 1 gl. ubrugelig Egekiste, 1 Klokke i Taarnet, 1 mindre Klokke, 1 Ligbaare af Eg.

Hvad man særlig lægger Mærke til, er, at den ældre Sølvkalk og Disk er forsvunden. Den er af »Venner« eller Fjender stjaalet i Krigens Tid. Kirken har derefter maattet nøjes med Tinkar, indtil Kirkeværgen Jesper Jensen i N. Amtrup i 1685 har skænket den nuværende Kalk og Disk af Sølv. Denne Jesper Jensen har været en anset og velstaaende Mand. Han nævnes jævnlig i Tingbogen som siddende »i Dommers Sted«, d. v. s. fungerende som Herredsfoged, naar Knud Pedersen var syg eller fraværende.

Aarsregnskabet omfatter 2 Aar ad Gangen. I 1630—31 har der været følgende Udgifter:

Er Kirken blevet Kirkeværgen ved sidste Regnskab skyldig 134 Dlr. 4 Mk. 1 Sk., Kirkeskat og Provstpenge m. m. 11 Mk. 2 Sk. 2 Alb., Vin og Brød Rug 4 Ørte, 14 Pund Voks til Lys, Messeklæder at to, Træ til en ny Ligbaare, samt Snedikeren til Arbejdsløn; en Glarmester for et Vindue at gøre; 8 Pund Jern til at forbedre 3 Vinduesstange med, 1 Mk; Smedløn, 8 Sk.; en Murmester for samme Vinduesstange at indmure; givet i Salten for en Bjælke, som blev indlagt i Kirken, 1 Mk.; Vognleje af 1 Vogn efter samme Bjælke, 1 Mk.; 1 Tømmermand for Bjælken at indlægge til Kost og Løn, 1 Daler. Givet i Dauberrig for Kalk 11 Mk. 2 Sk., Vognleje til Dauberrig 11 Mk.; for Mursten

at lægge i Kirkegulvet 3 Mk., Vognleje til Vig efter samme Sten 1 Mk.; Fortinget med 1 Murer for Mursten at dønike af Kalk . ., Murmestrenes Kost i 3 Dage, 1 Plidskarl (ɔ: Arbejdsmand). Sand at hente. Givet for Træ til Lejder og Støtter under Skamlerne i Kirken 4 Mk.; Givet for 3 Mk. Jern til Søm 12 Sk.; Smedløn 8 Sk. En Karl, som sloug i Smedien, 4 Sk. En Snediker for Skamlerne at færdige 1½ Mk. 2 Tøltrer Savdeller, som blev lagt i Kirkens Loft, 15 Mk. Vognleje til Struer efter samme Savdeller 16 Mk. Jern til Loftsøm, samt Smeden til Arbejdsløn, 1 Mark; 1 Karl i Smedien 1 Mk. For Snediker selvanden, deres Kost i halvfjerde Dag . . . .

Som man ser, er der Plan i Regnskabet; Udgiftsiden begynder ligesom i vore Dage med forrige Aars Underskud . . . Nu nogle Udpluk af Regnskaberne, hist og her:

1643: Jern og Smedeløn til et Baand paa den nør Vaabenhus. 1640: Mursten og Vogn efter samme til Tanderup. 1642: 200 Mursten i Tanderup; Vognleje efter samme ved Teglovnen.

1647: Givet Peder Olufsen for Vognleje, Kost og Tæring til Viborg for Kirkens Tiende, som resterede, hos Erich Ouitzow at indfordre, eftersom Arvegjeld efter hans var forsvoret. 1648: Bly at omstøbe og oplægge paa Højkirken vesten det sønder Vaabenhus . . . For et Vindue paa den sønder Side af Kirken vesten Vaabenhuset og for Flikkeri paa alle de andre Vinduer, saa mange Steder behøves . . . .

Fra 1658—59 mangler Regnskaberne; Fjenderne har nok sørget for, at der ikke blev noget at lave Regnskab om. I 1660 er den halve Jordskyld bleven eftergivet. Bedre var det ikke i 1644, hvorom der i Bogen staar følgende: »Efterdi Fjenderne fornævnte Aar har haft Landet inde, har Kirken ingen Korntiende, Korn, Jordskyld eller Kvægtiende bekommet.«

1633 er bevilget Hr. Niels Christensen i Gjødstrup til hans Collats og Vandring til Ribe, 8 Daler. Ligeledes er der 1665 bevilget Hr. Jens Nielsen i Gjødstrup til hans Ordinatsrejse, 6 Rdlr.

Kirken repareres der stadig paa; baade Murer, Tømrer og Smed har nok at gøre; men særlig Blytagene synes altid at trænge til Istandsættelse. Der er betalt for Sand at støbe paa. Senere har man fragtet med Blyet. Et Sted anføres Udgift for »Bly at age til Kirken og til Amtrup, saa og at age til Kirken igen, da det var omstøbt«. Et

andet Sted er det ført til Ørskov og tilbage igen. Her omtales ogsaa »den store Stormvind«, som om Vinteren havde opslaget Blyet paa forskellige Steder.

1637: For 4 Læs Sand at hente ved Gjødstrup Sø til Murmesterens Behov, 1 Mk.

1635 har Kirkeværgerne Jep Ulf i Haunstrup og Peder Olufsen i Ørskou Kirkens Tiende i Fæste. 1660 (?): Jep Ulf er fra Kirkeværgemaalet forløvet (ɔ: afskediget), og Jørgen Olufsen skal fra ham i Mindelighed eller ved Retten indfordre, hvad han Kirken skyldig er. Kirkeværge sammen med sidstnævnte bliver nu ærlig Mand, Jens Jensen i Haunstrup. Den første Kirkeværge, der nævnes, er ellers Mogens Hjort i Amtrup, 1630. I 1660 finder Sysselprovstiet Grund til følgende Anmærkning: »Eftersom Peder Oluffsen i Ørskou har været Kirkeværge og imidlertid aarlig i hans Rugtiende er godtgjort en Ørte Rug for Kirkegaardsdiget at holde ved Magt, og den dog befindes ganske brøstfældig at være, bør han dens Betaling at afkvittes eller Diget paa sine og Arvingers egen Bekostning at opbygge, som det sig bør . . .« 1665 gaar Kirkeværgerne, Jep Ulf i Haunstrup og Bertel Pedersen i Ørskov, ind paa at holde Diget ved Magt i deres Livstid uden Bekostning for Kirken.

1683: Brandhjælp til Hr. Jens i Lemvig. 1685: Udgift til Trondhjems Kirke efter Kongens »Benaadning«. 1688: Bispinde, Salig Dr. Peder Kragelunds, 2 Daler. Særlig nedertrægtig har man vel fundet følgende Udgift: 1692: 10 Daler til Kristianshavns Kirke, allernaadigst anordnet; do. 2 Mk. 4 Sk. i Eksekverpenge til en Rytter, som samme Penge affordrede. Den Rytter har neppe været velset, da han viste sig her i Sognet!

Og der kunde ogsaa have været god Brug for Pengene herhjemme; Kirkens Tilstand synes at have været yderst ringe i de Aar. 1686 klages over Kirkens Brøstfældighed, og det varer mange Aar, inden det bliver bedre. 1686 tækkes med Bly især paa søndre Side, ligeledes paa nørre Side og en Del af Taarnet. Vindskeden paa *Sakristien* er fæstet. Blyet er hentet i Tarm (der bruges 2 Skippund, foruden det gamle, der omstøbes). Desuden repareres »Klevren« i Klokken og meget andet. 1687 blev forbrugt til den syder Side af Kirken og til syder Vaabenhus . . . 1682: givet en Snedicker at færdige paa Kronen over Prædikestolen . . . ; 1692 indsættes bl. a. 3 Kobbel Sparrer over Porten og 1 Pæl i vester Stætte under Korset. 1693 er Jesper Jensen fremdeles Kirkeværge.

I 1693 afstod Kongen Snejbjerg og Tjørring Kirker til Cassius som Vederlag for resterende Løn og Gage. Derfor ophører Kirkeregnskaberne dette Aar, og vi maa nu forfølge Kirkens Historie videre i Kirkesynsforretningerne, som findes i Bispearkivet, samt senere i Synsprotokollerne. Samtidig faar vi som Tilgift af og til et lille »Syn« over Præstegaarden, Præstegaardshaven og Skolen.

I Aaret 1700 synedes Snejbjerg Kirke af 4 dertil opnævnte Dannemænd, nemlig Niels Andersen, Kjærsgaard, Michel Pedersen i Næstholt, Poul Nielsen i Amtrup og Chr. Christensen i Gersomgaard. De giver følgende Beskrivelse:

Snejbjerg Kirke med Taarn; ejes af Cassius' Arvinger. Ingen Kirkeværger. Hendes Tilstand saaledes forefunden:

Muren omkring Kirken fra øster Ende til Taarnet af Grunden sat af hugne Kampesten. Paa den søndre Side af Koret noget udskreden, som med Murankere i Siden vil hjælpes, og paa Hjørnet ved samme Side findes Muren revnet. Endnu paa sønder Side imod vester Ende af Kirken synes ogsaa Muren at ville skride, som og med Ankere vil hjælpes. Paa den nørre Side paa Hjørnet af Koret er ogsaa Muren revnet, som og behøver Ankere.

Sakristiet ved den nørre Side, grundmuret Nord til med huggen Kampesten til midt paa, og oven til af Mursten, alt ved Magt.

Paa den nørre Side . . vesten for Sakristiet begynder nogle faa hugne Sten at skride, som og med Ankere vil hjælpes, ellers Muren ved Magt. Taarnet opsat af hugne Kampesten til midt paa og ovenfor med Mursten, med Bly takt, som er ved Magt. Kor og Sakristi overalt takt med Bly, Tømmeret under Blyet paa Koret og Kirken er ved Magt og paa Kirken ligesaa . . .

Der mangler nogle faa Ruder. Loftet over Kirken er brøstfældig og vil med ny Deler (Fjæl) forbedres. Bjælkerne ved Magt. Prædikestolen gammel, forgyldt og med en forgyldt Crone over; ved Magt. Skriftestolen og Degnestolen ved Magt. Altertavlen, smukt orneret og ved Magt, dog gammel.

. . . Et Par Messinglysestager, en Messeskjorte, Kalk og Disk af Sølv, indeni forgyldet. Fonten af huggen Sten med et Messing Vandfad. En gammel beslagen Kiste til Messeklædernes Forvaring. En liden Klokke med behørig Streng . . . Kirkedørene og Laasene ved Magt. Altergulv og Kirkegulv ved Magt, saa nær som neden Kirkedøren. Stolene temmelig ved Magt.

2 Vaabenhuse, det ene sønden, det andet norden Kirken, begge af Sten opmuret, det norderste vel ved Magt og med Bly takt, som og er ved Magt. Det sønderste (har) været for nogle Aar siden takt med Bly paa den øster Side; men som det ikke brugtes, og den vester Side (har været) takt med Fjæl, saa længe nogen kan mindes, blev dette Bly aftaget, og Kirken dermed forbedret. Sammes øster Side, som nu findes aaben, skal straks med Fjæl ligesom den vester Side belægges.

For Kirkegaarden findes 3 Stætter, af Mursten opmuret, den sønderste Stætte takt med Bly, de andre med Fjæl, Kirkeporten, som hænger i Portmuren, er brøstfældig . .

Synsforretningen er underskrevet af Præsten, Mogens Heide, og de 4 Dannemænd. Der er med sine smaa Beskrivelser den ypperste Optegnelse, som findes om Kirken.

. . . 1764 bevidner 4 Dannemænd, deriblandt Michel Svenningsen i Næstholt og Chr. Klitzgaard, at Kirken er saa vel vedligeholdt, at der ikke med Billighed kan udsættes paa den. 1791 indberetter Provst Oluf Pedersen i Gjellerup, at Kirkens Udvægge er upaaklagelige, men Bænkene, Knæfaldet, Vinduerne og Loftet er brøstfældige, og Klokken er maadelig og kan ej høres ret langt. (Man har kludret paa den med Jernbelægning.)

Hermed gaar vi over i Synsprotokollerne:

1803 omtales kun eet Vaabenhus. Tømmeret i Begravelset er godt. Klokken forekom os ikke god i dens Lyd. 7 Fag af Vinduerne er ret gode. 3 Fag fandtes tilmurede. Deres Aabning vilde gavne Lysningen i Kirken. De var allerede tilmurede ved Oberstens Modtagelse af Kirken. 1805: Der mangler Sten i Kirkens østre Ende i begge Sider, foraarsaget ved Lynild forrige Aar. 1808: Kirkemuren i god Stand, undtagen østre Ende, som er revnet og har Udhæng. 1810 synes Kirken af Degnen Lund i Gjellerup paa Provst Høsts Vegne. 1811: Vinduet i Begravelset er næsten helt borte. 1812: Kirkeværgen, Hr. Buch til Tanderup, erklærede, at der allerede er bestilt Mursten til Kirkens Reparation. I Kapellet fandtes et Vindue rent borte. 1813 holdtes Syn over Kirken og Sakristiet. L. Buch vil ikke længere være Kirkeværge; Sognefogeden Jens Pedersen vælges i hans Sted. Da der er meget at reparere ved Kirkerne, vil man have Familien Linde til at afhjælpe Manglerne ved Begravelset, med mindre det maatte behage Familien at nedsætte de værende Kister enten i Kirken eller paa Kirkegaarden og derefter tillade at nedtage Begravelset og anvende Ma-

terialet til en ny Skoles Opbyggelse i Snejbjerg Sogn. 1814—15: Sakristiet bliver stadig ringere. Paa Loftet er en lille Aabning over Tanderup Stol. 1817: Kirkegaardsdiget har mange Skaar og bør repareres. 1818: Begravelset er ikke istandsat af de Lindes Arvinger. Foruden tidligere Mangler fattes alle Hanebjælkerne, ogsaa Skamlerne under Kisterne er forraadnede. (Derefter omtales Ligkapellet ikke mere, og er sikkert ved den Tid nedtaget.)

1826: Gulvet uden for Skriftestolsdøren bør repareres. 1827 er Laust Christensen, Gjessinggaard, og Jens Jensen, Spandbjerg, Kirkeværger. 1841: Et Stykke af Diget skal repareres fra vestre Stette til Fattighuset. 1846; Ligporten bør fornyes. 1848: Der skal foretages Hovedreparationer; hele Overdelen af Højkirken ombygges, ny Bjælker og Loft. 1849: Opsættelse paa Grund af fjendtlig Okkupation. 1850: Ombygningen af Kirkens Overdel er fuldført i alle Maader godt og forsvarligt. 1854: Taarnhvælvingen, der bruges til Materialers Opbevaring, aflukkes ved en Mur fra Kirken, hvorved de gamle Stole i Taarnets Indgang bortfalder. Murene ved Kirkens Sydside er ikke omsatte. Stolene bag Kirkedøren er ikke reparerede. Ligporten skal fornyes, og ved samme opføres en hvælvet Indgang i Lighed med dem ved Indgangslaagerne. De hugne Sten paa Sydsiden af Koret omsættes . . .

1862 har Lærer Mortensen givet en meget detailleret Beskrivelse af Kirken; heraf anføres:

Taarnets Højde fra Grunden til Taget 20 Alen; Tagets lodrette Højde 7 Alen. Taarnhvælvingen benyttes ved Klokkeringningen og til Materialers Opbevaring.

Højkirken, 36 Alen lang udvendig, 15 Alen bred, 8 Alen høj, Murtykkelse $1^3/_4$ Alen. Bestaar af en ud- og indvendig Forskalning, der for det meste er opført af hugne Sten. Tagets lodrette Højde 7 Alen. 17 Fag Bræddeloft, Gulv af Mursten. Blyet omlagt ca. 1852 (skal være 1850). I søndre Mur 4 buede Vinduer af 3 Alens Højde og $1^3/_4$ Alens Bredde, Jernindfatning og Trækrude i hver. I den nordre Mur 4 buede Vinduer, $1^1/_4$ Alen høje, $^1/_2$ Alen brede med Blyindfatning. (Om de nuværende Jernvinduer i Sydsiden fortæller Jens Krensen (Hundkjær), at Arkitekten ikke syntes om disse spidsbuede Vinduer og vilde haft dem ombyttet, men Kirkeværgerne syntes, de var gode nok, og vilde ikke gaa med til det; de er leverede af S. Frich, Aarhus.)

Korets Længde 13, Bredde $10^1/_2$, Højde $7^3/_4$ Alen; en næsten flad Østerende. Lodret Taghøjde $5^1/_4$ Alen. I Syd-

muren et buet Vindue, 3 Alen højt, $1^3/_4$ Alen bredt, Jernindfatning, Trækrude. I nordre Mur et mindre Vindue, $1^1/_4 \times ^1/_2$, Træindfatning.

Vaabenhuset, $8^1/_4$ Al. høj, 8 bred, Murhøjde $4^1/_2$. Lodret Taghøjde 6. Murstensgulv; 6 Fag Bræddeloft med Opgangsluge. Vindue i Vestmuren med Jernindfatning. Indgangsdør af Fyrreplanker. (Thomas Helstrup fortæller, at der i Vaabenhuset var et muret Trug, hvori man slog Kalken tør. Det var ikke blot til Kirken, men ogsaa, naar Folk skulde bygge, dog brugtes Kalken kun til Fugning. Den skulde slaas saa længe, til den ikke kunde smitte Vandet. Det var strengt Arbejde, og 1 Skp. Kalk daglig var en Karls Arbejde. De støbte ogsaa Bly inde i Vaabenhuset, men Thomas ved ikke, hvorledes det gik til.)

Kirkegaarden, 160 Alen lang, 120 Alen bred med Stendige, Ligport for Sønden og Indgangslaage mellem 3 murede Piller, forbundne med derover hvælvede Buer.

Over Syddøren sidder en Sten, dannet som en Halvcirkel med et ophøjet Kors i Midten.

Inventariefortegnelsen er udateret; den maa være lidt yngre. Efter at Altertavlen er udflyttet fra Muren, staar den frit, og foran samme er anbragt et halvrundt Knæfald med poleret og malet Trærækværk. (I 1862 nævnes Jerngitteret foran Altret.) Altertavlen bestaar af flere Opsatser. Forneden findes mellem 4 Søjler 3 Malerier, der forestiller Jesu Daab, Korsfæstelse og Opstandelse med Underskrift: »Salige er de, som hungre og tørste efter Retfærdighed; thi de skulle mættes«. Over disse Malerier er 3 Statuer, der forestiller Jesus, Peter og Johannes med Underskrift; »Kommer hid, osv.«. Mellem disse Statuer er 2 Malerier, Kristus og Moses, med Underskrift: »Loven ved Moses, Salighed ved Kristus!«. Endnu overfor en Statue, en Engel blæsende i en Basune, og allerøverst et Maleri, der forestiller en bedende. (Et af de nederste Malerier maa være ommalet.)

Paa Epitafiet nævnes som Underskrift: »Hvor forfærdelig er denne Sted; her er ej andet end Guds Hus; her er Himlens Port!«.

2 lukkede (Tanderup) og 22 aabne Stole; Fattigblok ved Indgangen; desuden omtales Døbefont, Messeklæder, Kalk og Disk osv.

1863 er paatænkt at flytte Prædikestolen op mod Koret; den har altsaa siddet længere nede. 1864: Altertavlen skal rykkes op fra Korets Bagmur. 1875: Kalken omstøbes og forgyldes indeni. 1882: Syddøren skal aabnes. 1883: Over-

gangen over Kirkegaarden skal spærres, saa Kirkegaardsfreden kan overholdes. 1884: Kirkegaarden drænes; (det fortælles, at Ligkisterne kom til Syne, og at man kunde se det uhyggelige Syn af Lig, liggende i deres Jordeklæder). 1885: Jernportene til Kirkeportene males. 1889: Den søndre Indgangsport nedtages, og 3 Piller indmures. 1896: Kirkegaarden planeres, og »Pesthøjen« sløjfes. 1897 omtales Varmeapparatet. 1898: Særligt Syn, Nordmuren er ved at falde ned. I Halvfemserne maa Kirken ogsaa have faaet Orgel, men Optegnelsen herom er udateret. Orglet er til Dels skænket af Grosserer Haunstrup, København (gl. Jens Jensens Broder), Resten ved Indsamling blandt Beboerne. 1900 ombygges Taarnet, som fra Granitkvadrene forneden bestaar af ny, røde Munkesten. Fundamenterne findes betryggende. Der lægges Fortov omkring Kirken. 1905: Præsterækketavlerne efterses; den ældste vadskes og lakeres op, den anden ommales; en tredie anskaffes.

1916 foretages vigtige Forandringer ved Kirken; Udgifterne hertil udgjorde ca. 3000 Kr. Foruden forskellige Reparationer opnaaedes: 1) et passende Fadderværelse i det gamle Vaabenhus. Dette er udstyret med et Bord, dannet af 2 Sten, af hvilke den ene laa i Vaabenhusets Gulv, den anden som Trappesten i Præstegaarden. I Østvæggen indsattes en Mindeplade over en Præsteenke (Tanderup 1840: »Madame Friis, lever af Pension«. Hun var Propr. Øllgaards Moster) . . . . 2) en stilfuld, rummelig Indgangsdør lige for Hovedporten til Kirkegaarden . . . . 3) en dobbeltfløjet Indgangsdør til Kirken under en Granitbue. »Naar Døren aabnes, har man hele Kirken for sig« . . . . 4) samtidig flyttedes Orgelet til det nordvestre Hjørne. Forhen optog det hele den vestre Galvvæg i Højkirken, hvor det virkede noget trykkende paa denne Del af Kirken. Syddøren atter tilmuret.

Senere er Loft og Stole bleven egetræsmalede, og der er indlagt elektrisk Lys.

Indtil 1693 tilhørte Kirken Kongen; derpaa Cassius og hans Arvinger, formodentlig til 1705. Derefter Niels de Linde og Rudolf de Linde; derefter Kaptain (senere Oberst) Chr. de Linde til Møltrup, som i 1799 har kaldet baade Degnen, Thomas Gjesten, og Pastor Fabricius. 1807 solgte han Kirken og Kaldsretten til Cancelliraad Møller til Højris, som 1808 solgte Kirken til Hartkornsejerne. 1908 overtoges Kirken af Menighedsraadet.

. . . Som man ser, har Kirken i de rundne Tider gen-

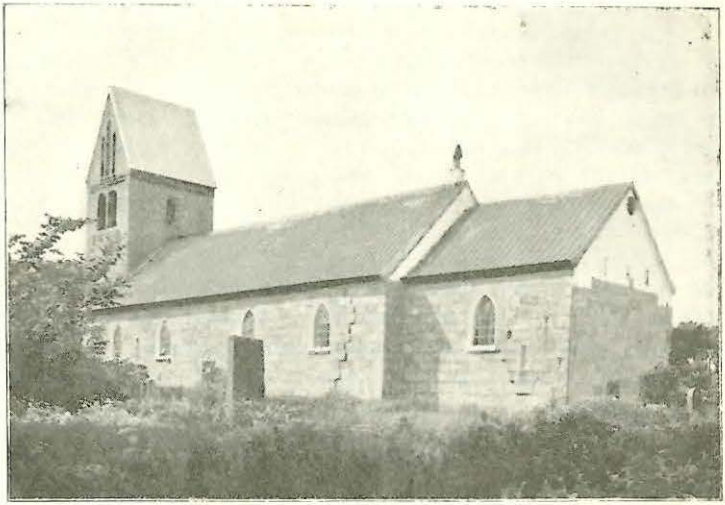

Snejbjerg Kirke. H. P. H. fot. 1925

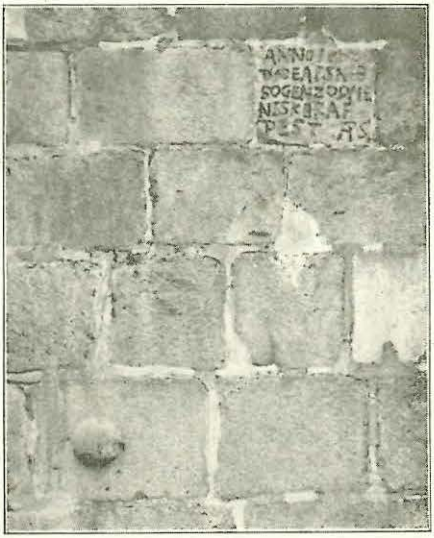

Peststenen og Bulen. H. P. H. fot. 1925.

nemgaaet betydelige Forandringer. Hvis de gamle Slægter kunde se den, vilde de ikke kunne kende den, hverken indvendig eller udvendig. Saaledes som den for 2—300 Aar siden laa der med sit Sakristi og sine 2 Vaabenhuse, har den gjort et ganske andet Indtryk og ikke taget sig nær saa langstrakt ud. Udenom laa det grønne Kirkegaardsdige med mange Skaar, men ikke et eneste Gravmæle. Nej visselig vilde de ikke kunnet kende den!

. . . Foruden Peststenen har Kirken ogsaa haft en »Pesthøj«, som laa i Kirkegaardens nordøstre Hjørne. Det var kun en lille Forhøjning, bevokset med Lyng og med en Slund (ɔ: Fordybning) ved Siden af. Her melder Sagnet, at Pestligene skal være begravede. Der fortælles, at Sognets Befolkning uddøde saa nær som 3 (eller 6 eller 9; Tallene angives noget forskelligt), og da man ikke kunde faa de døde i Jorden, maatte Folkene fra Vildbjerg møde som Hjælpere, i hvilken Anledning de ikke skal have lagt nogen besynderlig god Vilje for Dagen. Om de nu dækkede Ligene med Højen for at faa dem saa godt gemt som muligt, eller om de blev begravede ved Siden af, og at Slunden fremkom ved, at man fik for lidt Jord paa, ja det er noget, som der har været forskellige Meninger om. Men indtil den nyeste Tid synes Folk at have næret en vis Sky for dette Hjørne af Kirkegaarden; her ønskede man ikke sine døde begravet. Endnu for en Menneskealder siden laa denne Del af Kirkegaarden hen som et forsømt Hjørne. Her standsede Folk ikke. Stedet laa og rugede over sine mørke Minder.

Og selv om man nu *ogsaa andre Steder* har haft mindre Lyst til at bruge *Kirkegaardens Nordside* som Begravelsesplads, saa er det — maaske netop af den Grund — ikke usandsynligt, at man virkelig har begravet Pestligene her — i det saakaldte Pesthjørne. Man holdt ikke saa meget af at grave her, da man frygtede, at Pesten derved kunde komme op igen.

Da man i 1896 planerede Kirkegaarden, skal man ikke have fundet noget i »Pesthøjen«, men i Slunden — fortæller min Hjemmelsmand — fandt Arbejdsmanden lagvis Jord og Kalk. Desværre er det ikke lykkedes mig at faa Meddelelsen bekræftet; Knud Jensen, der boede lige ved Kirkegaarden dengang, har f. Eks. ikke hørt noget om det.

Men naar det paastaas, at omtrent hele Befolkningen uddøde, kan man mere dristigt fastslaa, at her er en af Pestsagnenes sædvanlige Overdrivelser. Det ses, at Sognets

Liv i den følgende Tid har fungeret ganske normalt. I 1610 har der saaledes været 26 skatteydende Personer (og det vil jo nærmest sige Husstande) i den Del af Sognet, som stod under Lundenæs. Men selv om vi saaledes trækker Overdrivelserne fra, har den saakaldte »Bolddød« sikkert alligevel været den største Katastrofe, der nogensinde har ramt Snejbjerg Sogn. Den har for Resten ogsaa anrettet betydeligt Mandefald andre Steder i Omegnen.

1920 indviedes de nye Kirker i Studsgaard og Haunstrup. Sognet er derved i kirkelig Henseende bleven delt i tre, og Studsgaard og Haunstrup Sogne udgør et Pastorat for sig selv. Det er jo en stor Forandring. Maaske der engang i gammel Tid er sket en lignende Omlægning af Sogneforholdene. Der er en hel Kreds af Sagn, der synes at bevæge sig om en mulig anden Sognedeling og andre Kirkeforhold engang i Middelalderen. Men det er med Sagnene som med Aftenrøden: de betegner noget, som er sunket ned, og som vel ikke mere lader sig drage op over Synsranden. Da disse omtalte Sagn synes at have en vis Tilbøjelighed til at kredse om Helligkilden i Snærlunddal, maa vi helst gemme dem, til vi naar derned.

Præsterne.

Hvis der, som Sagnet melder, har boet Præster andensteds i Sognet end i Gødstrup, maa det vistnok have været langt tilbage i den katolske Tid. I 1480 boede — som vi har set — Hr. *Jeppe* i Gødstrup; han nævnes tillige i et Tingsvidne 1485 og kaldes her Jeib Nielsen. Naar Hr. Jeppe derimod anføres som nævnt i et Tingsvidne endnu 1540, beror det dog vist paa en Misforstaaelse. Saa længe kan han næppe have været Præst. Desuden omtales Hr. *Mads Nielsen* i et Skifte som Præst i Snejbjerg 1512.

Siden Reformationen har der været følgende Præster:

1. *Niels Christensen.* Han omtales i Indberetningen i Herredsbogen 1690, og det hedder om ham, at han var Præst før og efter Reformationen og døde 1551.

2. *Niels Jensen* (1551—1602), Præst og Provst. Han har modtaget 3 Kongebreve, som findes i Danske Kirkelove II. 1478 tilstaas der ham (formedelst Kaldets Ringhed) 4 Ørter Korn af Kongetienden for Gødstrup Sogn. — 1585 faar han Brev om, at der i Anledning af nogle Skelsten, som er borttaget i Simmelkær Enge, skal lyses Band af Stedets Sognepræst. — 1594 skal den omtalte Del

af Kongetienden igen »annammes« af Kongen. I 1690 kender Provst Dybeck ikke noget til denne Tilbagekaldelse og frygter for, at han er bleven snydt, hvilken Frygt altsaa er ugrundet (ligesom hans Frygt for at være bleven snydt af Næstholtmanden). — Naar Niels Jensen i de omtalte Breve kaldes Præst til »Snejbjerg og Gjødstrup Sogne«, beror det vel paa en Misforstaaelse af Skriveren, foranlediget ved, at Præsten bor i Gjødstrup. Den anden Mulighed: at der tidligere kan have været en anden Sognedeling, bør dog nævnes. og den Omstændighed, at Sagnene synes at pege i den Retning, bør ligeledes paaagtes. Niels Jensen døde i Pestaaret.

3. *Kristen Nielsen* (1602—24), Præst og Provst, Søn af Formanden. — Evald Tang har et Sagn om, at han skal have været en Ven af den onde Herremand paa Hernings-holm. Det er næppe rigtigt; i hvert Fald er han blandt Vidnerne i m o d ham. Det ses ogsaa af Sagen mod Herremanden, at han med stor Iver har taget sig af de pestsyge, ikke blot i Snejbjerg, men ogsaa i Rind, hvor han har betjent mange med Alterens Sakramente, hvilket tjener i høj Grad til hans Ros og vidner baade om Mod og Pligtfølelse. Kristen Nielsen havde 6—7 Sønner, som blev Præster, deriblandt Eftermanden.

4. *Niels Christensen Gjødstrup* (1624—58), hvis to smaa Indberetninger er anført foran, er den sidste her i Sognet af denne kraftige Præsteslægt, som har virket her i over 100 Aar. Havde bl. a. en Datter, som var Præstekone i Skarrild. Slægten har endnu talrige Efterkommere andensteds, bl. a. af Navnet *Hee*.

5. *Jens Nielsen Dybeck* (1658—97), Præst og Provst. Man faar et ret godt Indtryk af Manden ved at læse den fyldige Beretning 1690; derud over findes næppe noget personligt om ham. Han var Søn af Præsten Niels Kjeldsen i Dybe, deraf Navnet. Blev Provst i 1681, han er den sidste Provst, som har boet i Gjødstrup.

6. *Mogens Heide Svendsen* (1697—1735) har ført den udmærkede Kirkesynsforretning fra 1700 i Pennen og har desuden vist sin historiske Sans ved at lade Præsterækken ophænge 1701. Hvis hans nærmest Efterfølgere havde passet noget bedre paa Præstegaardens Arkivalier, havde der sikkert været mange andre morsomme Ting fra ham. Han omtales flere Steder som en from og ærværdig Mand. Hans Hustru hed Maren Christensdatter Juul, og Pastor Gjesten fortæller, at hun tjente paa Tanderup hos Cassius.

Maaske Heide har faaet en bitte Hentydning til, at han gjorde vel i at gifte sig med Herregaardens Fruerpige; men Ægteskabet har sikkert været lykkeligt. Han har villet have hendes Navn med paa Præstetavlen, og paa sine gamle Dage tænkte han paa at købe Snejbjerg Degnebol som Enkebolig til hende. Men hun døde før ham. De havde 5 Børn. En Søn blev Præst i Vejrum, en anden Købmand i Viborg, den tredie, *Christian Frederik Heide*, blev Kapellan hos Faderen og var bestemt til hans Efterfølger. C. F. Heide fik 1732 et Benaadningsbrev fra Kongen for en Forseelse, han havde begaaet. Aaret efter døde han. Saaledes formørkedes den gamle Præsts sidste Dage af forskellige Sorger.

Da nu Broderen var død, tilfaldt det den hjemmeværende Datter, Kirstine, at blive forsørget med Kaldet, og ikke længe efter indfandt der sig da ogsaa en ung, theologisk Kandidat i Gjødstrup Præstegaard. Han hed Peder Jørgensen Stavning og var udrustet med et Kaldsbrev fra Niels de Linde. Næste Søndag prædikede han i Snejbjerg og Tjørring Kirker, og blev han da vel modtaget af Menighederne. Ogsaa den gamle Heide og — hvad der vel egentlig var Hovedsagen — Kirstine syntes godt om ham, og snart efter holdtes Forlovelsesgilde i Præstegaarden. Peder Stavning skriver selv, at han med Vilje og Vidskab, utvungen i fælles Venners Overværelse, havde indgaaet Ægteskabet med Mogens Heides elskelige Datter, Kirstine. Dermed mener den poetiske unge Mand dog ikke, at han var bleven viet til hende, men at han var gaaet ind paa at tage hende. Egentlig lyder dette jo ikke saa godt, og det varer da heller ikke længe, inden den vankelmodige Stavning fortryder og — slaar op (eller hvad de nu har kaldt det dengang)! . . . . .

Men dette var en slem Skandale. Den rygtedes efterhaanden til Herremand, Provst, Biskop og helt op i Kancelliet. Den følgende Tid blev ikke skøn for den unge Kandidat. Hvor han end vendte sig, blev han revset og formanet, overfuset og udskældt. (Det kender vi jo nok.) Han begyndte derfor atter at blive vankelmodig, og efter en Tids Forløb sender han et Brev til sin »ærværdige Fader«, Mogens Heide, hvori han indstændig beder om Henstand til Paaske »til Bøn og Guds Paakaldelse samt mere Betænkning i Sagen for at se, om mit Hjerte ikke kan falde til velbemeldte Mademoiselle Heide, ligeledes om hendes Hjerte efter foregaaende Conjunkturer kunde

paany bøjes til mig« . . . . Hvis han kan opnaa Lov til at blive ordineret, vil han give 400 Rigsdaler, straks eller ved sikker Kaution, til hende og hendes Arvinger, om ikke Ægteskabet skulde komme i Stand.

Denne Ordning gaar Heide og hans Foresatte dog ikke med til, og da hverken Overvejelse eller andet har har kunnet hjælpe, ender det med, at Stavning definitivt giver Afkald baade paa Kirstine og Kaldet.

Derefter sender Biskoppen gamle Heide følgende Trøstebrev, hvori den erfarne Mands noget modstridende Følelser diskret genspejler sig:

Eders Ærværdigheds Fortrædeligheder og Viderværdigheder har jeg af eders Skrivelse set og gaar samme mig meget til Hjerte, men siden den gode Monsieur Peder Stavning ved at frasige sig det lovlige Kald, han een Gang har erholdet, har forkastet den Naade, ham af Hans Majestæt og Patronen var vederfaret, saa kan jeg mig hermed ej videre melere. Aleneste saafremt Herskabet endnu skulde have gode Tanker til at se eders Ærværdigheds Hus konserveret (d. v. s. Kirstine gift), skal mit Raad være, at Personen, som nu bliver kaldet, bliver mig tilligemed Patronens Vokation (Kaldelse) bekendtgjort, at det ej skal gaa til med ham i Kancelliet som med Stavning. Han maa lade sig høre for mig, før han voceres . . .«

Pastor Hornemann i Velling, som af en eller anden Grund har erklæret sig i Sagen, søger paa det bedste at undskylde »den stakkels Monsieur Stavning«: Han har ingenlunde handlet af Malice eller Stolthed og maa meget beklages af enhver . . . .

Det ender da ogsaa godt. Den gamle skikkelige Heide skilles fra Stavning »med Vilje og Venskab«; han og Kirstine faar da ogsaa snart efter en ny »Successor«, og den vankelmodige Stavning tages efter nogle Aars Karantæne atter til Naade, bliver efterhaanden Præst, Provst og Poet, samt 2 Gange gift, begge Gange med Enker.

— — Den anden Datter, som var opkaldt efter Fruen paa Tanderup, var bleven gift med Morten Hemmer, Forpagter paa Landting. Over dem findes der i Ejsing Kirke es stort Epitafium med en meget lang Indskrift, hvori det hedder om Hustruen:

»Den i Live velædle og livsalige, nu i Døden himmelsalige Matrone, Madame Magdalene Sibylle Hejde, hvis dydelige og jordiske Del, som herunder bevares, fik Liv i Verden Aar 1702, den 3. August udi Gjødstrup Præstegaard.

Hun levede først i sine Forældres Hus som elskværdig Datter, højt elsket af sin Fader, den Guds Mand, forhen velærværdig Hr. Mogens Hejde, Sognepræst for Snejbjerg og Tørring Menigheder, og sin dydige Moder, velædle Madame Maren Christensdatter Juul. Hun levede siden i sit eget Hus som en prisværdig Hustru, da hun Aar 1728, den 3. Dcbr., kom ved Guds Raad i Ægteskab med velædle og højfornemme Seignr. Morten Nielsøn Hemmer. Med ham levede hun til sin Dødsdag saa enig og kjærlig, som om det havde været een Dag, vel uden Livs Frugt, i 33 Aar; men dog med des større Aandens veldædige Frugter som en omhyggelig Husmoder at antage 8 andre Børn til saa omhyggelig en Ophold og Fremtarv, som de havde været hendes egne, da hun endnu lever i deres Hjerter og æres i hendes Støv, til de selv bliver Støv. Hun levede saa længe Hjertet levede i hendes Bryst, med et hengivent Hjerte til Gud og hans Ord, et trofast Hjerte til hendes Ægtefælle, et omhyggeligt Hjerte for sine antagne Børn, et gavmildt Hjerte til de trængende, et godt Hjerte til alle. Hun lod af at leve i Verden 1762, den 9. April . . .«

7. *Otto Larsen* (1735—49) er bekendt for sin Deltagelse i den meget omtalte Lærebogsstrid (se Hardsyssel Aarbog 5). Han stillede sig her paa Autoriteternes Side som Tilhænger af den rædsomme »Forklaring«, som Regeringen havde forelsket sig i. Otto Larsen var til Stede ved Manasse Tøxens Jordefærd. Efter Begravelsen forefaldt en skarp Disput mellem N. Tøxen og de tilstedeværende Præster, der alle holdt paa »Forklaringen«. Om Otto Larsen fortæller Pastor Gjedsten, at han var en Søn af Provst L. Larsen (i Ikast), og at han fik sin første Gift af Kaldet, nemlig Formandens Datter (Kirstine); hans 2. Hustru var Sidse Cathrine Friis, Datter af Provst Friis i Spentrup. Hans og Kirstines Søn var Hr. Mogens Lassen, Provst i Rind. Med sin sidste Hustru havde han 6 Børn, hvoraf kun 2 overlevede Faderen.

8. *Johan Joachim H. Koch* (1749—54) var tysk af Oprindelse, født i Burgenhoff. Han blev gift med Formandens Enke; 2 Børn. En Datter gift med Mogens Lassen i Rind.

9. *Oluf Pedersen* (1854—58), Søn af Provst Pedersen i Ørum (Sønder Lyng Herred), var gift med en Datter af Pastor Jakob Schou i Gjellerup. Paa mødrene Side hørte hun til de Linders adelige Familie. Disse, som ejede adskillige Kirker, benyttede naturligvis deres Kaldsret til at

faa Familiens Sønner og Døtre forsørgede. En Forfatter betegner morsomt dette for Kirkeejere betegnende Forhold ved at sige, at »den, der har Korset, signer først sig selv«. Oluf Petersen blev forflyttet til Gellerup, hvor han blev Provst 1766. Døde 1800, 74 Aar. Paa hans Grav paa Gellerup Kirkegaard skal — fortæller Lærer Frie — have været en Jernplade, som nu er forsvunden. O. Pedersen er den første Præst i Snejbjerg, som er forflyttet.

10. *Jacob Scharreschou Gjesten* (1758—69). Efter Visitatsbemærkningen at dømme synes han at have været dygtig; men det bedste Indtryk af hans Personlighed faar man af den livlige og interessante Indberetning, som han har skrevet i 1766. Om sig selv fortæller han, at han er en Søn af Provsten, Hans Gjesten, i Sevel. Han var først Præst i Sunds og blev dertil ordineret af H. A. Brorson, senere kaldet hertil af Rudolf de Linde og indsat af Provst Vitus Bering i Rind. Hans Hustru, Christiane Margrete Schou, var en Søster til Formandens Hustru. »Herren har velsignet mit Ægteskab« — skriver han — »med 2 Børn, en Datter, som sov hen, og en Søn, 3 Aar gl., som endnu lever«. Senere fik de endnu en Datter. Pastor Gjesten døde 1769, knap 36 Aar gl. Han er den sidste Præst, som er død i Kaldet og begravet paa Snejbjerg Kirkegaard.

11. *N. Fr.* de *Leth* (1769—99) blev gift med Formandens Enke. Ægteskabet var barnløst, men det ses, at han med Omhu har taget sig af sine Stifbørn. Betegnes sikkert med Rette som »en stille, from og retsindig Mand«. Naar Biskop Middelbo skriver om ham, at han prædikede om Ungdoms Tid som den bedste til Dyd og Guds Kundskab, betyder denne rationalistiske Vending intet; han har — ligesom sikkert sine 3 nærmeste Forgængere — været overvejende præget af Pietismen; dette kan skønnes af hans Udtryksmaade. Ved sin foran anførte Indberetning, sin Udfærdigelse af den ældste Folketællingsliste og sine ikke saa faa Smaabemærkninger i Embedsbogen har han givet gode Bidrag til Sognets Historie. I Embedsbogen staar om ham, at han resignerede 1799 og paa det sidste blev noget sindssvag. I sin Afskedsbegæring skriver han selv, at han er blevet »slet paa Sindet« og ikke mere kan være nogen til Trøst. Provsten gør med Rette opmærksom paa, at hans udmærkede Indberetninger ikke tyder paa Sindsforvirring. Det gør heller ikke hans Afskedsansøgning. Men der kan være noget konfust ved hans Skrivemaade. Hvis han har ment, at han er bleven tungsindig, stemmer

dette godt med det Billede, man faar af ham som en Mand med et noget mørkt og tungt Sind. I hvert Fald fik han Ansøgningen bevilget. Et halvt Aars Tid efter døde hans Hustru. Ved Skiftet efter hende var til Stede: Vurderingsmændene Lars Thuesen (Bassumg.) og Chr. Skiern, samt Enkemanden og Børnene, nemlig Hr. Jacob Gjesten, Forpagter paa Holsegaard i Fyn, og Jomfru Elisabet Gjesten, konditionerende paa Enderupsholm. Her gives et Udpluk af enkelte Ting af Efterladenskaberne, hvoraf det meste endnu fandtes i Præstegaarden (hun er død i Snejbjerg By):

1 8 Dages Stueur med Futteral, 8 Rdlr., en meget stor Bilæggerkakkelovn, 20 Rdlr., 1 Skabilkenhovede, 4 Sk., Gardiner i Gæstekammeret 1 Mk., 1 Bitræ 1 Rdl., 1 Porcelæns Terrin, beskadiget, 1 Mk., 1 Pose med Humle, omtrent 2 Pd., 3 Mk., 1 Parykblok 2 Sk., 1 Klynspand 6 Sk., 1 Fuglebur 8 Sk., 1 Flaskefoder 8 Sk., 1 Osteklokke 4 Sk., 1 Damvaad 1 Mk., 1 Fading til en Chaise; Sølv: 1 Potageske, 7 Rd., 4 Spiseskeer 8 Rd., 4 Teskeer 1 Rd. 2 Mk., 1 Sukkerklemme 1 Rd., 1 Par Sølvskospænder 4 Rd. 4 Mk.

De 2 Børn frafaldt Arveretten af Hensyn til deres Faders »nuværende Omstændigheder«. Skønt Boets Aktiver er op mod 1000 Rdlr., bliver der efter Fradrag af Gæld og Udgifter kun 68 Rd. tilovers.

Efter Hustruens Død drog Pastor Leth til Lemvig, hvor han døde 10. Marts 1807, 67 Aar gl. Har er den sidste Præst, som har søgt Afsked *her* fra.

12. *Johannes Fabricius* (1799—1814) hom hertil fra Aal, hvor han havde været Kapellan. Han har faaet det Eftermæle, at han var en »saare retskaffen, meget samvittighedsfuld Embedsmand«.

Fabricius maa vist betegnes som den betydeligste Personlighed mellem Snejbjergpræsterne i hans Aarhundrede. Det ejendommelige ved ham er, at alt, hvad han har med at gøre, driver han til Fuldkommenhed. Han var som Landmand i høj Grad Foregangsmand og en betydelig Havemand. Det hedder f. Eks. i Synsforretningen 1803: »Haugen er godt vedligeholdt, har mange smukke Hække og mange skønne Træer, hvoriblandt 85 Egetræer, alt vel dyrket, og man kan vente Haugen meget forbedret, saa længe den er i Fabricius' Haand«. 1804 hedder det: »Haven holdes i ypperlig dyrket Stand«. — Udmærket har han været som Fattigforstander. Hans Medfølelse med de nødlidende har vi allerede set Prøver paa; men han forstod ikke blot at benytte de forhaandenværende Midler, men

ogsaa at opfinde ny Udveje og at interessere Beboerne for et forbedret Fattigvæsen. Desværre opslugte vistnok senere Pengekrisen hans Foranstaltninger — med Undtagelse af Fattighuset. — Om hans levende og kærlighedsfulde Interesse for sine Konfirmander vidner de smaa Optegnelser, han har skrevet i Kirkebogen. Og da Biskop Lodberg visiterede herude, kan han ikke noksom rose baade Ungdommens Kristendomskundskab og Fabricius' Prædiken. — Skolevæsenet nærede han en varm Interesse for, og at han ogsaa forstod at tilvejebringe Midler til Folkeoplysningens Fremme, derom vidner følgende, højst karakteristiske Optegnelse: Der er bleven oprettet et Bibliotek, bestaaende af henved 200 Bind; Pengene — 200 Rdlr. — er givet af de ædle Herrer: M. Alben, Grosserer, og J. Bahgaard, Strømpehandler, begge i København. Bøgerne er indkøbt af mig (ɔ: Fabricius) og »omfatter det vigtigste for Almuen i hvert Fag. Skabet med Bøgerne staar i Snejbjerg Kirke som det Sted, hvor de kunde være mest fri for Muggenhed, og hvor Udlaanet bekvemt kan ske efter Gudstjenesten«.

Om Fabricius' personlige Kristendomsopfattelse kan naturligvis intet vides, men i det ydre er han den første af Snejbjergpræsterne, som er stærkt præget af Rationalismens Idealer. Men har han været Rationalist, har han ikke hørt til de »tørre«; hele hans Virksomhed er beaandet af en levende og daadskraftig Idealisme. Man skulde nu synes, at en Aandsretning, der talte saa ypperlige Repræsentanter, og som desuden var i Pagt med Befolkningens praktiske Sans og Virksomhedstrang, maatte være uovervindelig; men da Grundtvig i 1810 begyndte sin Kamp for en mere »himmelvendt« Kristendomsopfattelse med det noget paa Spidsen stillede Spørgsmaal: »Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Hus?«, lagdes alligevel Øksen ved Træets Rod. Og da de nye Strømninger trængte ind i Sognene, naaede de efterhaanden ogsaa til Snejbjerg.

Sagen var den, at der, blandt de glade Kirkegængere, ogsaa her i Sognet fandtes adskillige, som langtfra *elskede* denne Verden med alle dens Fremskridt. De havde kun Valget imellem at bryde med Verden og vinde nyt Fodfæste og saa dette: at fatte Nag til Tilværelsen i sin Helhed og — som Job — at forbande den Stund, da de havde set Dagens Lys. Og selv i Rationalismens Tidsalder tonede i Snejbjerg Kirke Kingos Salmer, f. Eks. denne: »Far Verden, far vel!«, kvori Opstandelseshaabet saa vidunderligt er blandet med det bedskeste og blodigste Nag til den

trælsomme og bedrageriske Verden, der saa lidt er i Stand til at tilfredsstille Menneskehjertet. — Ved denne Bog hang Snejbjergboerne fast Aarhundredet ud, trods alle Præsternes Forsøg paa at faa den afløst.*) —

Om Fabricius er ellers at melde, at han var 2 Gange gift. Med sine Hustruer havde han ialt 17 (efter en anden Opgivelse 21) Børn. Han havde senere endnu 4 Embeder som Sognepræst og blev Konsistorialraad, døde 1847, 76 Aar gl.

13. *M. C. Betz* (1814—15) blev kaldet hertil uden Ansøgning, mens han var Adjunkt i Nykøbing F. — Han forlod snart efter Kaldet; kom hertil sidst paa Aaret 1814 og har skrevet sidste Gang i Kirkebogen 4. Juni 1815. Blev senere Præst i Grevinge.

14. *Hans Øllgaard* (1815—21); tidligere Kapellan i Varde; blev forflyttet herfra til Møborg og Nees; han var Søn af en anset Borger i Ribe; gift med Christiane Christine Krarup, en Datter af Pastor Krarup i Ølby, og havde, foruden Sønnen, en Datter. Han var en dygtig Landmand og velstaaende. Mens han var her i Sognet, har han vistnok haft Penge at laane ud; han ejede nemlig en Tid Bassumgaard og Søhus ved Ørskov, hvilke Ejendomme han formodentlig har overtaget for Gæld. (Wiberg fortæller, at da han i sin Tid tog Afsked, vilde han ikke have Pension af Kaldet, for at ikke Eftermanden skulde længes efter hans Død. Han boede paa sine gamle Dage hos Sønnen paa Tanderup og var maaske den allerhaardest ramte ved dennes Død. Han flyttede til Uldsund, hvor han ogsaa havde Slægtninge; men her holdt han sig for sig selv og kunde ikke ret finde sig tilfreds. En af hans Slægtninge fortæller, at han fordrev Tiden med at vinde Garn. Sine Bøger rørte han aldrig. Derimod kunde han sidde i Timevis og grunde, idet han drejede Tommelfingrene rundt om hinanden. En enkelt Gang kunde han mande sig op til Daad og tage med Familien paa Udflugt. En Dag havde han givet Møde ved Middagsbordet, hvor hans endnu ældre Søster sad og skumlede over, at Husets Frue havde faaet en ny Silkekjole. Da glimtede Lunet frem i den gamle Præsts Øjne, og han begyndte med en omhyggelig Beskrivelse af de *elleve* Silkekjoler, Søsteren havde haft i sin Ungdom. Man forstaar, at de lattermilde Slægtninge efterhaanden blev noget mere

*) Kingos Salmebog afløstes først omkring Aarhundredskiftet af »Salmebog for Kirke og Hjem«. Ca. 1880 indførtes dog Tillæget til Rosk. Konv. Salmebog, og til sidst brugtes mest dette.

end halvkvalte under denne grundige Nedskæring. Øllgaard døde paa Uldsund 1856, 83 Aar gl.)

. . . I de følgende 2 Aar var Sognet uden Præst; der kaldedes 2 uden Ansøgning; men de bad sig begge fritaget.

15. *T. M. A. Arctander* (1823—31) blev kaldet til Snejbjerg den sidste Dag i 1823. Faderen var Konferensraad og Amtmand i Frederiksborg. Arctander blev Kandidat 1823 og var da Premierløjtnant i Livkorpset. Hans 1. Hustru, Anna Brammer, døde her 1830, og et Aars Tid efter blev han gift 2. Gang med Amalie Fjelstrup fra Sindinggaard. P. C. Jensen kan endnu — efter de gamles Fortælling — genvive nogle Ord af den Tale, Arctander holdt ved denne Lejlighed. Ogsaa en Tale han holdt ved Fjelstrups Jordefærd mindedes længe. Hans Veltalenhed, som der endnu gaar Ry af, maa have været meget stor, da Mindet derom har kunnet holde sig i henved 100 Aar. Han blev forflyttet til N. Næraa og døde som Sognepræst i Klinte 1866, 68 Aar gl.

16. *E. C. Krarup* (1831—39) blev ordineret den 19. Marts 1832. Han var Søn af den kendte Præst og Landøkomom J. B. Krarup og født i Vejrum 1806. Han erindres ikke her i Sognet, men var dygtig og, som Faderen, en stor Landmand. Blev forflyttet til Hygum-Houe 1839 og drev Præstegaarden der op til Egnens ypperste Landbrug. Blev Provst 1852, forflyttedes 1858 til Søften. Døde 1865 som Følge af en ulykkelig Væltning ved Indkørselen i Præstegaarden. 39-42.

17. *F. C. Hansen* (1831—39). Født i Augustenborg 1806. Kandidat 1831 i København og 1832 i Gottorp; var ugift her. Eorflyttedes til Aastrup i Haderslev Amt. Er den sidste Præst, som ikke erindres af nogen her. Han synes at være specielt uddannet i Bogholderi, og han Haandskrift er *endnu* flottere end f. Eks. Betz' eller Arctanders.

18. *N. Johansen* (1842—54) havde været Kapellan i Riise siden 1835. Var født i St. Vie ved Flensborg, studerede i Kiel og blev Kandidat i Gottorp 1825. Th. Jensen har gaaet til Præst til ham og siger, at han var god til at omgaas Børnene, beskyttede de svagere mod Overgreb fra de stærkeres Side. Som Landmand var han dygtig, kastede megen Mergel osv. Hans Kone syntes, at Driftsudgifterne bley for store; men Johansen sagde: »Kære Kone, det kommer igen med første Kærv!«. Han avlede da ogsaa godt nok efter Egnens Brug. Som Prædikant var han ikke saa heldig, særlig fordi han havde nogle uheldige Fagter

»paa Stolen«. Thomas Jensen siger: »Han *kløj* sæ i æ Hue!«. Knud Jensen siger, at han »naasede« sig, og paa Forespørgsel forklarer han, at det betyder, at han kløede sig paa Kroppen. En anden Fortælling gaar ud paa, at han »valkede« d. v. s. strakte de sammenfoldede Hænder frem og bevægede Kroppen, som om han »valkede« Hoser. Folk er jo tilbøjelige til at se paa det udvortes, og der skal jo en meget fængslende Forkyndelse til at bære saa mærkelige Gebærder. Han var for øvrigt en retsindig, rar og hjertensgod Mand. Blev forflyttet til Grønbæk, hvorfra han tog Afsked 1857.

19. *Carl V. Blume* (1854—61). Født 1818. Søn af Herredsfoged, Cancelliraad Blume; Broder til den i sin Tid saa kendte Folketingsmand; Kandidat 1842; havde været Kapellan og kst. Feltpræst. Blev gift her med Anna Jakobine Lovise Magius, hvis Fader var Oberstløjtnant og faldt i Slaget ved Slesvig. Blume var en udmærket Prædikant, og baade han og hans Hustru var afholdte for deres Elskværdighed. De bevares begge i kærlig Erindring af hans Konfirmander. (Fruen kom ofte over i Konfirmandstuen for at hjælpe med Sangen. Det var i det gamle Stuehus, som laa mod Nord. Det var ikke saa pænt der. Naar Konfirmanderne ikke var der, gik Ænderne i Gangen. Præsten havde derfor Træsko paa. Der var ogsaa saa lavt, at Præsten, som var en noget høj Mand, ikke kunde staa oprejst.) Blume forflyttedes til Nørup-Randbøl.

20. *C. F. E. Lehn* (1861—73) var Søn af Birkedommer Rs. Lehn paa Holckenhavn. Havde været Kapellan paa Sjælland og senere Skolelærer og Kirkesanger i Dalby paa Fyen. Hans Hustru, Edeline Catrine Lütken, var som sin Mand af fornem Stand. De var som Præstefolk lige saa elskværdige som deres Forgængere. Pastor Lehn var en meget rar Mand. Poul Høst giver den morsomme og træffende Karakteristik af ham, at »han var god at have med at gøre, naar han ikke kom af Lave«. Som Kommunalmand synes han ret heldigt at have forenet Hensynet til Kommunens Interesser med de humane Hensyn. Han var meget hjælpsom og god af sig, men døjede vist tit med at faa det ret karrige Forstanderskab til at følge sig. Skønt han var opvokset i den gammeldags Kristendomsopfattelse, viste han sig imødekommende mod den da ny Indre Mission. Da Vilh. Bech og Clausen gjorde deres berømte Jyllands-

rejse, tillod ham dem at prædike i Snejbjerg Kirke og indbød dem til at overnatte i Præstegaarden. Men det endte ikke saa godt. Lehn var bleven meget forbitret over at høre Becks Prædiken, som han fandt stridende mod Forestillingen om Guds Kærlighed. Og om Aftenen var Luften i Præstegaarden tung og elektricitetsmættet. Dog skete der ingen Udladning. Men Dagen efter opsøgte Lehn de 2 Rejseprædikanter paa Møltrup, og her kom det til et kraftigt Sammenstød, hvorved Lehn gik rent »af Lave«. Vilh Beck giver i sine »Erindringer« en meget morsom og drastisk Skildring af disse Begivenheder. Overfor »Dømmerne« viste Lehn sig langt mere forsonlig end Nabopræsterne og drev sin Imødekommenhed saa vidt, at det vakte Biskop Daugaards Mishag — til stor Fortvivlelse for den loyalt sindede Lehn. Af Dømmerne høstede han den sorteste Utaknemmelighed. De drillede, bandsatte og sjoflede Lehn og Skolekommissionen ved »de offentlige Eksaminer«, saa Lehn i sin Nød maatte klage til Provst Bødtcher. — Som Prædikant var Lehn ikke betydelig. »Han læste sin Prædiken op«, og da han tilmed var meget nærsynet, maatte den ydre Form jo virke ret kummerlig — »men saa godt og kærligt!«, tilføjer Meddeleren om Indholdet. Da Lehn var bleven forflyttet, besøgte han senere nogle af sine Venner her i Sognet og fortalte med synlig Glæde, at han var bleven meget bedre til at prædike. Det var nemlig blevet værre med Nærsynetheden. »Jeg kan ikke blive ved med at se det, og nu prædiker jeg udenad!«. Et smukt og rørende Vidnesbyrd om den gamle Præsts Ydmyghed og Optimisme! Lehn blev forflyttet til Vrensted-Tiise. Et Familiegravsted med et Par Marmorplader findes paa Snejbjerg Kirkegaard ikke langt fra Indgangsdøren; der hviler et Barn og en Slægtning af Familien. Lehn var noget svag af Helbred; men han red omkring i Sognet, og han er vist den sidste »ridende« Præst i Snejbjerg.

21. *Jacob Aagaard* (1873—77) var, i Modsætning til sin Forgænger, kørende, og det gik vældig rask over Stok og Sten. Undertiden satte han »sni« til over Marken, hvilket Folk ikke saa godt kunde lide. Han var en »slagfærdig« Taler og ret virksom; han holdt bl. a. ogsaa Bibellæsninger. En af mine Meddelere siger, han var »ortodoks«. Han var en stor, svær Mand; i visse Retninger dygtig. Men han synes, medens han var her, i nogen Grad at have manglet Besindighed. »Han var som en Prokurator og vilde raade

over dem alle sammen«, siger gl. Kr. Smed.*) En anden Meddeler mener, at han var kommen for sent til Verden; han hørte bedre hjemme i de Tider, da Præsten var Sognets »Fader«. Jeg har spurgt en Tjørringbomand, om det var Aagaard, der gav Tjørring Degn en Lussing, og vedkommende, som er en meget betænksom Mand, svarer, at han i hvert Fald »lagde Haand« paa ham. En anden fortæller, at Præsten og Degnen sloges om en Salmemelodi, og at Degnen fik Klø og bag efter blev afsat (der fortælles, at den første Omstændighed især skal have ærgret Lærer Kampmann i Snejbjerg, og *noget* kan der jo være om det: naar det *var* galt, kunde Christensen dog i det mindste have hævdet Standens Ære!) Andre fortæller, at de havde smidt Frakkerne og skulde til at slaas; men Kvindfolkene fik dem skilt ad. Da der nu skulde kaldes en ny Lærer i Tjørring, kom Aagaard i skarp Konflikt med Sogneraadet, som klagede baade til Skoledirektion og Ministeriet. Aagaard blev imidlertid snart efter forflyttet til Sdr. Gjørding og Vejrup.

22. *C. C. F. Rønne* (1877—80) var Grundtvigianer, og det er meget morsomt at bemærke, at Bedømmelsen af hans Forkyndelse ikke falder helt ens ud, om det er Meningsfæller eller Tilhængere af en anden Aandsretning, man taler med. De sidste vil have til, at han ikke var nogen helt flydende Taler, men gav »saadan nogen Knyst« i sin Prædiken; men det har Modpartiet absolut ikke hørt. Derimod er alle enige om, at det var nogle rare og elskværdige Folk, tilmed meget gæstfri, og at Rønne gjorde meget ud af sine Konfirmander. Rønne opgav Embedet her for at blive Frimenighedspræst, først i Høve, senere i Syd Stevns.

(. . . De følgende Præster er endnu i Live, og da jeg ikke gerne vil skrive ret meget om de nulevende, har jeg formaaet de 2 ældste af dem til at skrive lidt om forskellige Ting. Da jeg har opgivet Æmnerne og derefter foretaget Udvalget af, hvad jeg har ment at kunne medtage, maa jeg jo bære et Medansvar. Og Meningen med denne Indledning er altsaa, at Munkebo og Ibsen kan tilkomme Æren for

*) Kr. Smed er nu død (1925), 91 Aar gl.

de i mange Henseender interessante Optegnelser, medens jeg maa bære Skylden, hvis jeg har været uheldig paa et eller andet Punkt med Uddraget.)

23. *N. C. N. Munkebo* (1880—83). Født i Munkebo ved Kerteminde 1852. Cand. theol. 1878. Uord. Medhj. i Fausing-Auning. Derefter Præst her; forflyttet til Lem-Vejby. Bor nu som Pastor emeritus i København.

Om sin Tiltrædelse her skriver Munkebo følgende:

»Snejbjerg store Kirke var fyldt den Søndag til Trængsel, og Salmesangen tonede kraftigt efter Kingos Salmebog. Formanden i Embedet, Carl Rønne, havde faaet indført Tillægget til Roskilde Konvents Salmebog; men den flittigt kirkesøgende Befolkning sang bedst de gamle Kingo'ske Salmer, efter at Kirkesangeren fra Kordøren havde oplyst, at Salmen i Kingos Salmebog stod anført til den og den Søndag, hvilket man fandt mere opbyggeligt end at anføre Nummeret, der var nødvendigt efter Salmebogstillægget.«

»I Præstegaarden . . var der tomt, da vi kom, men Indboet var sendt og blev hurtigt stillet op, saa der blev hyggeligt i de nygiftes Hjem . . . Før Rønne var Jakob Aagaard (kaldet »stærke Jakob«) Præst i Sognet, og han havde anlagt Haven meget smukt med Gange ned til Søen, med smukke blomstrende Buske og kraftige Græsplæner, der stod i sin Pragt ved Sct. Hans Dags Tide. Haven, hvori der fandtes mange gode, gamle Frugttræer i Læ ved kraftige Rødel mod Vestenvinden, der kunde være haard i »Blæsenborg«, som Præstegaarden blev kaldt — gaar lige ned til den smukke Gødstrup Sø . . . . Bøgetræer kendtes ikke paa Egnen. Skovrider Borch i Herning, ansat ved Hedeselskabet, anbefalede at forsøge en lille Bøgeplantning i den sydøstlige Del af Haven, hvor der var særdeles god, fed og fugtig Jord, og et lille Bælte smaa Bøge, der blev plantet, slog godt an og danner nu en lille Bøgelund, hvor Præstefamilien med dens Gæster kan nyde Kaffen i Sommertiden . . .«

Spørgsmaalet om Embedet, Fiskeriet m. m. besvarer Pastor Munkebo saaledes:

»Der havde været rigt Aalefiskeri med Sluser mellem Aa og Sø, men Slusebroen var borte — kun en enkelt Pæl ragede op af Vandet. Snart blev da en ny Bro med Sluseværk opført, og skønt der ikke blev saa stor Fangst som tidligere, der fortaltes at have udgjort 16 Lispd. tykke, fede Aal, saa var dog mange Gange, især i Augustnætter og i

Tordenluft*), Aaleruserne fyldt, og en enkelt Høst indbragte 150 Pd., der kunde sælges til god Betaling med lidt Forskel paa de spidshovedede og de bredhovedede, ca. 40—50 Øre pr. Pund, et godt Bidrag til de smaa Indkomster, især Tienden, som udgjorde det mindste Beløb i hele Landet. Der fortælles, at Tiendeafløsningskomm. havde som Formand en Præstehader (Amtmand Hansen), som fik fastsat et saare ringe Kvantum Korn . . . . Højtidsofferet var derimod meget betydeligt, og den ret velhavende Befolkning var enig om at holde Præsten skadesløs for den ringe Tiende, ligesom der strømmede rigeligt ind med Gaver in natura til den unge Præstekone, der snart blev meget afholdt og af de gamle Koner endog kunde tituleres »Søster i Herren«.«

Om Menigheden m. m. skriver Munkebo:

»Om det aandelige Liv i Snejbjerg Sogn gælder, at det er væsentlig religiøst præget. Pietismen har været den raadende kirkelige Retning. »De stærke Jyder« med Brugen af Pontoppidans Katekisme i Skolen og Kingos Salmebog i Kirken antog i 60erne en meget ensidig Skikkelse, der efter en Tids Forløb førte til, at de saakaldte »Dømmere« eller »Højhellige« udtraadte af Folkekirken og dannede en egen fri Menighed med dertil svarende svarende Børneskole, hvor intet andet lærtes end Bibelen, saa da det engang blev paabudt af Skolekommissionen ved Eksamen i Skolen, at Børnene maatte lære ogsaa de »latinske« Bogstaver, bestilte de norske Bibeler, som er trykt med latinske Typer.

En Sognefoged i Snejbjerg, som havde tilhørt Dømmerne, gik tilbage til Folkekirken og maatte da konfirmeres. I Snejbjerg Kirkebog findes han indført under »Konfirmerede Drenge« med Karakteren ug i Kundskab og mg i Opførsel**). Han var da en Mand i Trediverne, en vel begavet, klart tænkende Bonde med et elskværdigt Væsen, til Forskel fra en Broder til ham, der var indmeldt i Folkekirken, men sluttede sig til »Bornholmerne«, som formentlig de mest lutheriske.

Det Privilegium, som Hammerum Herreds Beboere har haft til at sælge hjemmeforarbejdede Uldvarer, havde givet Adgang til en verdslig Kultur, der ikke helt var af det gode og kunde føre til en noget let Omgang med Sandheden, idet den Handelsmoral, hvormed de med det troskyldigste

*) Smlgn. Pastor Gjesten! Det er svært, som de Snejbjerg Præster har været sagkyndige.

**) Det var Carl Truelsen i Tjørring. Den sidste Karakter var en staaende Karakter, forklarer Pastor Tindborg.

Haunstrup Kirke. Atelier »Moderne«, Herning.

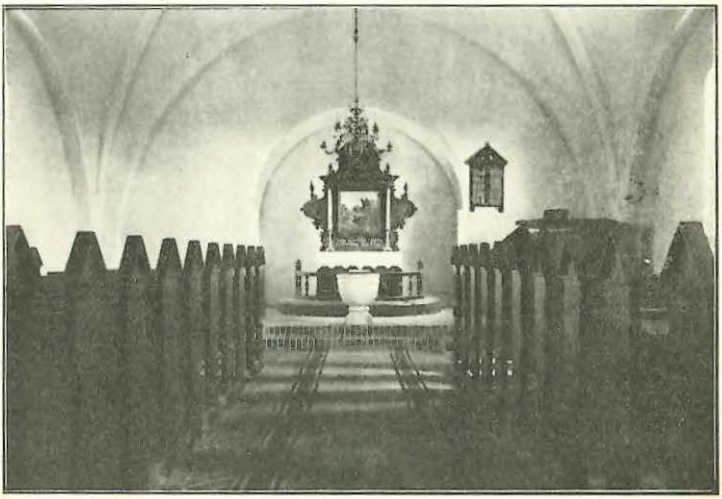

Interiør af Haunstrup Kirke. Atelier »Moderne«, Herning.

Studsgaard Kirke. Atelier »Moderne«, Herning.

Interiør af Studsgaard Kirke. Atelier »Moderne«, Herning.

og sandfærdigste Aasyn kunde forlange og faa urimelige Priser for deres Uldtøj, efterhaanden udslettede Forskellen mellem Sandhed og Løgn paa det Omraade. Et verdsligt Liv fordømtes, og de, der deltog deri, hvad naturligvis Flertallet gjorde, havde i Regelen en ond Samvittighed og »syndede«*) med Bevidsthed, saa det maatte gøre dem splidagtig med sig selv.«

Sluttelig fortæller Munkebo om et Bryllup, hvor de »gudelige« sad i Værelserne til den ene Side og talte sammen om Verdens Usselhed med Dom over de slette verdslige Folk, medens de i Værelserne til den anden Side »holdt sig til mere dagligdags Ting som Kornpriserne, Svinepriserne og Kartoffelavlen og sad i Ængstelse for, at Dommens Ord skulde naa ind over dem«.

»Ikke engang Politik kunde behandles i Fællesskab, da Politik af de gudelige Folk ansaas for at være syndig, og de, der gav sig af dermed, som værende paa gale Veje . . . En oplyst Mand, der ikke sluttede sig til »de hellige« og forøvrigt ikke gik i Kirke, var en meget elskværdig og fornøjelig Mand at tale med; men ved hans Begravelse kunde der høres over hans aabne Grav en Slægtning udtale fordømmende Ord om ham, saa han ikke kunde modtage Enkens Indbydelse til at tage med hjem og spise Gildesmad . .«

Til denne livfulde og personligt farvede Skildring, der maner svundne Tider frem, er ikke meget at føje. — Blandt de Ting, som erindres om Pastor Munkebos Forkyndelse, skal blot anføres dette: at han i Regelen begyndte med et Salmevers; tit dette:

»Kom Sandheds Aand, forvis os paa,
at ogsaa vi er af Gud Faders smaa . .!«.

24. *P. D. Ibsen* (1883—90); f. i København 1854; Søn af Isenkræmmer P. Ibsen; cand. theol. 1879; blev Kapellan i Ø. Ulslev 1880. Kom derfra hertil. Ibsen var her afholdt for sin Godmodighed og havde et lyst Blik paa sine Medmennesker. Han skriver derfor ogsaa, at det i det hele taget var gode og lykkelige Aar, han tilbragte her. »Det var gennemgaaende brave og troende Mennesker, der boede i de 2 Sogne«. Kun har det bedrøvet ham lidt, at »et lille Samfund«, kaldet Dømmerne, ikke vilde have noget med Præsten at gøre. »Kun naar deres døde skulde begraves, maatte Præsten være til Stede. Men de tillod ikke, at der

*) Munkebo tænker sikkert paa »Mellemtingene«.

blev holdt nogen Tale, eller at der ved Graven blev sunget nogen Salme«. Pastor Ibsen, som havde tilbragt sin Barndom og Ungdom i København, har naturligvis fundet de daarlige Veje og de lange Afstande herovre noget besværlige. Han fortæller saaledes om en Begravelse i Snejbjerg en Søndag efter Fastelavn, da han i en forrygende Snestorm kun med Besvær naaede frem og tilbage.

»En anden Gang maatte jeg en mørk Decemberaften faa Dage før Jul køre ud i den allervestligste Ende af Sognet for at berette en syg Mand, og da der laa tyk Sne alle Vegne, . . naaede jeg, der var kørt hjemmefra om Aftenen Kl. 11, først den næste Morgen Kl. $5^1/_2$ hjem igen.«

Om det andet Spørgsmaal skriver Pastor Ibsen bl. a. følgende:

»Præstegaarden var opført 1868, men saa slet og daarligt, at jeg maatte foretage en kostbar og gennemgribende Istandsættelse af Stuehuset . . . Til Præstegaarden hørte en stor, smuk og meget frugtrig Have. Vest for den var en lille Granplantage, saa der altid var Læ i Haven . . . Søen og Aaen var dengang meget fiskerige, og af de mange Fisk, som jeg i min Tid fangede, fik jeg mig mangen Gang et godt Maaltid, hvad der var et stort Gode for mig, da mine Indtægter paa Grund af den store Gæld, der hvilede paa Embedet, var meget smaa.«

. . . Ibsen slutter sin Skrivelse med at bede mig hilse de enkelte, som mulig endnu skulde erindre ham. Det er imidlertid en fuldstændig Misforstaaelse af ham at tro, at han er glemt herude; Folk, der jo lægger stærkt Mærke til det udvortes, fortæller allehaande om hans Størrelse, Styrke og Godmodighed; og hvis Betingelserne for den Slags var som i gamle Dage, vilde han sikkert ende som en Sagnfigur.

— Pastor Ibsen var, mens han levede her, ugift; han blev imidlertid gift kort efter sin Forflyttelse og har forlængst holdt Sølvbryllup. I Allerslev-Vejle Menigheder virkede han i $24^1/_2$ Aar, maatte saa paa Grund af Sygdom og Svaghed søge Afsked. Lever med sin Hustru, som hedder Agnes Norden Sølling, i Odense.

25. *S. B. Helms;* født 1868. Cand. theol 1889. Var Præst i Snejbjerg fra 1890—98. Derefter i Tjustrup, senere i Nautrup, hvorfra han tog Afsked 1924.

26. *A. Ohlmann;* født 1868. Cand. theol. 94. Højskolelærer i N. Nissum. Kapellan i Bording 96. Sognepræst i Snejbjerg 1898—1901. Derefter i Horsens 1913. Siden 1921 residerende Kapl. ved Frihavns Kirke, Kbhvn.

27. *A. J. Tindborg;* født 1871. Cand. theol. 95. Kapellan i Bjerregrav-Aa 1897. Har været Sognepræst i Snejbjerg-Tjørring siden 1902.

(De nye Sogne skal senere omtales.)

Skolevæsenet.

1. Tre Ting pralede Holbergs Per Degn af: sin *Sang*, at han kunde »tage Troen fra« de andre Degne, sit *Latin*, hvoraf han dog ikke kunde noget, og den *Snedighed*, hvormed han vidste at forbedre sine Degnekaar, hvad der visselig kunde gøres behov. — Derimod taler han ikke om Skolehold; thi det gav han sig sikkert ikke af med. De gamle Degne var væsentligst Kirkesangere; desuden skulde de undervise Ungdommen i Katekismus om Søndagen i Kirken og senere tillige samle Børnene en søgn Dag om Ugen til Katekismusundervisning. Efter Danske Lov skulde Degnene være Studenter, hvilket dog ikke altid blev overholdt; mange var respektable Folk, og de var langtfra alle saadanne Humbugsmagere som Per Degn.

Af disse gamle, »gejstlige« Degne kendes adskillige her i Snejbjerg, saaledes Anders Iversen Ringkøbing, som aflagde sin Degneed 27. Maj 1662. Han nævnes i Matriklen 1688 som Indehaver af et Degnebol. Endnu i en Matrikel af 1702 omtales han som brugende et øde Bol i Snejbjerg By; men dette er dog vistnok en Fejltagelse, fremkommet ved, at nævnte Matrikel ikke er ført à jour, hvad Degnens Navn angaar. Allerede 1690 omtales Niels Jensen Dybeck som Degn i Snejbjerg. Han er en Søn af Provsten, Jens Nielsen Dybeck, og har nævnte Aar egenhændig indført følgende Indberetning om Degneembedet i Herredsbogen:

»Til Degnen udi Snejbjerg og Tjørring er en Degnebolig liggende ved Snejbjerg Kirke med noget Jord til; i lige Maade af noget Jord ved Tørring Kirke, tilsammen sat for 3 Sk. 2 Fk. Hartkorn. Degnekornet kan bedrage sig, siden det en Del er bleven forbedret, til Rug 6 Td. 4 Sk. — Offer paa hver af de 3 store Højtidsdage bliver 5 à 6 Mk. Andet, saasom Ost, Faarslaarde, Kager, eller hvad nævnes kan, gives her intet af.«

Senere fik Niels Jensen »Faarslaarde«, men gjorde alligevel en ringe Handel; thi han fik ikke Skatten betalt af Degnebolet, hvorfor dette for Restancer hjemfaldt til kgl. Majestæt, der lod det sælge ved Auktion til Christen Linde, Volstrup.

I Anledning af en Krigsskat, som skulde paalægges, gives der i 1714 følgende Beretning om Degnens Kaar:

»Degnen i Snejbjerg og Tjørring Sogne, Niels Jensen Dybek nyder til aarlig visse Indkomst af bemeldte Sogne 4 Td. 2 Sk. Rug, foruden 15 Faarelaar; 2 Sletdaler 2 Mk. i Penge paa hver af de 3 store Højtider. Har ingen Degnebolig, men opholder sig i en Lejestue i Snejbjerg, og hans Tilstand er armelig.« (M. Heide).

Alligevel blev han sat til 1 Rdl. 2 Mk. i Krigsskat, saa hans Tilstand har dog vel knap været saa sølle, som Indberetningen lader formode. Han har vistnok været Degn her til ca. 1732, da Thomas Poulsen Møller blev hans Efterfølger. I Kirkebogen for 1751 staar: begravet den fattige Else Degn. Hun har maaske været Niels Jensens Enke.

I Thomas Møllers Tid skete den store Forandring, at der oprettedes et ordnet Skolevæsen i Sognene, saa at Degnen tillige blev Skoleholder. Thomas Møller har maaske ikke syntes om Forandringen. Adskillige Degne saa saaledes paa det, at disse nye Kunster med Skolehold o. s. v. var noget, som de ikke forstod sig paa, og som det var urimeligt at forlange af dem. Andre viste mere Interesse; *nogen* Forbedring af Degnekaarene førte den ændrede Stilling jo ogsaa med sig.

Det var Kr. den Sjettes Skolelov af $^{23}/_{1}$ 1739, der gav Anledning til, at der oprettedes Skolefundatser omkring i Sognene. Den for Snejbjerg ser saaledes ud:

»Snejbjerg Kirkehus, 18. April 1742. Niels Linde er den største Lodsejer. Kirkeejeren bygger Degnebolig, og Beboerne tilbygger Skolestue.«

Det er altsaa, hvad man er bleven enig om. Videre hedder det i Fundatsen:

»Saa efterdi Sognet er maadelig stort og vidtløftigt, og en temmelig stor Del Børn at informere, er det vel tjenligt, at Degnen forsyner de langt fraliggende Steder, saasom Sønder- og Vestersognet, undtagen Bierre, som er henlagt formedelst Vejens Længde til Fjelstervang i Vorgaards Sogn, — med en dygtig og bekvem omgaaendes Skolemester, som paa sin egen Kost informerer de unge i det ringeste fra Mortensdag til Pedersdag (22. Febr.) eller længere Tid, ligesom Præsten det eragter tjenligt, da saadan Undervisning holdes baade for smaa og store udi Bondens egen Stue, eftersom Sognet ingenlunde taaler paa sin egen Bekostning at holde en aparte Skolemester, men agter derfor tjenstligst, at Degnen i Følge Forordningen afligger

noget til Skolemesterens Subsistence, som aarlig under Sognepræstens og Degnens Tilsyn og Ansvar underviser de unge. Hvilket Degnen selv har indgaaet og tilstaaet, imod at han til Løn og Ildebrand til Fornødenhed . . . nyder 6 Rd. og til Overskud 4 Rd., gør 10 Rd., og desuden leveres til ham af hver Mand i Sognet, som har 2 Bæster og en Vogn, 1 Læs Tørv, som beregnes til 6 Snese Læsset.«

Om Thomas Møller hørte vi jo i Visitatsbemærkningen, at hans Forhold *nu* er skikkelige, og at han *i nogle Aar* har været ædruelig; de 2 tidsbestemmende Led kan give os Anledning til nogen Spekuleren, men glædeligt er det jo, at det er gaaet fremad. Han kaldes et Sted i Kirkebogen Thomas Degn. Det er nok hans daglige Kendingsnavn, som Præsten i Skyndingen har faaet indført. Hans Kone hed Sidsel Pedersdatter Berda; hun overlevede ham i mange Aar og døde først 1792, 90 Aar gammel. Thomas Møller selv døde 1765 i en Alder af 67 Aar 7 Uger 2 Dage. Det er fra ham, at Thomasnavnet er kommen ind i Gjestenfamilien. — Hans Efterfølger var Svigersønnen, Johannes Gjesten, som var en Broder til Præsten Jacob Gjesten og altsaa, ligesom denne, en Søn af Provsten i Sevel. Ganske vist mangler Kirkebøgerne fra Sevel fra Tiden omkring 1740. Men da Provstens Hustru døde i 1750, holdtes der Skifte efter hende, og her nævnes Sønnerne, Jacob Scharrescou Gjesten, Johannes Gjesten og Jens Hosum Gjesten (Præst), samt 2 Døtre. Der blev tillagt hver af dem 100 Rdl. Johannes Gjesten var gift med Formandens Datter, Karen Møller. 12. Søndag e. Trin. 1767 bavde de en Søn i Kirke, som kaldtes Thomas, og som senere blev Faderens Efterfølger. Ogsaa om Johannes Gjesten fortæller Visitatsbemærkningerne jo et og andet. Skal man tro dem, synes det altsaa at være gaaet tilbage for ham — i Modsætning til Svigerfaderen. Og skønt man ikke skal henfalde til nogen Overtro, hvad Visitatsbemærkninger angaar, kan man jo aldrig vide . . . . Kroen laa vistnok allerede dengang nær! Johannes Gjesten døde i September 1799, 59 Aar gl.; Karen Møller overlevede ham og døde først i 1819 i en Alder af 85 Aar.

1790 besvarer Præsten nogle Spørgsmaal om Skolevæsenet i Snejbjerg. Det hedder heri, at der er en Skole i Snejbjerg og holdes aparte en omgaaende Skolemester. Degnen er Skoleholder i Hovedskolen i Snejbjerg. Skoleholderen i Tjørring forretter Sangen dér. Den omgaaende

Skolelærer er ej fast; men Degnen vælger ham. Skolegangen er fra Mortensdag til Pedersdag. Foruden Hovedskolen befindes 2 Skoler i Snejbjerg og 1 i Tjørring. Degnen skal forlade Hovedskolen visse Tider og læse ved de smaa Skoler. (Præsten kommer mærkeligt nok ind paa det Spørgsmaal, om det kunde være fornærmeligt for Skolelærerne at idrage Præsten Messeskjorten.)

Thomas Gjesten, som i 1799 blev Faderens Eftermand her, havde en kort Tid været Skoleholder i Gjellerup, hvor han der 22. Juli 1799 blev kopuleret til Gertrud Jacobsdatter af Gjellerup By. Skønt hans Duelighed kun befandtes »temmelig god«, blev han dog samme Aar af Kaptejn Linde til Møltrup kaldet til »Sognedegn for Snejbjerg og Tjørring Menigheder«. Han er den sidste, som har haft denne Titel, og efter hans Død fik Tjørring sin egen Lærer og Kirkesanger. I 1802 havde han en Søn i Kirke, som fik Navnet Johannes Gjesten efter Farfaderen; han blev senere Gaardmand paa Langvadbjerg og var gift med Ane Marie Thuesdatter fra Ørskov. Af deres mange Børn var Ane Kristine gift med Frans Ferdinand Jepsen fra Engsig, der en Tid boede i Haunstrup, en anden Datter var Thomassine Gjesten, gift med Niels Chr. Nielsen i Vesterager i Vorgod. Blandt disses Børn er Folketingsmand Vesterager.

1804 havde Thomas Gjesten en Datter i Kirke, som fik Navnet Gertrud Marie. Efter sin første Hustrus Død giftede han sig med Søren Krøjgaards Datter, Anne Kirstine Krøjgaard, med hvem han ligeledes havde flere Børn. Endnu i 1816 havde han en Datter i Kirke, som blev kaldet Ane Marie. Han synes at have været ret anset; i Kirkebogen kaldes han altid med megen Respekt *Hr.* Thomas Gjesten; et Sted betitles han endog »Segneur«; rimeligvis har han været velstaaende. Han har ejet en Gaard i Snejbjerg By, som hans Enke i 1832 fik Lov til at udstykke paa Betingelse af, at Parcel Nr. 1 tillagdes Skolejorden. Gaarden stod da for Hartkorn 1—3—1—$1^1/_3$. Det var den Jord, som senere fik Matr. Nr. 2 (Langvadbjerg). — Hans Datter, Gertrud Marie, blev 1825 gift med Anders Christensen Mellemgaard. Den 11. Marts 1826 blev Thomas Gjesten Bedstefader, og Barnet blev opkaldt efter ham og fik Navnet Thomas Gjesten Andersen, senere bedst kendt under Navnet »Thomas Kroermand«. I Kirkebogen nævnes han som Søn af Skolelærer og Kirkesanger Anders Christensen Meldgaard og Gertrud Marie Gjesten af Degneboligen. Denne Optegnelse er noget misvisende, da Anders Meld-

gaard aldrig har været Degn i Snejbjerg. Derimod har han vel været Substitut for Svigerfaderen, der nok allerede dengang havde sunget sit sidste Vers. Thomas Gjesten døde den 18. Juni 1826 og efterfulgtes som Lærer og Kirkesanger af Jens Olsen Agger. Hans lille Dattersøn overlevede ham meget længe; Thomas Kromand døde først 1917, 91 Aar gl.

J. O. Agger er den mærkeligste »Kumpen«, som har været Degn i Snejbjerg. Han hører til den paa Lemvigegnen kendte og ansete Aggerslægt; men han maa være falden slemt ud »aa æ Slaw«. Noget vist storslaaet synes der at have været over ham, og »original« var han i høj Grad; men hans »Berømmelse« maa ellers absolut henregnes til den mindre heldige. Hans Minde er endnu ikke uddød her i Sognet, og vore Lokalhistorikere har fortalt mange morsomme Træk om ham. Han var i høj Grad fordrukken og »en sær Vringel«, en Skjøwl imod Konen og en stadig Kilde til Morskab eller Forargelse i Sognet. Alligevel synes han at have haft en vis Evne til at begaa sig.

Mest kendt er vel nok Historien om, »dengang han druknede sig«.

Det var en 3. Lundmarkedsdag, og Agger havde haft en større Bataille med Konen. Til sidst fór han ud af Døren og raabte, at nu »dronede« han sig! Madam Agger tog det dog med Ro; hun kendte jo Agger ud og ind og var ikke synderlig forskrækket. Imidlertid fór Degnen hen til Brønden; det var naturligvis ikke hans Mening at drukne sig; men hvordan det nu end var, saa stod han og skrævede saa længe, at han tilsidst mistede Fodfæstet og med et vældigt Brøl plumpede i Hullet. Da Konen kom ud — uden at forhaste sig — var Agger tilsyneladende lige ved at drukne. Rigtignok kunde Vandet kun gaa ham til Armhulerne; men hvergang Konen kiggede derned, dukkede han ned, saa kun Munden var ovenfor. Understrup fortæller, at Konen lod ham staa, indtil han bad om at komme op. En anden Version af Historien gaar ud paa, at hun tilligemed et andet Fruentimmer — Kaalfolkene var jo alle til Marked — dog prøvede paa at vinde ham op; men Agger var for tung, og saa var der jo ikke andet for end at lade ham gaa ned igen. Heldigvis kom Forpagteren paa Kjærsgaard tidlig hjem fra Marked, og ved hans Hjælp lykkedes det at faa Degnen paa det tørre igen.

Men Søren Michelsen — som altid var nysgerrig — spurgte Dagen efter Agger . . . at naar han nu vilde drukne sig, hvorfor han saa ikke sprang ud paa Hovedet; det vilde

da have været mere sikkert. Dertil svarede Degnen, at han nødig vilde have Hovedet skamferet; det vilde jo se grimt ud, naar han skulde ligge Lig!

Vi lader nu Understrup fortælle videre:

»Naar Agger fik Dilerium, var Apoteker Gundorph ved ham; han var jo noget Læge; saa maatte Agger ikke faa mere end 2 Snapse Rom om Dagen, men ingen Brændevin, og saa skulde han have æ Rom paa Apoteket; men det blev snart for lidt og for dyrt for Agger; han begyndte snart igen paa den billige Brændevin.

I Byen boede én, der hed Kobberholm; han havde en lille Handel, og Degnen skyldte ham Penge. Dengang blev der jo udsendt Offersedler til Højtiderne; men Kobberholm skrev paa Degnens Offerseddel: »Afdrag paa Gælden«; men det var Degnen stjernegal over; i det hele vilde han gerne om ad Kobberholm, og især naar han havde noget i Hovedet, klemte han paa ham, om der var aldrig saa mange Mennesker til Stede. Han kunde da f. Eks. sige: Jeg har kendt en Mand dernede, hvor jeg kom fra, en Tyveknægt, en Bedrager, en Horkarl, en Karl akkurat lige som dig, uden det, at han ikke var skjelle! — Kobberholm, der ellers ikke var mundlam, skulde ikke have noget sagt; thi Agger vilde ogsaa slaa, og Klø var det eneste, Kobberholm respekterede.

. . . Agger havde engang regnet ud, at han en Nat skulde dø Kl. 12; men da det var noget øle den Nat at være ene, fik han Jens Michelsens Morbroder til at være hos sig; han vilde ogsaa gerne have en Dram. De sad nu og snakkede, og Tiden gik godt. Saa siger Morbroderen: »Hvor mange er nu æ Klokk'?« — og trækker sit Ur op, som lige var 12, og siger: »Ja, saa kom vi let over *det!*«. — »Ja, Herren være lovet!«, sagde Degnen.«

. . . Den eneste af Lærer Aggers Elever, som endnu er i Live, er gl. Thomas Helstrup, og han gik kun i Skole hos ham en kort Tid. Han husker endnu, hvorledes Agger den første Dag tog ved hans Ben og viste ham, hvorledes han skulde holde dem rolige. Men Thomas syntes helt godt om Agger og har intet at klage hverken over ham eller sine andre Lærere. »Jeg vilde jo godt lære noget og var ikke saa hæslig skaanvorn. Mere siger Thomas ikke om *den* Ting; men Meningen er jo, at naar disse 2 Betingelser er til Stede, kan man nok være ugenert af Lærerne. Thomas husker ogsaa, at de havde Sandborde, og at de en Tid skrev i Sandet med en Pind, inden de blev Papir

betroet, og at de havde Tabeller med store Bogstaver paa Væggene. Det var nok de sidste Levninger fra »den indbyrdes Undervisning«, som dengang var ved at gaa af Mode. I Provstens Kopibog roses Pastor Arctander i Tyverne for sin Iver for den indbyrdes Undervisning, medens det om Lærer Agger hedder, at han maa se at faa lært Kunsten noget bedre af en dygtigere Kaldsfælle.

Agger tog Afsked i 1842. Han boede nu en kort Tid i Rind, men flyttede senere tilbage til Snejbjerg, hvor han døde i et lille Hus vest for Kroen. Inden han døde, blev der brændt Halm under hans Seng. Det var jo dengang ikke saa sjældent, at man maatte have Ild under Folk for at faa Aanden af dem, særlig maaske, naar de ikke havde været helt saa gode, som de burde være. I Kirkebogen staar der ellers om Agger, at han døde af Blodstyrtning den 5. Maj 1844, 51 Aar gl.

I Aggers Tid var Autoriteterne kommen ind paa, at der skulde sættes Kraft ind paa Undervisningen i Svømning, og da man ikke tog Hensyn til, om der fandtes et dertil egnet Badested, maa denne ovenfra kommende Idé betegnes som en temmelig uheldig Raptus. Af Forstanderskabets Protokol ses det, at der ved Badningen i Gjødstrup Sø omkom et Barn; og det er vistnok rigtigt, hvad der fortælles, at Skylden til Dels var Aggers, idet denne, som ellers var en god Svømmer, ved denne Lejlighed, »som sædvanlig« var fuld.

I Kirkebogen staar: 6. Juli 1836, Thyge Svenningsen, tjente hos Thyge Jensen i Bassumgaard, $9^{3}/_{4}$ Aar, druknede i Gjødstrup Sø ved uforsigtig Badning. I Provstens Kopibog for 1836 staar: »Agger, Snejbjerg. Advaret ham mod hans Drikfældighed«. Provstens Skrift er betydelig værre end Tingbøgernes; men hvis Ordet »Drikfældighed« har været lige saa tydeligt i Brevet som i Kopibogen, har Agger nok kunnet gætte sig til Resten. I Albæk badede de i en Limgrav, og derudefra har H. P. Hansen (i Låjle Folk) følgende Solstraalefortælling:

». . . Her var en Fyr — Anders Kr. Mathiasen — der ikke turde gaa ud. Da Agger nu vilde smide Drengen ud, greb denne fat om Lærerens Hals, og saa fulgtes de ad ud i Graven. Agger var en dygtig Svømmer, og Drengen sad paa hans Ryg, da de kravlede i Land. Nu trak Degnen af alt sit Tøj, bandt det paa sin Kæp, tog denne paa Nakken og traskede saa hjem til Hovedskolen.«

. . . Agger var ellers vistnok en begavet Mand. Han

har skrevet meget og ved sine samvittighedsfulde og nøjagtige Optegnelser gjort sig fortjent af Sognets Historie, bl. a. har han udfærdiget Folketællingslisten 1834, som indeholder mange gode Bemærkninger. Hans Livs Tragedie skjuler sig for vore Blikke, men hans Fejl og Daarligheder er trofast bleven erindrede. I de sidste Aar var han meget svagelig og holdt Hjælpelærer (1840: Hans Ølgaard). I omtrent et Aars Tid (1842—43) har der været en Kirkesanger, Laurs Sørensen, som synes at have været fast ansat Degn*). Grunden til, at han ikke var der længere, maa søges i, at han den $^{28}/_{9}$ 1842 paa meget uheldig Maade er bleven noteret i Kirkebogen.

Chr. Kjeldsen Mortensen fik Embedet omkring Nytaar 1844. Adskillige af hans gamle Elever er endnu i Live og omtaler ham som en besindig Mand. Han har nok passet ret godt til Tiden. P. C. Jensen fortæller, at han lærte mere hos ham end i Biskolerne; ogsaa Eksamensprotokollerne indeholder gerne noget om, at Hovedskolen stod over Biskolerne. I sine sidste Aar var han svagelig og havde forskellige »Hjælpelærere«. I den Tid er det maaske nok gaaet noget tilbage. Sogneforstanderskabet havde i de Dage ikke fælles Interesser med Præst, Provst og Biskop, som var ivrige for Fremskridt. Men Forstanderskabet vilde gerne holde igen baade paa Bekostningerne og Fremskridtet og var langtfra ivrig for, at det skulde tages nøje med Skolegangen. Mortensen har vistnok lagt Flid paa at balancere mellem de stridende Parter og holde Skuden nogenlunde flydende. Han var Formand i Forstanderskabet i 1856 og 1862. Han skrev i det hele meget, og hans Haandskrift ses tit i de gamle Protokoller og Dokumenter; han var ogsaa noget Prokurator. Da Kampmann var bleven Lærer, kom Kaaberholm en Dag ind til denne og sagde bl. a., at det var sært, han ikke gav sig af med at skrive noget for Folk, ligesom Mortensen; der kunde gerne tjenes noget ved det . . . . Kampmann svarede, at han ikke vilde være Vinkelskriver. Derover blev Kaaberholm gal — paa Professionens Vegne — og truede med, at Kampmann kunde gerne blive straffet for den Slags Udtalelser. — Kampmann mente dog ikke, at man kunde

*) Biskoppens Collatsbog er ikke afleveret endnu til Landsarkivet.

gøre ham noget for at sige,at han *ikke* vilde være Vinkelskriver. — Undertiden sang »Byrge« for Mortensen i Kirken. En Søndag Morgen, da han lige var »smuttet« til Herning med sit Køretøj, var han saa uheldig at være for knap i Vendingen, da han skulde dreje om ved sin Tørvestak, Stiveren røg med, og Degn og Køretøj gik under i Tørv, saa de havde et svare Mas med at faa dem ud. Den Dag sang Byrre i Kirken. Saadan fortælles der — og da det var hændelig Skade, kan Historien jo ikke komme Mortensen til Præjudits paa hans Rygte, selv om Folk morede sig lidt over det.

I 1845 opgøres Lærerens Løn saaledes: Penge 62 Rd. 1 Mk. 6 Sk., Korn, Fourage og Ildebrændsel 175 Rd. 2 Mk. 11 Sk. I Følge Embedsopslaget (Ribe Stiftstidende, Dec. 1843) skal Læreren undervise 4 Dage om Sommeren og 2 Dage om Vinteren ved Biskolerne og da have Kosten hos Beboerne eller 9 Sk. i Kostpenge. Naturalierne opgøres i 1859 til 4 Td. Byg, 128 Lispd. Hø, 192 Lispd. Halm, 40 Læs Tørv, 6 Læs Klyne. Endvidere 16 Td. Byg efter Kapiteltakst, udgør 80 Rdl., Kirkesangerløn 10 Rdl., Kirkeforretninger 10 Rdl., Skolepenge 50 Rd., dertil Kostpenge . . .

Foruden disse officielle Indtægter, kunde der ogsaa blive uofficielle, saaledes »Degnemælken«. — Med visse Mellemrum lod Degnen Børnene vide, at »i Morgen vilde hans Kone gøre en Ost«. Saa kom de altsaa med Mælken til ham — ingen ilde Skik! Paa de længst bortliggende Steder maatte han dog selv samle Mælken; saa var det jo godt at være kørende. Til Gjessinggaard kom Madam Mortensen selv og »gjorde« Osten. Naar saa Pigerne kom fra Gaardene med Mælken, bagte hun Æbleskiver til dem. Da Kampmann blev Lærer, vilde han ikke indsamle »Degnemælken«.

Mortensen døde 21. April 1870; han var født i Tjæreborg 1806. Hans Enke, Karen Marie Jørgensen, som var født 1811, blev i 1872 i Snejbjerg Kirke viet til Enkemand, Sognefoged Zillas Lavridsen af Nordby.

Niels Kampmann (1870—98) er født i Sneum 1830. Dim. Ranunum 1865. Kom hertil fra Nøvling. Blev 1873 gift med Ane Kirstine Marie K., som endnu lever i Herning. Hun var en Datter af Morten Nørgaard i Herning. Man faar det Indtryk, at Skolekommissionen har anset Kampmann for en meget dygtig Lærer. H. P. Hansen, som en Tid gik i Skole herude, siger, at det var et Sted,

hvor man kunde lære noget. Han har sikkert arbejdet Snejbjerg Skole godt op. K. døde 28. Marts 1898; begravet paa Herning Kirkegaard. Af de 7 Sønner er de fleste Forretningsfolk, Niels Kampmann er i Amerika, S. Kampmann er Apoteker i Havnefjord paa Island, Morten K., Jens Kampmann og Helge Kampmann i Herning, Chr. Kampmann i Aalborg, Marius K. er Redaktør af Morsø Avis; Papirhandler Helge K. er tillige Borgmester i Herning.

. . . Hermed slutter Rækken af de »afgangne« Snejbjerg Degne. Det har været forholdsvis let at faa Rede paa dem. I de 166 Aar fra 1732 til 1898 har der kun været 6 Degne i Snejbjerg. Deres Efterfølgere har været:

Niels Nielsen Rask (1898—1909), f. i Kjellerup; dim. Silkeborg 1897; er nu Lærer ved Herningby Skole.

Andr. Olsen, dim. Gjedved 1893. Lærer i Thyregod, Fjand og Kølkær. Kom fra Thyregod hertil. Blev 1916 forflyttet til Veggerslev. Født 1869.

J. L. Jacobsen, f. 1886. Dim. N. Nissum 1907. Kom fra Madum, hvor han var Førstelærer og Kirkesanger.

Der oprettedes Forskole 1894. Ved denne har virket:

M. Christensen (1894—1904); Ida Christensen (1905—07); Semine Jørgensen (1907—12); Marie Lund (1912—16); Sidsel Simonsen (1916—20); Andenlærer Hans Iversen (dim. N. Nissum; 1920—25). Desuden har der i de senere Aar været en ekstra »Pogeklasse« i Tilslutning til Snejbjerg Skole.

2. *Degneboligen.* Om Degnekaldet har Hr. Niels Christensen i 1649 afgivet følgende Beretning:

»Degnens Lejlighed belangende, da er her udi forskrevne Sogne 2 Degnebole. Paa den ene er ingen Bygsted og ganske øde; paa den anden Bol nogle ringe Huse, og kan saas til begge Parter: Rug 1 Td., Byg 2 Sk., Havre 1 Td., mens i Aar slet ingen Rug er saaet, formedelst Uvejrlig og stor Armod, og kan avles til begge Bol 2 Læs Hø. Hans Indkomst af begge Sogne er Rug 4 Td. 1 Sk., Byg 1 Td.«

1688 beboes Degnejorden af Anders Iversen, Degn, og Niels Korshøj, Husmand. Degnens Lod betegnes som »øde«. Det synes kun at være Degnens Halvpart, der er hjemfalden til Kongen for Skatter. Denne solgte Lodden til Chr. Linde ved Auktion, og $^{19}/_{11}$ 1703 skødede Chr. Linde til Volstrup atter »sin Halvpart« af Stedet, af Hartkorn »tou Skipper tre Fjerdingkar tou Album«, til Cassius' Enke. Hun tillod Herredsfogeden Knud Pedersen i Haun-

strup at bygge paa Lodden, hvor »der stod gamle, forfaldne Huse, mod en aarlig Kendelse til hende og Betaling af kgl. Skatter«. Senere boede Knud Pedersens Enke, »hæderlig Matrone, Dorothe Jespersdatter«, der indtil 1708, da hun »godvillig« afstaar Stedet til Herredsskriveren Svend Jensen, som faar Fæstebrev paa det af Cassius' Enke. Fæstebrevet er dateret: Vejle, 7. Nov. 1708, og Svend Jensen skal betale 8 Slettedaler i Indfæstning; i aarlig Afgift 4 Sldlr. samt kgl. Skatter og holde Husene forsvarlig vedlige.

Den 6. Maj 1720 brændte Salshuset »ved en ulykkelig Ildebrand sidst paa Eftermiddagen«, hvorved Herredsskriveren »ruineredes«. Baade hans iboende Sted brændte, saavel som hans eget og andet derudi havende Gods og Midler, tillige med Kongens Tingbog, Lovbog, Forordningsbog og Auktionsprotokol. — Der vidnes til Tinge om, at det var en gruelig Storm den Dag, saa den fattige Mand ej engang fik reddet saa meget som Kjortel til sin Krop, Hat til sit Hoved eller Sko til sine Fødder, men maatte derfra i sine ringe Underklæder og forlade Huset med største Livsfare . . . og det var ikke Vidnerne bevidst, hvoraf den ulykkelig Ildebrand var opkommen.

Niels de Linde brugte nu — fortæller Enkefru Cassius' Svigersøn (i en Dokumentpakke, som findes i Bispearkivet) — »en aabenbar Intrigue, Bondens Husbonde, min Svigermoder til Præjuditz«. Skønt Svend Jensen fik Tilladelse til at samle Brandhjælp, opbygte han dog ikke Stedet, men Niels de Linde byggede derimod et Salshus op paa sin egen Grund næst nord for Bonden (Svend Jensen); (thi han ejer Kirken) næst østen til min Svigermoders Ejendom.

I 1720 skrev Svend Jensen et Brev til Cassius Enke, hvoraf det kan ses, at han har tilholdt sig Stedet og betalt Afgifter deraf. Svigersønnen mener derfor, at Niels de Linde — i Følge Lovens 3. Bog, 13. Capitel, 10. Artikel — egentlig kunde tilpligtes at opbygge Stedet. Dog ønsker han ikke Proces med ham. Derimod vil han gerne sælge Stedet »under Haanden« — hvilket han ikke ønsker, at Niels de Linde eller Amtsskriveren skal faa at vide (thi »de kunde være Venner!«). Han mener, at Stedet, som tilforn har været et Degnebolig er bekvemt for en rig Bondeenke, ja Præsteenke (Mogens Heide havde tænkt paa at købe det), eller Herredsfoged eller Skriver eller og for en Hosekræmmer. Han mener ogsaa, at Stedet nok kan koste 100 Rdlr. Det har der været budt for det,

medens Salzhuset stod. Vel er Stedet lidet; men det ligger godt, »digt op til Kirkegaarden« . . .

Hermed slutter Koncepten pludselig, og hvorledes det senere er gaaet med Ejendomsforholdene og Jorden, vides ikke. Men det af Niels Linde byggede Hus er altsaa det samme, som senere kaldtes Snejbjerg Kirkehus, og der er heller ingen Tvivl om, at det gamle Degnebol — det andet Hus — efter Skæbnens Omvekslinger alligevel er endt med at blive Snejbjergs første Skole.

Her paa Kirkens Fortov, »digt op til Kirkegaarden«, har Skolen da ligget fra ca. 1742 til 1876, om den end er bygget om et Par Gange, saaledes 1853. I 1876 flyttedes Skolen hen øst for Kirkegaarden, der, hvor nu Julius Jensen bor*). Efter Skolens Brand 1905 flyttedes den op til sin nuværende Plads nord for Kirken.

I Aaret 1811 har Provst Hübertz m. fl. holdt Syn over Snejbjerg Skole; Provsten noterer saaledes:

»Skorstenen stærk og god; men Piben trænger til Udspækning. Tømmeret godt; men Loftet behøver at drives. Væggene paa Vester- og Sønderside utætte og til Dels nedfaldne. Kakkelovnen bestaar af Potter; Gulvet er af Ler.« 1830 hedder det: Skolestuen i Snejbjerg er god, men meget for lille.

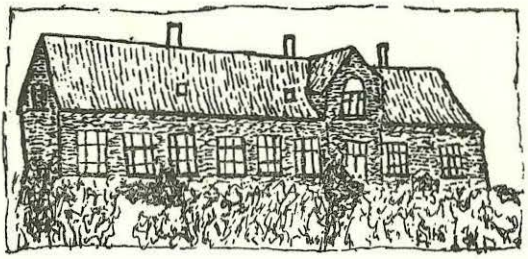

I Skoleplanen ca. 1830 bestemmes det, at der skal tilbygges 4 Fag godt Bindingsværk, hvori indrettes Plads til 2 Køer og 6 Faar, samt en liden Lod. Den tillagte Haugeplads overlades ham til Brug, ligeledes overlades der ham de 6 Td. Land til Brug, der fra Sognets Hartkorn er ham tillagt som Skolelod. I 1844 hører til Embedet Matr. Nr. 1 og 2b. Senere havde f. Eks. Lærer Mortensen noget privat Landeri ved Siden af Skolelodden. Men ingen har

*) Senere (1925) kommen en ny Ejer.

drevet det videre end Th. Gjesten, der havde hele Langvadbjerg og, i Følge Brandkopibogen, havde 2 Indsiddere i Degneboligen, som altsaa var for ringe til ham selv. Nu findes der ikke Jordlod til Skolen.

3. *Den videre Udvikling.* Samtidig med Hovedskolen fortsattes altsaa det omvandrende Skoleholderi, hvori kun indførtes faa Ændringer. (Fundats 1793.)

Det har vist været uheldigt, at det i Fundatsen af 1742 hedder, at *Degnen* forsyner Sognet med Omgangslærer. Derved havde han jo faaet Hals- og Haandsret over ham, og i 1793 klager Pastor Leth derover og fortæller. at Degnen selv ansætter Omgangslærer og giver ham kun 10 Mk. eller 2 Rdl. Tidligere var Skoleholderen — ligesom Degnen — ansat af Herremanden. 1769 — da Leth kom — var der en saadan Skoleholder, nemlig Peder Mølsted, som var ansat af de Linde; »men da *han* døde, vilde Degnen selv raade, og ej han burde have raadt.«

Fra ca. 1830 findes en ny Skoleplan, hvoraf Kladden findes, paategnet, at den med et Par Ændringer er saaledes vedtaget. Den er udateret, men skrevet med Arctanders Haandskrift. Den inddeler Sognet i 3 Skoledistrikter, nemlig Snejbjerg Hovedskole, 114½ Td. Hartk., Søndersogns Biskole, 27 Td. H., omfattende Volsgaard, Studsgaard, Gjessinggaard og Amtrup, Vestersogns Biskole, 17¾ Td. H., hvortil hører Smedegaard, Albæk, Haunstrup og Snerlundhede. Til søndre Skole skal lejes Skolestue i Studsgaard eller Gjessinggaard (det blev mest Gjessinggaard), til vestre Skole i Haunstrup eller Albæk. Degnen holder Skole om Vinteren i Hovedskolen, om Sommeren 2 Dage i Hovedskolen, 2 Dage i hver af Biskolerne. Til dem antages en Biskolelærer om Vinteren, som skal holde Skole 6 Uger ad Gangen hvert Sted. Det sidste laves der om ved nogle Gange. Tanken med Bestemmelserne er vistnok ved Fastlæggelse af Distrikter at hæmme de Misbrug, der dreves med den saakaldte »Hjemmeundervisning«, der undertiden blot var et Skalkeskjul for Forsømmelser; der blev jo nu ligesom lidt mere Orden. Saa vidste Børnene, hvor de skulde møde. Allerede faa Aar efter byggedes en lille Biskole i Albæk (den fandtes 1837); men endnu i 1845 lejedes der en Skolestue til Søndersogns Skole hos Laust Buch i Volsgaard, som skulde have 4 Rdlr. i Leje for Vinteren. Samme Aar besluttedes det imidlertid at bygge en Skole i Skellet mellem Gjessinggaard og Amtrup Jord paa Gjessinggaards Mark, og næste Sommer tages fat derpaa,

at den kan blive færdig til 1. Nov. 1846. Th. Jensen, fortæller, at han var med til at lave Bankerot; han var dengang konfirmeret. Skolen blev langtfra flot; men det var ikke saa let at rejse 150 Rd. dengang. Formanden, Propr. Øllgaard, gik ind paa at forrente 100 Rd., og Skoleforst., Jens Chr. Jørgensen, Amtrup, 50 Rdlr. Man laante Pengene hos Skolelærerhjælpekassen at afdrage med 25 Rdlr. aarlig i 6 Aar. Jo haardere Pine, jo snarere faar den Ende! Desværre blev der Overskridelser; det løb op til ca. 188 Rdl., foruden hvad Arbejde, der kunde paalægges Beboerne. Da nu Skolen var færdig, skulde der jo antages en Lærer. Derom beretter Forstanderskabsprotokollen følgende:

19. Okt. 1846: Jens Larsen meldte sig at ville holde Vinterskole i Biskolerne mod samme Betaling som forhen; men da Niels Andersen Uglsøe tilbød sig at ville overtage denne Bestilling for 12 Sk. courant daglig, og Forstanderskabet ansaa ham for velskikket dertil, saa tages Sagen under nærmere Overvejelse og besluttedes, for at ikke at gøre Jens Larsen brødløs, at give ham 8 Dages Betænkningstid, om han vil overtage Skoleholdet paa samme Vilkaar som N. Uglsøe, i hvilket Tilfælde han har at begynde Vinterskolen i Dag 14 Dage.

Jens Larsen gik da ogsaa »til Biddet« og holdt nu atter et Par Aar Skole her. Senere holdt han Skole i Trælund, Hollingholt og maaske flere Steder. Der er vistnok kun 2 i Live af dem, der har gaaet i Skole til ham. Knud Jensen har gaaet i Skole i Trælund og fortæller om Jens Larsen: »Det var forskrækkeligt, som han kunde skrive, baade hvad Skriften angaar og med Hensyn til at sætte sammen. Han var bedst til de smaa. De store kunde han nemlig ikke saa godt styre. I Regning var han maaske knap saa skrap. Naar han sad og maaske var en lille Smule svirende, holdt han ikke af at komme om til de store Drenge og hjælpe dem ved deres Regnestykker. Saa kunde han sige helt mistrøstig: »Gaa du om til dem, Knud. A kan . . ett!«. — Knud har ogsaa gaaet i Skole til Gravesstin, som kom gaaende til Trælund med en Vidjekurv med Garnnøgler. Børnene satte sig ved det lange Bord, og Gravesstin for Enden og bandt Hose. Men hvis man tror, at han af den Grund var uopmærksom, tager man fejl. Knud var dengang en lille Purk og sad nærmest Gravesstin. »Det var kommen mig for at sidde og klø mig i Haaret med Griffelen; men inden jeg vidste af det, havde jeg én ved Siden af Hovedet«. »Men det blev sidste Gang!«,

fortsætter Fortælleren; »A fekk ett mier end den samm'; for A kløj ett mier!«.

»De havde ellers en Tamp dengang!«, fortæller P. C. Jensen efter sine Forældre, »og det havde Jens Larsen ogsaa; men han forstod ikke ret at bruge den«. En Gang, da Tampen havde været i Gang i Amtrup Skole, var der én af Drengene, der ankede over, at han havde faaet for meget i Forhold til de andre. Desværre indlod Jens Larsen sig i Forhandling, og det endte med, at Drengen fik Lov til at give ham et Par Ræk over Skrutten af Tampen for at der kunde blive Balance i Tingene. — Egentlig slemt forfalden var Jens Larsen ikke; men Thomas Jensen (Helstrup) siger dog om ham, at han var ikke saa lidt hægen efter Brændevin. De havde ham privat og betalte ham selv, og naar han saa kom, og Brændevinsflasken var fremme, skænkede han sig selv en Dram eller flere uden at vente paa, at nogen skulde sige Værsgod! De gemte derfor Brændevinen for ham. Da han blev gammel, kom han i Fattighuset, hvor han tilbragte sin Alderdom. Derfra har han sendt Forstanderskabet følgende Brev:

»Da det er bekjendtgjort, at de, som trænger til Understøttelse, har at melde dem, saa er jeg vist én af dem, som jeg og formoder Forstanderskabet har gjort Regning paa. Mit Begæring er nu til Forstanderskabet, at de tilstaar mig saa meget, mig og min Kone, at jeg ikke skal behøve at gaa omkring i Sognene og tigge mit Brød som i dette Aar, da jeg ikke har faaet mere end 9 Sk. Korn. Derpaa kan De gøre deres Regning, hvor meget Brød kan blive til mig og min Kone om Dagen, og da for dette Aar forlangte jeg 2 Td. Rug og 1 Td. Byg. Men vil Forstanderskabet tilstaa mig den Ret mig kan tilkomme efter Loven, da jeg nu er paa 71. Aar og min Kone paa 64., saa forlanger jeg ikke mere, og det behøver jeg vel ikke at foreskrive Dem. Da jeg nu i en 43 Aar har fongeret som Biskolelærer og har i den Tid bestræbt mig for at underholde min Familie, uden at være Sognet til Byrde, saa gør det mig ondt, at jeg nu paa min gamle Alder skal lide Mangel paa det nødvendige og gaa omkring og tigge mit Brød, og jeg har desuagtet (desuden) en Svaghed, saa jeg maa sætte mig paa Vejen og ved ikke engang, om jeg kan komme til By eller ej.

I min lange Fongtionstid gav jeg imdlertid et Andragende ind til Derectionen om at erholde en liden Pention

af Skolefunden, som og blev mig tilstaaet, aarlig 10 Rdlr., da jeg havde gode Anbefalinger, og i det hele, hvor jeg har givet Undervisning, staar Børnene ikke tilbage i nogen Gjenstande. Denne Pention er jeg ikke mere i Værdighed af, men jeg formoder, at Forstanderskabet endnu i denne Dag hæver dem. Forøvrigt har jeg desuagtet ikke mere, men jeg haaber, at mit Begæring gaar i Opfyldelse, under Forbeholdenhed af min lovlige Ret.

Ved samme Lejlighed erindres De om, at De faar forskaffe os en Jernkakkelovn og Halm til vor Seng. Disse 10 Læs vaade Tørv er kuns til den halve Tid, (medens) der før til hver Kammer har været leveret 20 Læs. Giv os den samme Ret her, som de har i andre omkringliggende Sogne, at Snejbjerg Sogn ikke skal staa tilbage.

Snejbjerg, d. 8. Dec. 1866.

Ærbødigst

Jens Larsen Bassumgaard.«

Forhaabentlig har Forstanderskabet taget sig bedre af den stakkels Familie. Næsten mest rørende er det, at Jens Larsen i dette sit sidste Brev har underskrevet sig med Navnet »Bassumgaard«. Der i Sognets daværende største Bondegaard var han født i 1795 som Søn af Sognefoged og Kirkeværge Lars Thuesen, som synes at have været Sognets mest ansete og oplyste Bonde. Da Pastor Fabricius i 1810 konfirmerede Jens og gav ham Betegnelsen »særdeles vel oplyst«, har han vel ikke tænkt, at han skulde faa saa krank en Lykke. Fra Bassumgaard til Snejbjerg Fattighus har Vejen været lang og tornefuld. Det er derfor intet Under, at den gamle Mands Tanker har vendt sig til den lykkeligere Tid i Barndomshjemmet. Jens Larsen døde 1873.

Efter Jens Larsen var Hvid i nogle Aar Omgangslærer i Sognet. Johannnes Hvid var Søn af en Garnter i Lønborg, hvor han var født 1788. Han blev exam. jur og var vistnok ogsaa Seminarist. I 1818 blev han Prokurator i Snejbjerg By (Matr. Nr. 21). Efter en Del Aars Forløb blev han Biskolelærer i Rind. I 1832 var han bleven gift 2. Gang efter at være skilt fra sin første Kone. I sine Velmagtsdage var Hvid en meget dygtig Lærer, men han blev noget slem til at drikke, og han skal ogsaa have været slem efter Kvindfolk. Det var nok den sidste Omstændighed, der var Skyld i at han blev »afdanket« i Rind. Børnene havde Respekt for Hvid; men han var, mens han var

Omgangslærer her, ved at blive for gammel og temmelig forfalden. I Herning Museum gemmes hans Brændevinsflaske med en død Mus i. Men dette Afvænningsmiddel hjalp nok ikke. Der var jo andre Flasker at faa fat i. I Museet gemmes ogsaa nogle af ham skrevne Dokumenter, og der synes ikke at have været noget i Vejen for, at han kunde være bleven f. Eks. Herredsfoged, hvad Lærdom og Duelighed angaar. En af hans gamle Elever fortæller, at Hvid i Almindelighed var flink nok, men i et lille Hus nordøst for Amtrup Skole, hvor der boede en gl. Kone, gemte han en Graamand med Brændevin i, og naar han havde været henne at se til den, var han pirrelig. Engang var han bleven uenig med »Huskonen«, som havde Husveje i Amtrup Skole. Hun forfulgte ham med Brødkniven i Haanden. Hvid, som paa den Tid gik klædt i en Dragonkappe, maatte gribe Flugten og, som fordum Josef, lade Kappen i Stikken (dog ikke af samme Grund!). Om Hvid er der en Mængde ret kraftige Historier, hvoraf dog kun her skal anføres én af de mest moderate.

Engang hentede Hvid Tørv i Haunstrup, og paa Hjemvejen var han inde et Sted og fik en Kaffepunch eller to. Men Hesten, som maaske var stødt over at skulle staa med tør Mund, satte af Sted hjemad. Hvid løb efter den og naaede den omsider. Da var han vred og tærskede løs paa Dyret, idet han brølede: »Det kan være (hip!) — at jeg skal spørge dig (hip!) — om jeg maa svire!«.

— Det var jo da ogsaa frækt nok af den umælende! . . Saaledes kunde Aftenen tit blive stormfuld for Hvid. Men naar han næste Morgen mødte i Amtrup Skole, var han klar, og saa begyndte de med at synge Hvids Yndlingssalme: »Nu rinder Solen op i Østerlide, forgylder Klippens Top og Bjergets Side . . .«. »Og det var jo dog en køn Salme«, tilføjer Fortælleren.

Med Omgangslærerens Løn gik det dog efterhaanden fremad. I 1856 vil Hvid saaledes have 60 Rdlr. i Løn, og Forstanderskabet vedtager at give ham 55 og 5 Rdl. i Vilkaar, hvis man bliver tilfreds med hans Virksomhed.

Efter Hvid fulgte Lærere af en meget forskellig Type. Mikkel Hjøllund, ved hvem Børnene lærte bedre, omtales i Biskop Gøtzsches tidligere omtalte Bog. Birkmose virkede en kort Tid herude; han blev senere bedre kendt under Navnet J. A. Trøstrup. P. O. Mikkelsen blev i en noget senere Tid den mest anvendte Biskolelærer i en lang Række Aar; men nu tillader Pladsen ikke længere at gaa i Enkeltheder.

. . . Skolestuen i Amtrup havde pikket Gulv af toppede Sten. Kakkelovnen var muret op af graa Sten og Ler. Blev den væltet, kunde den snart sættes op igen. Børnene sad ved et Bord, som gik fra den ene Ende af Stuen til den anden; Læreren sad for Bordenden. Desuden fandtes en Slagbænk til Læreren at sove til Middag i. En lignende fandtes i Albæk. Disse Slagbænke bør vist betragtes som den første Spire til de senere Lærerboliger.

Naar Morgensangen var sungen og Lektierne hørte, lagdes Bogen til Side. Saa kunde der f. Eks. tages fat paa Læsning. Læsebøgerne indeholdt, foruden noget af Danmarkshistorien, nogle moralske Fortællinger, som anpriste den gyldne Middelvej. De tiltalte de fornuftige Børn, fordi der var en god Mening og Grund i dem. I Halvtredserne havde man en Geografibog i Skolen, som det interesserede de fremmelige Børn at læse i. Kort kendtes dog ikke. De havde vistnok (mener Fortælleren) Kramers Regnebog. Deri fandtes ogsaa Brøk; men der var ikke mange, der naaede derom. I Trælund havde de en meget lille Regnebog, som indeholdt »de 4 Specier« og 32 Reguladetristykker. De lærte naturligvis den lille Tabel, men helst ogsaa den store. 12 og 16 Stykket skulde de for alting lære. Det hænger sammen med den Mønt, Maal og Vægt, vi havde dengang.

I Gjessinggaard gik Jens Chr. Jensens (Albæk) Moder til Skole til Jens Larsen. Der havde de en Dragkisteskuffe med Sand i, som Børnene lærte at skrive og regne i. Engang imellem jævnede Læreren Sandet ud med en Pind. I Snejbjerg og Albæk havdes Sandborde. Senere fik Børnene Papir og Pen betroet. De købte Folioark — fortæller Ole S. Albæk — og syede dem ind i et Omslag, som gerne bestod af et Stykke Ringkøbing Kardus, som Tobakken var taget af. Det brugtes vist alle Steder, og endda et godt Stykke ned i Tiden. Det er lykkedes mig at finde et saadant Skrivebogsomslag fra 1821; det gemmes nu paa Herning Museum som et lille Minde fra de gamle Skoledage.

I 1861 byggedes Tanderup gl. Skole, og der oprettedes et fast Lærerembede. Amtrup Skole, hvor der holdtes særskilt Vinterlærer, knyttedes nu til Tanderup Skole som Anneksskole, og dermed begyndte den Form for *Knopskydning*, som er betegnende for Skolevæsenets Udvikling i Sognet i den følgende Tid.

Ved Tanderup Skole har virket følgende Lærere:

1. *Ole Sørensen Nørtoft* (1861—63); han er næsten glemt herude. Efter hans Forflyttelse indstilledes Kr. Jakobsen som Nr. 1; men Provsten vilde ikke kalde ham, da han var ueksamineret. Det lykkedes ikke at faa en Seminarist, og 1864 indstilledes paany Kr. Jakobsen som Nr. 1, og han blev nu endelig antaget.

2. *Kr. Jakobsen* (1864—75) er bleven kendt i videst Kredse af Sognets Lærere. Udmærkede sig især som Religionslærer og virkede efter at have taget Afsked i en Del Aar som Missionær, særlig for Børnegudstjenestesagen. Kr. Jakobsen har skrevet en meget læst Erindringsbog »Naade over Naade«; ogsaa andre har skrevet en Del om ham. Men hvad andensteds er trykt, vil der i Regelen ikke kunde blive Plads til her i Bogen. Kun skal anføres nogle Smaatræk til Supplering.

1871 visiterede Provst Bødtcher i Tanderup; han var godt nok tilfreds, men noterede i Protokollen, at Læreren erklærede det for stridende mod sin Samvittighed at synge fædrelandske Sange med Børnene. Næste Gang havde de dog faaet lært 4 Fædrelandssange.

Pens. Lærer Jens Larsen fortæller følgende pudsige Træk:

Embedet var jo lille, og Dohm sagde derfor til Kr. Jakobsen, at han godt maatte have en Ko. Der kunde sær blive noget til den i Vejgrøfter og ved Agerender. Saa fik Kr. Jakobsen en Ko, og en Tid efter fik han én til. Længere hen i Tiden blev der ogsaa et Par Kalve eller Smaastude. Men saa var der én, som talte med Dohm om, at det endte nok med, at Kr. Jakobsen fik lige saa stor en Besætning som Proprietæren. Saa blev det saadan, at han maatte beholde Køerne; men Studene maatte han af med. Da Kr. Jakobsen før i Tiden havde holdt Skole i Albæk, havde han for Resten selv Jord (»Trekanten«).

Kr. Jakobsen var en saare god Mand, en ejendommelig og interessant Naturbegavelse. Forflyttedes til Nøvling. Efter Jakobsen kom atter et Tidsrum, da der ikke var nogen fast ansat Lærer. Saa maatte Mikkel Hjøllund igen tage Affære.

3. *K. Balle*, en dygtig og afholdt Lærer, blev ogsaa i Tidens Løb kendt i vide Kredse. Kom hertil 1878. Han blev i 1883 forflyttet til S. Omme, hvor han virkede i ca. 40 Aar og nød megen Anseelse. Var bl. a. Landboforeningsformand og Repr. i Hedeselskabet. Blev Dannebrogsmand. Død for et Par Aar siden.

4. *Jens Larsen* (1883—88) erindres her som en flink

og dygtig Lærer, forflyttedes til Koldkjær i Vinding. Han er født i Kølkjær i Rind 1854. Dim. fra Gjedved Sem. 1883. Pensioneret i 1915. Han lever i Vildbjérg. Er en god og interessant Fortæller.

5. *Lars P. Andersen* (1888—97), født i Fanefjord 1856 som Søn af Grd., Rigsdagsmand og Amtsraadsmedl. Anders Kristoffersen. L. P. Andersen var meget afholdt som Lærer. En Tid var han ogsaa ivrig som Landmand, men Kræfterne tog jo af. Var meget musikalsk, spillede Violin. Desuden var han en morsom og vittig Mand. Engang, da han var sammen med sine Kolleger, talte han Sognets Lærere op paa Fingrene. Tommeltot var Kampmann (som var svær og krafttg), Nygaard var Slikkepot (og det passer godt nok, siger Meddeleren, han var not slikken); Lange i Albæk var jo Langemand, Eriksen (som havde Penge) var Guldbrand — og jeg, tilføjede Andersen beskedent, er lille Peder Spillemand. — Andersen bevarede sit lyse Humør til det sidste. Døde af Tæring i Tanderup Skole og er begravet paa Snejbjerg Kirkegaard. De sidste Lærere, som er i Live, skal nævnes kort:

6. *P. Sørensen* (1897—1901). Dim. fra Jelling 1896; blev forflyttet til Haunstrup 1901 og derfra kaldet til Rønnowsholm Skole pr. Hjørring.

7. *N. Pedersen*, født 1864. Dim. fra Silkeborg Sem., rejste til Amerika, hvor han var Lærer. Blev gift i Chicago. Efter Hjemkomsten Lærer i N. Omme. Lærer ved Tanderup Skole siden 1901.

Der oprettedes Forskole i Tanderup 1911, hvor følgende Lærerinder har virket: Fru Marie Lambæk (1911—14), Kirsten Mathiasen (1914—25), Agnete Mathilde Mikkelsen 1925—.

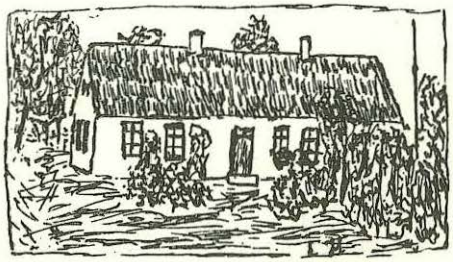

Da Snejbjerg Skolestue i 1862 var bleven for lille, fremkom Tanken om at oprette en ny Skole i Helstrup.

Skolen blev dog først opført i 1867; men den sidste Tid holdtes Skole i lejet Lokale, og en Seminarist Pedersen var konstitueret som Lærer. Til Helstrup Skole knyttedes Albæk Skole som Annexskole. Lærerne har været:

1. *P. Eriksen,* født i Randbøl Sogn 1829, Søn af Kromand Johan Erik Nielsen, ueks., var Lærer i Helstrup fra 1869—97. I Visitatsbogen har bl. a. Provst Blom skrevet: »Jeg fandt Skolens Tilstand god. Jeg fik det Indtryk, at Lærer Eriksen arbejder med Kærlighed i sin Gerning«. Eriksen og Hustru ligger begge begravede paa Snejbjerg Kirkegaard. Smukt Gravmæle.

Om Eriksen fortælles bl. a., at han handlede en Del, og en af mine Meddelere siger, at »skønt det var et usselt Kald, samlede han dog en Masse Penge«. Udtalelsen er vel noget stærk; men Eriksen, som altsaa var noget af en Handelsmand, maa have haft økonomisk Sans. Det er sjældent at høre om en Lærer, at han faar noget fra.

2. *J. P. Busk* var her kun ganske kort. Kom hertil 1897 og døde af Meningitis allerede August 1898.

3. *C. Hedegaard,* født i Kollerup i Hanherred. Dim. fra Ranum 1894, har været i Helstrup siden 1898.

Den ny *Haunstrup* Skole byggedes 1896. Der har været følgende Lærere:

Uffe Jensen, f. 1871, dim. Silkeborg 1893, kom til Haunstrup 1897, blev senere Lærer og Kirkesanger i Tjørring, nu i Velling. Var livlig og begavet. Har skrevet en Del og bl. a. udgivet flere Skolebøger m. m.

P. Sørensen (1901—08); se Tanderup.

Th. K. Thomsen, f. $^5/_8$ 1866 i N. Omme; tidl. Lærer i Grimstrup i Timring. Siden 1908 Lærer her.

Forskole oprettedes 1912. Her har virket 2 Lærerinder: Jensine Jespersen (1912—16), Jensine Jensen siden 1916.

I Bjerre var man ejterhaanden bleven saa misfornøjet med den aarhundredlange Forbindelse med Fjelstervang, at man i 80erne holdt privat Omgangsskole deroppe. Dette var bl. a. Grunden til, at man i 1890 nedlagde Amtrup Skole og byggede Skolen i Volsgaard, og i 1892 flyttede Tanderup Skole ned til Vejkrydset.

Ved Volsgaard Skole har været følgende Lærere:

1. *A. C. Nygaard;* f. 1864. Dim. København 1886, udvidet Eksamen. Lærer her 1890—94. Dygtig, bl. a. ogsaa som Husflidsmand; kaldet til Lærer og Ks. i Tyrsting; var senere en Tid Købmand; har siden 1906 været Lærer i Nordruplund ved Slagelse (se endv. Bogen »Hodsager-Minder«).

2. *M. P. Fr. Svinth* (1894—1903). Født 1851; dimitteret 1876 og 1884. Havde flere Embeder. Kom hertil fra Tiphede Skole. Kaldedes 1903 til Lærer ved V. Isen Skole; døde der 1910 og ligger begravet paa Snejbjerg Kirkegaard. En meget god og rar Mand. (I et lille Blad, kaldet »Modersmaalet«, som udgaves af N. Nørgaard Pedersen, fandtes omkring 1899 under Titlen »Jyden ved Holstebro« en ret udførlig Levnedsskildring af Svinth.)

3. *Johan C. Sulkjær* (1903—25). Født 1877. Dim. 1898 fra N. Nissum. 2. Lærer i Rær pr. Thisted (1900—03).

I Studsgaard holdtes Privatskole 1892—1925. Da der opstod Enighed om at nedlægge denne, blev Volsgaard Skole nedlagt, og der byggedes en 4-klasset Skole i *Studsgaard.* Den 1. Febr. 1925 erholdt *Johan C. Sulkjær* Kaldsbrev som Lærer her, og samtidig kaldedes *Karen Andersen* til Lærerinde ved Skolen.

I 1923 byggedes Skole i *Bjerre. Katrine Nielsen,* født 1888 i Ølby; dimitteret fra N. Nissum Sem. 1912, virker som Enelærerinde her. Hun har tidligere været Missionær i Sudan.

I den nordre Del af Sognet har Bebyggelsesforholdene m. m. gjort det vanskeligt at finde en Skoleordning, der kunde tilfredsstille alle. I nogle Aar har der været privat Forskole i Gjødstrup. I 1925 er det blevet vedtaget at nedlægge denne, samt den nuværende Helstrup Skole, og at bygge 2 nye toklassede Skoler i denne Del af Sognet.